

ERDÉLYI
PROTESTÁNS LAP.

AZ ERDÉLYI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

1899.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

MOLNÁR ALBER'

TH. TANÁR.

II-İK ÉVFOLYAM.

K O L O Z S V Á R,

NYOMATOTT GOMBOS F. LYCEUM-KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1899.

TARTALOM.

	Lapszám.		Lapszám.
<i>Ady Sámuel</i>		<i>Dr. Gidófalvy István</i>	
A marosi egyházmegyéből	454.	Nyílt levél nt. Kenessey Béla th. igazg. úrhoz	247.
<i>Antal Gábor</i>		<i>Hegedüs Sándor</i>	
Ima Szász Domokos püspök koporsója felett	9.	Megnyitó beszéd a M. P. I. T. 1899. évi közgyűlésén	319.
Beszéd dr. Bartók György erd. ev. ref. püspök felavatása alkalmával	173.	<i>Horváth István</i>	
<i>Dr. Bartók György</i> (püspök)		Az erdélyi püspök	159.
Beszéd, püspökké választás alkalmából a közgyűléshez.	125.	<i>Ignác László</i>	
Püspöki jelentés.	176, 181, 189.	Az orbai ref. egyházmegyéből.	445, 453.
Főpásztori levél az evang. szerint reformált erd. egyházker. összes híveinek	385.	<i>Ince Lajos</i>	
Krisztus és az ő vallása, mint új életviszony Istennel és mint erkölcsi életeszmeny	427, 435.	Ki választható kerületi közjegyzővé? Van-e balzsam Gileádban	168. 271.
<i>Barla Jenő</i>		<i>Jakab Albert</i>	
A fülei ev. ref. egyház története. (Könyvismertetés.)	163.	Nyílt, hálás köszönet	368.
<i>Bartha Lajos</i>		<i>Jancsó Sándor</i>	
A szomszédból	283.	Helyzetünk és teendőink.	401.
Ima	336.	A Bethlen-szobor	419.
Nyílt levél nt. Nagy Károly urnak	380.	<i>Józsa Gyula</i>	
<i>Bartha Miklós</i>		A reformáció emlékezete. (Vers.)	398.
Az élet	394.	<i>Juhász Sándor</i>	
<i>Boér Károly</i>		Husvéti ének. (Vers.)	110.
Ima, a theol. ifj. által tartott Szász Domokos gyászünnepélyen	45.	Pünkösti ének. (Vers.)	162.
<i>Biró Sándor</i>		<i>Dr. Kádár János</i>	
Egy szükséges könyv	87.	Egyházi adórendszer Magyarországon	151, 161, 167, 248, 258, 265, 272.
<i>Bodor Géza</i>		Előterjesztés a Szeretetházról	376.
Egyházkerületünk közgyűlése	199, 207, 214, 223, 240.	<i>Karácsony Béla</i>	
<i>Bodor János</i>		Adatok az erdővidéki ev. ref. egyházmegye történelméhez.	116, 224, 235.
Néhány szó a népiskolai vallásitanítás tananyagáról és annak beosztásáról	332, 352, 343,	<i>Kenessey Béla</i>	
Ima 1899. október 6-án.	341.	Gyászbeszéd Szász Domokos püspök felett	11. 99.
<i>Cogitator</i>		Husvét	157.
Az iskola, mint otthon	324, 331, 351.	Vegyetek Szent-Lelket!	183.
<i>Csekme Ferencz</i>		Emlékbeszéd szemerjai Szász Domokos erd. ev. ref. püspök felett	183.
Nyílt levél a Szerkesztőhöz.	113	Értesítés	225.
Néhány adat a polgári házasság folytán szükségessé vált kurapásztorális-szerű intézkedésekről.	259.	A Szeretetház	239.
Képek a parokhiáról	345, 455, 456.	A hit és az akarat	303.
<i>Cseresznyés Ödön</i>		Karácson	443.
Egy levelező-lap	113.	<i>Kincs Gyula</i>	
<i>Csia Kálmán</i>		A Szeretetház ügyéhez	378.
Jogszerzés, — jogvesztés	286.	<i>Kis Lajos</i>	
<i>Csűrös József</i>		A Szeretetház ügye	255.
Theologiai tudomány és evangélium szerint reformált egyház	288.	<i>Kiss Sándor</i>	
<i>Falusi pap</i>		A széki egyházmegye rendkívüli közgyűlése	311.
Magy. Prot. Irod. Társaság.	430.	<i>Kovács Albert</i>	
<i>Farkas Sándor</i>		Vigasztalóimhoz	109.
Feltámadás. (Vers.)	110.	<i>Kovács Gábor</i>	
Jézus. (Vers.).	448.	Prot. egyházunk sebei.	92.
<i>Fejes István</i>		<i>Dr. Kováts Áron</i>	
Nyílt felhívás Énekes könyvünk megújításának erdélyi barátjaihoz	192.	Egyháztársadalmunk köréből	349.
Légy csendes szívvel.	197.	<i>Dr. gróf Kuun Géza</i>	
<i>Ferenci Endre</i>		A katharosok hitfelekezete.	43, 51, 59.
A szilágy-szolnoki egyházmegyéből	275.	<i>Lajos János</i>	
<i>Gaál Ferenc</i>		Levél a Szerkesztőhöz.	199.
Ima október 31-én	397.	A szeretet meg nem szégyenülhet	263.
<i>G. Diószeghy Mór</i>		Az udvarhelyi egyházmegyéből	367.
Együtt. (Vers.)	109.	Papi értekezlet és Szeretetház	444.
Bíztatja az embert. (Vers.).	357.	<i>Legista</i>	
Tied vagyok. (Vers.)	413.	Az erdélyi egyházkerület — affiliatioja.	67.
<i>Gergely György</i>		Néhány szó Kánonistához	119.
Szász Domokos emlékezete	46.	<i>Lénárt József</i>	
		Elnöki megnyitó	84.
		<i>Lőrinc Gyula</i>	
		Az erdővidéki egyházmegyéből	266.
		<i>Málik József, — Révay Pál</i>	
		A sepsi-szent-györgyi ev. ref. egyházközség keblti tanácsának üdvözlő levele az új püspökhöz.	141.
		<i>Metargem</i>	
		A revideált Károli.	3.

	Lapszám.
Molnár Albert (szerkesztő)	
Újévben	1.
Védekezzünk. (Folytatás)	2,
19, 27, 34, 44.	
Szász Domokos püspök koporsója felett. (A sírnál.)	13.
Hegedüs Sándor, a magyar kormány tagja Kolozsvártt	100.
Dr. Bartók György erdélyi ev. ref. püspök Megjegyzés a dr. Sárkány Lajos cikkére..	126. 150.
Ima, dr. Bartók György püspök felavatása alkalmával.	178.
„A népért a néppel“	321.
Október 31. napján	373.
A Szeretetházról	375.
Válasz a »Prot. Egyház és Isk. Lap«-nak	388.
Nagy Károly	
Bevezetés a Schleiermacher „Über die Re- ligion“ című műve olvastatásához. (Foly- tatás.)	4, 21, 29, 37, 54, 61, 76.
A törvény	158.
Közgyűlés előtt... .. .	165.
Szeretetházunk sorsa	221, 229.
A Magy. Prot. Irod. Társ. közgyűlése Deb- recenben	323, 334.
A „Szeretetház“ ügyéhez	361.
Theologiai fakultásunk önképzőkörének fel- adata.	451.
Nemes Ferenc	
Figyelemre méltó dolgok.	22.
Biztató jel	198.
A széki egyházmegyéből	242, 249.
Németh Sándor	
Szemelvények Luther Márton 95 tételéből	396.
Pál Károlyné, Sándor Ilona	
Fölvívás az összes ref. papnékhöz	27.
Péchy Árpád	
Az elmuló és maradandó a keresztyén egy- házban	55, 63.
A concordatum és a patens	133.
Jelentés a brassói ev. ref. egyház 1898. évi állapotáról.	289, 296.
Ifj. Péter Károly	
A hegyi beszéd tárgyalása a középiskolák alsó és a népiskolák megfelelő osztályai- ban.	134, 143, 150, 160, 166, 182.
Pokoly József	
Az erdélyi ev. ref. püspök megerősítéséről	52.
Pro Irenico	117.
Ki választható egyházker. közjegyzővé....	142.
Válasz dr. Sárkány Lajos cikkére.	149.
„Erdélyi püspök“	190.
Bizottsági javaslat a Szeretetház ügyében	230.
r. s	
Igazgató-tanácsunk üléséből.	5,
18, 24, 31, 71, 78, 94, 108, 112, 135, 161,	
193, 215, 251, 276, 226, 333, 369, 431, 446,	
Ravasz Árpád	
Népkönyvtárak s egyesületek.	69.
Nyílt levél a Szerkesztőhöz	344.
Hazafias kérelem a lelkipásztorokhoz és tanítókhoz.	245.
Sámuel Aladár	
A selyei ev. ref. egyház története. (Második közlemény)	38, 87.
Adalékok Kovács József n.-enyedi tanár életrajzához	121.
Két indítvány	291.
Dr. Sárkány Lajos	
Az államsegélyes gimnáziumok felekezeti jellege	75.
Ki választható egyházker. közjegyzővé....	149.
Szabó Jenő	
A társadalom jellege	305.

	Lapszám
Szádeczky Béla	
Péter apostol élete és tanai	277.
298, 307, 405, 413- 422.	
Szalóky Dániel	
Az ev. ref. egyház és tanítói.. . . .	30.
Özv. Szász Domokosné	
Nyílt levél dr. Gidófalvy István urnak....	255.
s.	
Tanári állás és iskolai kormányzat a tiszán- tuli ev. ref. egyházkerületben... .. .	397, 392.
Tárkányi György	
Könyvismertetés.....	32, 40.
Vallásos nevelés a középiskolákban	83, 101.
Tóth Gyula	
Husvétii hálaadás. (Vers).. . . .	110.
A szentlélek. (Vers)	162.
Október 31 (Vers.)	448.
Karácsony. (Vers.)	382.
Tövisháti	
Szász Domokos.. . . .	17.
Dr. Török István	
Kovács József nagyenyedi tanár	95.
Tunyogi Béla	
A deési egyházmegyéből	273.
Ujváry István	
A körlelkészi szervezet revisiója	306, 315, 327.
A nagy-enyedi egyházmegye közgyűlése..	353.
Papi értekezlet Maros-Ujvártt	152.
Vajda Ferenc	
A katolikus autonómia.....	20, 28, 36.
Vallásnevelésünk reformja	91, 102, 110, 120, 127.
Beszéd	337.
A kolozs-kalotai egyházmegyéből.....	344, 353.
Vallástani kézikönyvek	406, 414, 424, 432, 439.
Váró Ferenc	
Világosságot	109.
Az orbai indítványok	363.
Zsoltárok. Dicséretetek	428, 437.
Vén Mihály	
A sepsi ev. ref. egyházmegyéből	62,
72, 79, 84.	
Viski Gyula	
Ki választható egyházkerületi közjegyzővé	169.
Ypsylon	
Könyvismertetés	447.
—	
Szász Domokos püspök életrajza	13.
Adakozás a Szász Domokos mellszobor- alapra és a szeretetház javára.... .. .	40,
49, 56, 72, 89, 145, 179, 348, 372, 418,	
Értesítés és felhívás, (N. S.)	49.
A Nazarénusok. (M. P.).....	50.
Egyházmegyei közgyűlés. (Sz. N.).....	6.
A theol. ifjuság köréből. (C. Z. B. K.) .. .	70.
Felhívás az ev. ref. énekeskönyv megújí- tása ügyében	89.
Püspökválasztási mozgalmak	104.
A lelkészi könyvtárak szervezése	107.
Tudósítás a konventről	128.
A görgényi egyházmegye dalárdája (V.) ..	153.
Igazgató-tanácsi jelentés 177, 205, 213, 222,	233.
A görgényi egyházmegyéből. (r. I.)	194.
Papi értekezlet (o. r)	209.
Tanügy	225.
Gyászrovat.	227.
Az orbai egyházmegye közgyűlése. (Nota- rius)	260.
A görgényi egyházmegye közgyűlése.....	260.
Dr. Bartók György püspöki körutja, (Tudó- sítás.)	284, 291, 313.
A marosi egyházmegyéből. (O.).....	324.
A küllői egyházmegyéből. (Egy ott volt veterán.)	335.
A görgényi egyházmegyéből	355.
Az orbai ev. ref. egyházmegyéből... .. .	356.

	Lapszám
Ráth Mór népies kiadásai.	360, 372.
A vajdahunyadi egyházmegyéből. (<i>Egy jelen volt.</i>)	366.
A kézdi egyházmegyéből. (<i>J. L. K. S.</i>)	381, 391, 403.
Rendkívüli egyházkerületi gyűlés (<i>Tudósító.</i>)	389, 403.
Igazgató-tanácsi előterjesztés az egyházi adózásra vonatkozólag	409
Az első ref. templom Csikvármegyében	410, 420.
Templomszentelés Völcsökön.	412, 421.
Báró Eötvös József összes műveinek új kiadása	439.
Egy becses levél. (<i>T. T.</i>)	89.
Templomszentelés (<i>s s</i>)	453.
Irodalom..	32,
40, 72, 105, 136, 154, 163, 201, 218, 226	
26, 279, 328, 406, 414, 424, 432, 439, 447.	
Szerkesztői üzenet	2,
98. 155, 227, 237, 245, 254, 262, 269, 280, 330, 384.	

	Lapszám
Kiadóhivatal üzenete	7,
42, 65, 195, 204, 212, 219, 227, 236, 245, 280, 360, 408, 425.	
Nyereményjegyzék az erd. ev. ref egyházker. Szeretetház-sorsjátékának II-ik húzásáról. (Folytatás.)	7, 42, 68, 66, 74, 98.
<i>Különfélek:</i>	6,
18, 25, 33, 41, 49, 56, 64, 73, 80, 89, 96, 105, 114, 123, 131, 137, 145, 154, 164, 171, 179, 187, 194, 201, 210, 218, 226, 235, 244, 253, 261, 268, 279, 289, 300, 306, 316, 328, 338, 346, 357, 370, 383, 399, 407, 416, 424, 433, 441, 448.	
<i>Hivatalos rész:</i>	8, 26, 34, 42, 50, 58, 64, 74,
82, 90, 98, 108, 115, 124, 132, 138, 116, 155, 172, 180, 188, 195, 204, 212, 219, 227, 237, 245, 254, 622, 269, 281, 290, 302, 310, 318, 330, 340, 348, 360, 372, 384, 400, 408, 418, 425, 434, 441, 450.	

KIMUTATÁS

z 1899 év folyamán megjelent, általános érdekű, ig.-tanácsai és püspöki rendeletekről.

A Prot. Lap hányadik számában	Mely ig.-tanácsai szám alatt	Hányadik lapon	Mi a tárgya ?
j e l e n t m g			
4.	70 - 1899.	34.	Tájékoztatók illeték-egyenérték kirovása ellen beadandó felebezések tárgyában.
7.	189 - 1899.	58.	A középiskolai érettségi bizonyítványok fordításának kiállítása körüli eljárás.
8.	474 - 1899.	66.	Miniszteri rendelet a házi feladatok korlátozása tárgyában.
11.	818 - 1899.	90.	Útatisítás a tudóvész terjedésének meggátlása érdekében.
16.	1211 - 1899.	132.	A hadapród iskolákba pályázó tanulókkal szemben követendő eljárás szabályozása.
17.	988 - 1877.	139.	A budapesti rajztanár vizsgáló bizottság által kiadott oklevelek képesítési körére vonatkozó miniszteri rendelet.
17.	1369 - 1877.	139.	Az állatorvosi főiskola új szervezete.
23. 47.	1993 - 1899. 4286 - 1899.	188. 418.	Miniszteri rendelet, a katonai realiskolákból a hazai középiskolákba való átlépés tárgyában.
30.	2311 - 1899.	245.	Rendelet az iskolai helyiségek tűzmentessé tétele tárgyában
32.	689 - 1899. püsp.	262.	Az anyakönyvi utólagos bejegyzésekre vonatkozó utasítás.
34.	2921 - 1899.	281.	Útatisítás a zsin. törv. 212 §-ának (papválasztási kiküldöttek) mikénti alkalmazásáról.
44.	3937 - 1899.	384.	Kötelező korona számítás életbeléptetése.
45.	— —	385 - 87.	Dr. Bartók György püspök főpásztori körlevele.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN

Ujévben.

Olvasóink, midőn lapunk ez évi első száma hozzájuk jut, átélték már az ó-év utolsó napját és az újév első napját. Az ó év utolsó napját, ezt a melancholikus napot, az újév első napját, ezt a sangvinikus napot. Mert az évfordulónak ilyen kettős temperamentuma van. Olvasóink eddig már megtartották komoly szemléjüket népük valláserkölcsei állapota, egyházuk fejlődése, avagy hanyatlása fölött, számba vették a közélet, sőt magánéletük adatait és bizonyos ethikai-mathematikai mivelettel megállapítván a mulasztásokat és a hű munkát s ezek eredményeit, megállapítván a veszélyeséget és a nyereséget, átgondolt tervvel, szilárd elhatározással, lelkiismeretesen és lelkesen s mindenek előtt Isten iránti hálával és Istenben való bizalommal immár bizonynyal hozzá is kezdtek a munkához, melyet a nagy elhivatás ez újévben is megvár.

Maga az évforduló tulajdonképen csak naptári mozzanat, de ethikai mozzanattá, sőt valláserkölcsei mozzanattá válhat, a kívülről adott momentum bensővé lesz, ha magunkba szállit, ha Istenhez emel. Halljuk, hogy az idő: orvos, hogy az idő: tanítómester, hogy az idő: megvesztegethellen bírő. És mindez igaz. Töltsünk az időbe értékes tartalmat. Ekkor az idő már nem csak szemléleti forma, mint a philosophus mondja, ekkor az idő nem csak pénz, mint az élelmes ember mondja, nem; mert ekkor az idő: élet. A múlt év fölött hosszú kritikát tartani nem akarunk. Olyan volt a múlt év, a milyen az ember volt. Mert az emberek rá nyomják bélyegüket az időre. Minket, megvalljuk, az időnek nem egy jele bánt. Szét nézünk a téreken. Kevés, kevés a valódi babér és kevés a pálma; sok, sok a terméketlen fügefa, a lángnélküli csipkebokor és... a cyprus Állami életünkben reactionarius és demagóg irányzat, egyházi életünkben sok bizonytalanság. Hol a vezető, intelligens osztály, az intelligentia, mely nem finomabb kabátban, de fennköltebb szellemben nyilvánul? A hamis kultura népünket is már-már megfosztotta nemcsak idylljétől, de természetes józanságától is s az eltűnő naivság helyén nem látjuk kialakulni az erkölcsi karaktert. Veszendőben a

hit. Majd meglátjátok, mi lesz hit nélkül az igazsággal is, a szeretett I is! Nagy büntények rázták meg az emberiség szívet. E nagy büntények félelmetességében kétségkívül van valami, a mi az emberiséget ébreszti, tisztítja. És itt az apró, mindennapi gonosztevők légioja nem kevésbé alacsony érülettel, nem kisebb önzéssel s nem kisebb hiúsággal. Az imádságos szájon is ott a rágalom, a lázítás. A nemes hősök már-már csak mythosba s legendákba valók, intrikus, persze, könnyen terem minden bokorban. Hegyeinken már csak ritkán látjuk a megdicsőülés jeleneteit. Magunkba mélyedni sem tudunk, magunk fölébe emelkedni sem tudunk. Egységbe kellene olvadnia az egyének és közügynek, mert különben az eszme nem ölt alakot és az egyéniség nem nyer tartalmat. A közügy nélkül való ember: üres ember. Nincs ünnegetagadás bennünk, pedig az ünnegetagadással kezdődik a magasabb élet itt a földön. Nem tudunk áldozatot hozni s főként magunkat nem tudjuk áldozatul hozni, pedig ez volna az igazi áldozat. Ha vannak is eszményeink, azok csak álmok maradnak, mert nincs elég önzetlen tetterünk azokat megvalósítani.

De hagyjuk e sötétebb vonásokat. Mi minden sötét kép daczára hiszünk, bizunk a világosságban, a tökéletesedésben. Ismerjük a javulás csalhatatlan isteni törvényét. Hazánk, anyaszentegyházunk boldogabb állapotát nem ajándékozhatja ide senki bőkezűsége s nem vonhatja meg tőlünk senki szűkmarkúsága. De Isten örökre megszabta az emberiség boldogulásának útját. Ez út egy belülről kiinduló út. Valóban. A külső objectív élet a benső subjectív élet tüköre. Előbb a nemes egyéniség, azután a nemes társadalom. Előbb a tiszta szív, azután a tiszta közélet. Csak a hívő lelkekből nőhet ki erőteljes egyházi élet.

Egyházi életünk erősítése végett az újabb és legújabb időben nevezetes intézmények születtek. Ott az országos közalap, az országos gyámintézet, a congrua-törvény és ott a már munkás törekvés, melynek célja az egyházi adózás rendezése, stb. Mindezt örömmel üdvözöljük. Senki sem kicsinyelheti e dolgokat, mert itt e földön az erkölcsi világnak is megvannak anyagi föltételei. Ennélfogva köszönet mindazoknak, kik az egyház anyagi föltételeinek biztosításában munkálkodtak és fognak munkálkodni. Mindazonáltal az anyagi

javulás még nem elég. A világtörténelem legfényesebb korszakai nem az anyagi kérdések korszakai voltak, de a hitnek, lelkiismereti szabadságnak, szóval a *Léleknek* hős epokhai. Nagy, dicsőséges, boldog idöket a lélek hoz elő.

Ugyancsak egyházi életünk érdekében -- s itt főként a mi erdélyi egyházkerületünkre gondolunk -- történtek már olyan lépések s talán még ezután is történni fognak olyan lépések, melyeknek rendelkezése egyházzerveletünkben újítást eszközölni. Itt egy régi paragrahus vár törlésre, amott egy új paragrahus a megszületésre. Jól van; legyen, a mennyi éppen szükséges. Mert nem lehet elzárkózni a jövőtől, de a multtal sem lehet könnyelműen szakítani. A reform: életelv, — de a conservatismus is: életelv. Illetőleg conservatismus és reform tulajdonképpen két oldala az egy életelvnek. Ennélfogva egyiket sem szabad elhanyagolni és egyiket sem szabad túlhajtani, de szükség e kettőt egységbe hozni. Aztán minden áron bizonyos egyházzervezeti uniformitásra törekedni elvégre is nem lehet elsőrendű föladat. Ismét mondjuk: a lélek a földolog. Anyagi eszközökre szükségünk van, egyházi szervezetünk egyik-másik paragrahusa helyébe talán más paragrahusok kellene, de hangsúlyoznunk kell: döntőleg mégsem ezektől függ egyházunk fölvirágzása. Az anyagi eszközöktől sem, de az egyházi törvényhozástól sem. Egyházi fölvirágzásunk a lélek kitöltésétől függ. Ennélfogva mi egyházi életünkben legtöbbet a — *lelkipásztortól* várunk. Mert bármily nagyfontosságú is az egyházigazgatás, a jó egyházkormányzat, mindazonáltal az, a mire anyaszentegyházunknak legnagyobb szüksége van: a buzgó egyházszolgálat. Népünk valláserkölcsei eleve egyházunk fejlődése, istenországa építése csak kisebb mértékűleg van a konvent kezében, avagy az igazgató-tanács kezében, de igenis ott van főleg a lelkipásztorok kezében. Szükség, hogy minden lelkipásztor tudja az ő nagy rendeltetését, mely erőit is emeli, de felelősségét is fokozza. Ah, ha növekednénk mi elhivatásunk mértéke szerint!

Egyházi életünk fölvirágoztatásában, népünk valláserkölcsei fejlődésében, istenországa építésében a legáltalánosabb munkát tehát lelkipásztorainktól várjuk. És ha a lelkipásztor elébe tüzetett a legmagasabb cél, ismerjük el, hogy a lelkipásztor kezeibe adattak a leghatásosabb eszközök is. Oda vagyunk helyezve, nem a nép fölé, de a nép közé. Így csak annál inkább a szívekhez férhetünk. Nekünk: jogunk és kötelességünk a lelkiismereteket ébreszteni s az igazság és szeretet szavával, az élő Isten szavával megkérni a szíveket és foglyul vinni a Krisztusnak. Mi ajkainkon az istenigével lépünk népünk elébe. Mi hirdetjük a népnek Isten nagyságát, szeretetét, a váltáságot, mi ápoljuk a lelkekben Jézus vallásának gyökerét: a fűságot. Mikor az embert mindenki elhagyja, mikor az emberen senki sem tud segíteni: mi mellette vagyunk s nyújtjuk neki a vallás erejét, vigaszát. Népünk utánunk mondja imáját, úrvacsoráját tőlünk veszi, örömét velünk áldatja meg, fájalmát a mi vigaszunk enyhíti. »Isten emberének« nevez minket a nép. Már palástunkra is tisztelettel tekint. A nép szeméi rajtunk csüngenek. Figyel szavainkra, s kíséri lépteinket. Mi

vesszük kezeinkbe a gyermekek seregét s a gyermeki szívek első szeretetét a szülők után mi nyerjük meg. Sőt a gyermekek útát nyitnak nekük a szülők szívéhez is. A mi kezünkben van a cura pastoralis személyes intim, kimeríthetetlen termékenységu mezeje. Segítségünkre ott az iskolaszék, a presbyterium, az egész gyülekezet. Mi magunk is szervezhetünk még intézményeket, melyek munkásságunknak csak nagyobb súlyt biztosítanak. Oh, bizony a nagy föladathoz méltó sok eszköz áll rendelkezésünkre. Használjuk föl ez eszközöket az új évben jobban, mind jobban. E dolgok lapunkban mindig fölshízen lesznek.

Igen, szóljunk valamit lapunkról is. Mult évi programunkon nincs mit változtatnunk. Igyekszünk, hogy a lapunkban tárgyalt anyag változatos legyen, föltéve természetesen mindig a valláserkölcsei és egyházi élettel való összefüggést. De lapunk hangja lesz változatlan. Higgadt és mindig az irodalmi tisztesség színvonalán álló. Lapunk a mult évben sem vesztette el higgadtságát. Az az egyházpolitika, melynek motivuma egyik-másik pártnak az egyházban exclusiv uralkodásra törekvése, szóval: a pártpolitika lapunkból ki lesz zárva. Mi lapunkban is a legnagyobb súlyt az egyházszolgálatra fektetjük. A pártusa csak test és vér, az egyetértés a — lélek. Az egymásratorés csak önérdék, a vállvetett munkásság: közérdek. Azon reményben vagyunk, hogy lelkészársaink s egyházunk világi tagjai lapunkat minden önzetlen és közhasznú törekvéseiben támogatni fogják.

Szerkesztő.

Védekezzünk.

(Folytatás.)

(Legközelebbi tennivalónk.)

Leírjuk itt a gyermekistentiszteleteknek Németországon egyik szokásos formáját. A mi ez istentiszteleti formának sajátos jelleget ad, az: az úgynevezett csoportrendszer és a laikus segédkezők. Az istentisztelet vezetője már előzőleg megbeszéli a segédekkel a gyermekistentiszteleten tárgyalandó anyagot.

A tárgyalásra leginkább bibliatörténeti anyag választatik, de szokás anyagot választani az egyháztörténetből, a missio területéről is. Kezdődik az istentisztelet énekkel, az énekre az ott szokásos liturgia jó s erre ima. Ekkor az istentisztelet vezetője az összes gyermekeknek elbeszéli a kiválasztot történetet. Most lépnek elő a segédek s a gyermekek csoportokra oszlanak a segédek körül, kik a vezető által már elbeszélte történetet 15—20 percen át tanítgatják be. Ekkor a körülbelül 10—15 gyermekből álló csoportok fölbomlanak s az összes gyermekcsereg ismét egyesül. Az istentisztelet vezetője megvizsgálja, hogy a gyermekek mennyire értették meg e tárgyat s a feleleteket kijavítja. Azután jó a gyakorlati alkalmazás. Imával s énekkel végződik a körülbelül 3/4 órát tartó gyermekistentisztelet. Érdekesnek tartjuk ide jegyezni még a »Kindergottesdienst« című folyóirat legutóbbi füzetéből a gyermekistentiszteletnek azt a menetét, mely a jelen évben Boroszlóban volt szokásban. A gyermekistentisztelet Boroszló legnagyobb templomában tartatik. Az

istentiszteleten úgy 350 gyermek vesz részt egyszerre. Tíz-húsz gyermek képez egy csoportot s e csoportok a padokban úgy vannak elosztva, hogy egymást ne háborgassák. E célra a templom hatalmas hoszú hajója nagyon is alkalmas. Húsz segéd áll a pap rendelkezésére. A pap e laikus segédek csütörtökönként esti 6 órakor szokta előkészíteni a következő istentiszteleten tárgyalandó anyagra. Maga az istentisztelet vasárnap 12 órakor tartatik. A kezdet közös énekből áll, erre jó a rendes vasárnapi liturgia s a gyermekek éneklés a gyülekezet szokásos responsoriumait, az ott dívó felelgető éneket. Ez eljárás alkalmas arra, hogy előkészítse a gyermekeket a felnőttek istentiszteletében való majdani részvételre. A liturgiális rész után a csoportokra osztott gyermekekkel a segédek foglalkoznak. A tárgy megbeszélése tart úgy 20 percet. Ekkor fölemelkednek helyeikről az egyes csoportok s egy közös ének rázendítése s eléneklése mellett vonulnak az oltár körébe, hol a pap a gyermekekkel a már földolgozott anyag fölött katekhizál, vagy az isteni ígéből köt valamit szívekre. Erre közösen elmondják a miatyánkot, melyre áldás következik s végül ének. Különösen az oltárhoz való fölvonulásban, melyet a gyermekek énekelve végeznek, látnak sokan symbolikus istentiszteleti karaktert s elragadtatással beszélnek a gyermekek ez éneklő fölvonulásának hatásáról. Hatás lehet is abban, csak-hogy ez aktus igen processiószerű. Mi pedig nagyok és kicsinyek istentiszteletében egyaránt protestáns jelleget keresünk és semmiféle oly aktussal nem rokonszenvezünk, a mely a protestáns individualitás és öntudatosság megfejtésére alkalmasnak mutatkozik. A laikus segédek igénybevételével sémá vagyunk megelégedve és pedig nemcsak e szokáshoz fűződő methodista reminiscenciák okából, de főleg azért, mert e segédek föladata vallástanítás és a vallástanításhoz mi sokkal komolyabb és magasabb igényeket kötünk, semhogy az igényeknek kellő tudás, kedély, gyakorlat nélkül szükülködő egyének megfelelhethének. E segédek munkáját kénytelenek vagyunk kontárkodásnak nevezni, ha mindjárt elismeréssel is vagyunk buzgóságuk iránt. Tapasztalat szerint ez istentiszteleti segédkezésre nők vállalkoznak szívesebben. Ismételjük, hogy e laikus segédek fogyatékos képzettsége a gyermekistentiszteletben a csoportok helyes tanításának föladatát nem valami sikeresen oldhatja meg. Egyéb aggodalmaink is vannak, melyeket itt nem részletezünk. A laikusokat szívesebben látjuk mi a pap mellett, az inkább lelkipásztorkodási mezőkön, mert a laikus tevékenység az igehirdetés és tanítás terén igen könnyen beláthatólag, eltévelyedésekkel jár. Csak szükségből, mely tudvalevőleg törvényt ront, csak rendkívüli körülmények kényszere folytán igazolható itt-ott e laikus segédek igénybevétele. A mi egyházközseinkben ily segédekre már gyülekezeteink kicsinysége, az istentiszteletben résztvevő gyermekek kevesebb száma miatt sincs szükség s ha valahol mégis valamely oknál fogva szükség volna, akkor is legfőnnebb csak az iskolatanítókra gondolhatnánk. Valamiképpen a laikus evangelisták, azonképpen e gyermekistentiszteleti segédek is visszavonhatlanul idézik emlékezetünkbe Jakab apostol szavait (3, 1.): »Atyámfiai! ne legyetek sokan tanítók.

(Folyt. köv.)

Szerkesztő.

A revideált Károli.

Egyházunk nagy közönségének régi óhaja teljesült, mikor az ó-testamentom Károli-féle fordítása, hosszu ideig tartó munka után, végre megjelent revideált kiadásban. Az egyházi sajtó általában elismerte, s a ki a revideált kiadást figyelemmel olvasgatja, annak is el kell ismernie, hogy az a hosszu idő, mely a revisio mánkájának megindításától annak befejeztéig eltelt, nem telt el hiában. A munka tényleg az lett, a mi lenni akart, t. i. revisio. A fordítás, a felfogás tisztára Károlié maradt. csak Károli hibáinak s esetleg a mai korban már visszatetsző ódonságainak elhagyásával.

A ki a theologiai tudományok iránt érdeklődik, az tudja, hogy mily nagy szükségünk volna nekünk valami teljesen modern önálló magyar bibliafordításra. De a ki viszont egyházi életünket tekinti, annak el kell ismernie, hogy mindenképp felett erre a revideált kiadásra volt égető szükségünk. Ha pénzünk és közönségünk volna rá, e mellett ránk férne még néhány önálló fordítás is; de erre még akkor is szükségünk volna.

Mert az igaz, hogy a régi Károli — bárha megújuló kiadások nem tartották meg eredeti szépségében — nagyon szép! És még azt is el kell ismernünk, hogy nem is olyan nagyon rossz, mint a milyennek általában hiszik, mert ha itt-ott az eredetitől merőben eltérő és néha érthetetlen fordítást ad is, azaz is csak azt cselekszi, a mit más egyéb tudós fordítók és magyarázók is megcselekedtek a biblia homályos, sokszor összetörve ránk maradt helyeivel. De az is bizonyos aztán, hogy a régi Károli minden jelessége mellett is a mai korban már nem felelt meg a kívánalmaknak. A tősgyökeres és irodalomtörténeti műveltséggel bíró magyar fül élvezni tudta minden temérdek »valá«-ival együtt is; de hol van ma ilyen fül? Ritka, mint a fehér holló. A budapesti újságok új magyar nyelve által megdolgzott fülek pedig már nagyon különösnek találták a régi Károli. Tudjuk, hogy vannak benne olyan versek, a miket a templomban még csak elhallgatott a mai nemzedék (de a templomon kívül bizony mosolygott rajtuk)

Másfelől azonban az is igaz, hogy képzelhetünk valami egészen jó modern fordítást; de olyat, a mi templomi használatra volna fogható, nem képzelhetünk. A templomi használatra szánt magyar biblia ez idő szerint nem lehet más, mint a Károli-fordítás. Ezt tudja mindenki, a ki viszonyainkat ismeri. Ezért mondtam hogy mindenki előtt és felett erre a revideált kiadásra volt szükségünk.

Nagyon helyes volt tehát a munkás vezetőknek és végzőknek feltett célja. s e cél, mint az előttünk levő kiadásból látjuk, teljesen el is érték. A dicséret ezért a munkásokat, de kivált a vezetőket, Szilády Áront és főként Szász Károlyt illeti, a kik közül az első a régi magyar nyelv kincses házának egész gazdagságát hozta segítségül, az utóbbi pedig a főszerkesztő királyi hatalmával és plajbászával irtott ki mindent, a mi a bibliai nyelv egyszerű kenetességéből kirítt.

Mutatványokat nem közlünk, csak annyit mon-

javulás még nem elég. A világtörténelem legfényesebb korszakai nem az anyagi kérdések korszakai voltak, de a hitnek, lelkiismereti szabadságnak, szóval a *léleknek* hős epokjai. Nagy, dicsőséges, boldog idöket a lélek hoz elő.

Ugyancsak egyházi életünk érdekében -- s itt főként a mi erdélyi egyházkerületünkre gondolunk -- történtek már olyan lépések s talán még ezután is történni fognak olyan lépések, melyeknek rendeltetése egyházszeretünkben újítást eszközölni. Itt egy régi paragrafus vár törlésre, amott egy új paragrafus a megszületésre. Jól van; legyen, a mennyi éppen szükséges. Mert nem lehet elzárkózni a jövőtől, de a multtal sem lehet könnyelműen szakítani. A reform: életelv, — de a conservatismus is: életelv. Illetőleg conservatismus és reform tulajdonképpen két oldala az egy életelvnek. Ennélfogva egyiket sem szabad elhanyagolni és egyiket sem szabad túlhajtani, de szükség e kettőt egységbe hozni. Aztán minden áron bizonyos egyházszerkezeti uniformításra törekedni elvégre is nem lehet elsőrendű föladat. Ismét mondjuk: a lélek a födolog. Anyagi eszközökre szükségünk van, egyházi szervezetünk egyik-másik paragraphusa helyébe talán más paragrafusok kellene, de hangsúlyoznunk kell: döntőleg mégsem ezektől függ egyházunk fölvirágzása. Az anyagi eszközöktől sem, de az egyházi törvényhozástól sem. Egyházi fölvirágzásunk a lélek kitöltetésétől függ. Ennélfogva mi egyházi életünkben legtöbbet a — *lelkipásztortól* várunk. Mert bármily nagyfontosságú is az egyházigazgatás, a jó egyházkormányzat, mindazonáltal az, a mire anyaszentegyházunknak legnagyobb szüksége van: a buzgó egyházszolgálat. Népünk valláserkölcsi élete egyházunk fejlődése, istenországa építése csak kisebb mértékűleg van a konvent kezében, avagy az igazgató-tanács kezében, de igenis ott van főleg a lelkipásztorok kezében. Szükség, hogy minden lelkipásztor tudja az ő nagy rendeltetését, mely erőit is emeli, de felelősségét is fokozza. Ah, ha növekednénk mi elhivatásunk mértéke szerint!

Egyházi életünk fölvirágoztatásában, népünk valláserkölcsi fejlődésében, istenországa építésében a legáltalánosabb munkát tehát lelkipásztorainktól várjuk. És ha a lelkipásztor elébe tüzetett a legmagasabb cél, ismerjük el, hogy a lelkipásztor kezeibe adattak a leghatásosabb eszközök is. Oda vagyunk helyezve, nem a nép fölé, de a nép közé. Így csak annál inkább a szivekhez férhetünk. Nekünk! jogunk és kötelességünk a lelkiismereteket ébreszteni s az igazság és szeretet szavával, az élő Isten szavával megkérni a sziveket és foglyul vinni a Krisztusnak. Mi ajkainkon az istenigével lépünk népünk elébe. Mi hirdetjük a népnek Isten nagyságát, szeretetét, a váltságot, mi ápoljuk a lelkekben Jézus vallásának gyökerét: a fiúságot. Mikor az embert mindenki elhagyja, mikor az emberen senki sem tud segíteni: mi mellette vagyunk s nyújtjuk neki a vallás erejét, vigaszát. Népünk utánunk mondja imáját, úrvacsoráját tőlünk veszi, örömet velünk áldatja meg, fájalmát a mi vigaszunk enyhíti. »Isten emberének« nevez minket a nép. Már palástunkra is tisztelettel tekint. A nép szeméi rajtunk csüngenek. Figyel szavainkra, s kíséri lépteinket. Mi

vesszük kezeinkbe a gyermekek seregét s a gyermeki szivek első szeretetét a szülők után mi nyerjük meg. Sőt a gyermekek útát nyitnak nekük a szülők szívéhez is. A mi kezünkben van a cura pastoralis személyes intim, kimeríthetetlen termékenységű mezeje. Segítségünkre ott az iskolaszék, a presbyterium, az egész gyülekezet. Mi magunk is szervezhetünk még intézményeket, melyek munkásságunknak csak nagyobb súlyt biztosítanak. Oh, bizony a nagy föladathoz méltó sok eszköz áll rendelkezésünkre. Használjuk föl ez eszközöket az új évben jobban, mind jobban. E dolgok lapunkban mindig fölszínen lesznek.

Igen, szóljunk valamit lapunkról is. Mult évi programunkon nincs mit változtatnunk. Igyekszünk, hogy a lapunkban tárgyalt anyag változatos legyen, föltéve természetesen mindig a valláserkölcsi és egyházi étellel való összefüggést. De lapunk hangja lesz változatlan. Higgadt és mindig az irodalmi tisztesség színvonalán álló. Lapunk a mult évben sem vesztette el higgadtságát. Az az egyházpolitika, melynek motivuma egyik-másik pártnak az egyházban exclusiv uralkodásra törekvése, szóval: a pártpolitika lapunkból ki lesz zárva. Mi lapunkban is a legnagyobb súlyt az egyházszolgálatra fektetjük. A párttusa csak test és vér, az egyetértés a — lélek. Az egymásratorés csak önérdek, a vállvetett munkásság: közérdek. Azon reményben vagyunk, hogy lelkészársaink s egyházunk világi tagjai lapunkat minden önzetlen és közhasznú törekvéseiben támogatni fogják.

Szerkesztő.

Védekezzünk.

(Folytatás.)

(Legközelebbi tennivalónk.)

Leírjuk itt a gyermekistentiszteleteknek Németországon egyik szokásos formáját. A mi ez istentiszteleti formának sajátos jelleget ad, az: az úgynevezett csoportrendszer és a laikus segédkezők. Az istentisztelet vezetője már előzőleg megbeszéli a segédekkel a gyermekistentiszteleten tárgyalandó anyagot.

A tárgyalásra leginkább bibliatörténeti anyag választatik, de szokás anyagot választani az egyháztörténetből, a missio területéről is. Kezdődik az istentisztelet énekkel, az énekre az ott szokásos liturgia jó s erre ima. Ekkor az istentisztelet vezetője az összes gyermekeknek elbeszéli a kiválasztot történetet. Most lépnek elő a segédek s a gyermekek csoportokra oszlanak a segédek körül, kik a vezető által már elbeszélte történetet 15—20 percen át tanítgatják be. Ekkor a körülbelül 10—15 gyermekből álló csoportok föl bomlanak s az összes gyermekcsereg ismét egyesül. Az istentisztelet vezetője megvizsgálja, hogy a gyermekek mennyire értették meg e tárgyat s a feleleteket kijavítja. Azután jó a gyakorlati alkalmazás. Imával s énekkel végződik a körülbelül $\frac{3}{4}$ órát tartó gyermekistentisztelet. Érdekesnek tartjuk ide jegyezni még a »Kindergottesdienst« című folyóirat legutóbbi füzetéből a gyermekistentiszteletnek azt a menetét, mely a jelen évben Boroszlóban volt szokásban. A gyermekistentisztelet Boroszló legnagyobb templomában tartatik. Az

istentiszteleten úgy 350 gyermek vesz részt egyszerre. Tíz-húsz gyermek képez egy csoportot s e csoportok a padokban úgy vannak elosztva, hogy egymást ne háborgassák. E célra a templom hatalmas hoszú hajója nagyon is alkalmas. Húsz segéd áll a pap rendelkezésére. A pap e laikus segédek csütörtökönként esti 6 órakor szokta előkészíteni a következő istentiszteleten tárgyalandó anyagra. Maga az istentisztelet vasárnap 12 órakor tartatik. A kezdet közös énekből áll, erre jő a rendes vasárnapi liturgia s a gyermekek éneklük a gyülekezet szokásos responsoriumait, az ott dívó felelgető éneket. Ez eljárás alkalmas arra, hogy előkészítse a gyermekeket a felnőttek istentiszteletében való majdani részvételre. A liturgiális rész után a csoportokra osztott gyermekekkel a segédek foglalkoznak. A tárgy megbeszélése tart úgy 20 percet. Ekkor fölemelkednek helyeikről az egyes csoportok s egy közös ének rázendítése s eléneklése mellett vonulnak az oltár körébe, hol a pap a gyermekekkel a már földolgozott anyag fölött katekhizál, vagy az isteni ígéből köt valamit szívkre. Erre közösen elmondják a miatyánkot, melyre áldás következik s végül ének. Különösen az oltárhoz való fölvonulásban, melyet a gyermekek énekelve végeznek, látnak sokan symbolikus istentiszteleti karaktert s elragadtatással beszélnek a gyermekek ez éneklő felvonulásának hatásáról. Hatás lehet is abban, csak-hogy ez aktus igen processiószerű. Mi pedig nagyok és kicsinyek istentiszteletében egyaránt protestáns jelleget keresünk és semmiféle oly aktussal nem rokonszenvezünk, a mely a protestáns individualitás és öntudatosság megfejlesztésére alkalmasnak mutatkozik. A laikus segédek igénybevételével sem vagyunk megelégedve és pedig nemcsak e szokáshoz fűződő methodista reminiscentiák okából, de főleg azért, mert e segédek föladata vallástanítás és a vallástanításhoz mi sokkal komolyabb és magasabb igényeket kötünk, semhogy az igényeknek kellő tudás, kedély, gyakorlat nélkül szükülködő egyének megfelelhethének. E segédek munkáját kénytelenek vagyunk kontárkodásnak nevezni, ha mindjárt elismeréssel is vagyunk buzgóságuk iránt. Tapasztalat szerint ez istentiszteleti segédkezésre nők vállalkoznak szívesebben. Ismételjük, hogy e laikus segédek fogyatékos képzettsége a gyermekistentiszteletben a csoportok helyes tanításának föladatát nem valami sikeresen oldhatja meg. Egyéb aggodalmaink is vannak, melyeket itt nem részletezünk. A laikusokat szívesebben látjuk mi a pap mellett, az inkább lelkipásztorkodási mezőkön, mert a laikus tevékenység az ígehirdetés és tanítás terén igen könnyen beláthatólag, eltévelyedésekkel jár. Csak szükségből, mely tudvalevőleg törvényt ront, csak rendkívüli körülmények kényszere folytán igazolható itt-ott e laikus segédek igénybevétele. A mi egyházközseinkben ily segédekre már gyülekezeteink kicsinysége, az istentiszteletben résztvevő gyermekek kevesebb száma miatt sincs szükség s ha valahol mégis valamely oknál fogva szükség volna, akkor is legfönnb csak az iskolatanítókra gondolhatnánk. Valamiképpen a laikus evangelisták, azonképpen e gyermekistentiszteleti segédek is visszavonhatlanul idézik emlékezetünkbe Jakab apostol szavait (3, 1.): »Atyámfiai! ne legyetek sokan tanítók.

(Folyt. köv.)

Szerkesztő.

A revideált Károli.

Egyházunk nagy közönségének régi óhaja teljesült, mikor az ó-testamentom Károli-féle fordítása, hosszu ideig tartó munka után, végre megjelent revideált kiadásban. Az egyházi sajtó általában elismerte, s a ki a revideált kiadást figyelemmel olvasgatja, annak is el kell ismernie, hogy az a hosszu idő, mely a revisio mánkájának megindításától annak befejeztéig eltelt, nem telt el hiában. A munka tényleg az lett, a mi lenni akart, t. i. revisio. A fordítás, a felfogás tisztára Károlié maradt. csak Károli hibáinak s esetleg a mai korban már visszatetsző ódonosságainak elhagyásával.

A ki a theologiai tudományok iránt érdeklődik, az tudja, hogy mily nagy szükségünk volna nekünk valami teljesen modern önálló magyar bibliafordításra. De a ki viszont egyházi életünket tekinti, annak el kell ismernie, hogy mindenek felett erre a revideált kiadásra volt égető szükségünk. Ha pénzünk és közönségünk volna rá, e mellett ránk férne még néhány önálló fordítás is; de erre még akkor is szükségünk volna.

Mert az igaz, hogy a régi Károli — bárha megújuló kiadások nem tartották meg eredeti szépségében — nagyon szép! És még azt is el kell ismernünk, hogy nem is olyan nagyon rossz, mint a milyennek általában hiszik, mert ha itt-ott az eredetitől merőben eltérő és néha érthetetlen fordítást ad is, azal is csak azt cselekszi, a mit más egyéb tudós fordítók és magyarázók is megcselekedtek a biblia homályos, sokszor összetörve ránk maradt helyeivel. De az is bizonyos aztán, hogy a régi Károli minden jelessége mellett is a mai korban már nem felelt meg a kívánalmaknak. A tősgyökeres és irodalomtörténeti műveltséggel bíró magyar fül élvezni tudta minden temérdek »valá«-ival együtt is; de hol van ma ilyen fül? Ritka, mint a fehér holló. A budapesti újságok új magyar nyelve által megdolgazott fülek pedig már nagyon különösnek találták a régi Károli. Tudjuk, hogy vannak benne olyan versek, a miket a templomban még csak elhallgatott a mai nemzedék de a templomon kívül bizony mosolygott rajtuk.)

Másfelől azonban az is igaz, hogy képzelhetünk valami egészen jó modern fordítást; de olyat, a mi templomi használatra volna fogható, nem képzelhetünk. A templomi használatra szánt magyar biblia ez idő szerint nem lehet más, mint a Károli-fordítás. Ezt tudja mindenki, a ki viszonyainkat ismeri. Ezért mondtam hogy mindenki előtt és felett erre a revideált kiadásra volt szükségünk.

Nagyon helyes volt tehát a munkás vezetőknek és végzőknek feltett célja. s e cél, mint az előttünk levő kiadásból látjuk, teljesen el is érték. A dicséret ezért a munkásokat, de kivált a vezetőket, Szilády Áront és főként Szász Károlyt illeti, a kik közül az első a régi magyar nyelv kincses házának egész gazdagságát hozta segítségül, az utóbbi pedig a főszerkesztő királyi hatalmával és plajbászával irtott ki mindent, a mi a bibliai nyelv egyszerű kenetességéből kiritt.

Mutatványokat nem közlünk, csak annyit mon-

dunk, tegye meg ki-ki maga az összehasonlítást, és látni fogja, hogy tényleg azt kaptuk. a mit vártunk: a Károli fordítást megiffjítva, megtisztítva, olyan formában, a milyenben templomi, egyházi építő célra még igen sokáig használhatjuk. És azt hiszem, világi közönségünkkel is igen megkedveltethetjük. A minnek, hogy egyházunkra mily jó hatása lenne, azt nem kell magyaráznom.

Mind ez azonban nem azt teszi, hogy e munka hibátlan. Hiszen emberi munka. Meglátszik rajta, hogy a revideáló-bizottság tagjai külön külön dolgoztak. Az egyöntetűség ezért nem teljes. A sok synonyma, kivált a vallási, erkölcsi, jogi fogalmak kifejezésére, továbbá az egyes szavak jelentésének a nyelv fejlődési folyamán való változása, mind oly nehézségeket gördítenek a fordító munkája elé, melyek kívánatosá tették volna, ha a költség futotta volna, a gyakori összejövetelt, megbeszélést, s közös megállapodást.

Ezen kívül apróbb — leginkább sajtó-hibák is ötlöttek szemünkbe. Így pl. Zsolt LVIII, 8 rózivet mond kéziv helyett Ez. XXIX, 16. pedig birodalmat bizodalom helyett. Minden conservatív törekvés mellett is csúsztak be olyan változtatások is, melyek feleslegesek, mert a régi szöveg jobb. Így pl. a Zsolt CXL, 12. a régi jó »veszedelem« helyett »balsors« ot mond, a mi nem is olyan jó szó, mint az előbbi, meg babonára is adhat okot. No, de ezt csak úgy melleleg említjük fel. A bibliamagyarázók közt is vita tárgyát képező nehéz, homályos, sokszor talányos helyek fordításának ismertetésére nem terjeszkedhetünk ki.

Röviden mindent összefoglalva, örömmel üdvözljük a revideált kiadást, s kérjük lelkésztársainkat, iparkodjanak azt intelligens hiveik körében minél jobban elterjeszteni

Metargem.

B e v e z e t é s

a Schleiermacher „Über die Religion“ című műve olvastatásához.

(Folytatás.)

De mi a vallás? — erre felel a második beszéd, melynek felirata: »A vallás lényegéről«. A vallás sem nem tudás, sem nem cselekvés; nem metafizika és nem is morál, de még a kettő vegyülete sem, bár ezek rendszerint ott vannak minden pozitív, történeti vallásban. Nem tudás, bár vannak benne a tudáshoz és ismerethez tartozó elemek, csak hogy ez másnemű, mint a tudományé. Célja nem az, hogy a véges dolgok egymáshoz való viszonyára adjon feleletet, sem az, hogy kikutassa a legvégső ok lényegét önmagában és a véges okokhoz való viszonyában. A vallás szemlélni akar; szemlélni az universumot, ellesni és kihallgatni az universum cselekvéseit és nyilvánulásait, azt akarja, hogy közvetlen befolyásával betöltse az embert. A vallás közvetlen tudat arról, hogy minden végesnek a végetlenben, minden időnek az örökkévalóban van általános léte és alapja. A végetlennek ezt a lételet keresni és találni meg mindenben, a mi él és mozog, minden alakulásban és változásban, minden cselekvés-

ben és szenvedésben s magát az életet is úgy érezni és ismerni e közvetlen érzelemben, mint e végetlen létet: ez a vallás.

A vallás a mint nem metafizika, nem is morál. A kegyesnek, hogy erkölcsösen cselekedjék nincs szüksége az erkölcsstanra. A vallás nem cselekvés, mert hisz ez a szabadság tudatában és országában érvényesül, míg a kegyességnek passiv ollala van: önátadás, a egész által való mozgatottság, a mely egyformán szabadság és szükségesség. De, bár a vallás sem nem tudás, sem nem cselekvés, mégis összefügg mind a kettővel, sőt ezek tökéletességéhez nélkülözhetetlen: »speculációt és életgyakorlatot akarni vallás nélkül — merész elbizakodottság.

A vallás lényegének megismerésére szükséges, hogy keletkezésének mozzanatát lessük el keblünkben. A vallás akkor fogantzik, a midőn minden meghatározott tudatot megelőzőleg a cselekvő universum érintkezésbe jön velünk. a midőn az érzék és a tárgy még mintegy összeesnek, egymásba folynak; akkor a mikor a tárgy még nincsen elszakítva az érzéktől, hogy szemléletté legyen és az érzék nincs elkülönítve a tárgytól, hogy érzéssé legyen. Ez a futó pillanat az első találkozása az általános életnek a különössel, időt nem tölt be és meg nem fogható; az universumnak közvetlen, minden tévedésen és félreértésen felül álló szent házassága ez a testté lett ésszel: egy teremtő szent ölekezésben. Ilyen természetű az első fogantatása minden élettéljes és credeti mozzanatnak az életben, bármely mezőhöz tartozzék is az s ebből nő ki a valóság is. Mihelyt a szemlélet és érzés külön válnak az eredeti egységnek csak emlékezete marad fenn. »Érzéseitek, a mennyiben az a ti és a mindenség közös lételetének és életének kifejezése, a mennyiben annak egyes mozzanatait úgy érzitek magatokban, mint az Isten hatását bennetek, közvetítve a világnak rátok gyakorlott hatása által: ez a kegyesség bennetek; a ti érzéseitek és a környezetetekben lévő minden élőknek és mozgóknak azokkal az érzésekkel összefüggő és azokat meghatározó hatásai tireátok: kizárólag ezek a vallás elemei, de mindazok bele is tartoznak abba.« Nincs érzés, mely kegyes érzés ne lenne, ha csak nem az élet beteges állapotából foly. Hogy minő szerepe van az érzésnek és szemléletnek a vallásban — a vallás lényege kérdésének e kardinális pontjára. Schleiermacher a »beszédek« különböző kiadásaiban eltérő árnyalatu feleleteket ad. Míg az első kiadás azt mondja: »A szemlélet érzés nélkül semmi és nem képezheti a vallásnak sem igazi eredetét sem valódi erejét; de az érzés is semmi a szemlélet nélkül; mindkettő csak akkor és azért valami, ha és a mivel mindketten eredetileg egyek és elválaszthatatlanok«; míg korábban így nyilatkozik: »A szemléletből kell kiindulnia mindennek« addig a harmadik kiadásban a fősúly az érzésre van fektetve, a melyhez a szemlélet csak úgy kívülről járul hozzá. Míg korábban arra szólítja fel olvasóit, hogy barátkozzanak meg e fogalommal: »az universum szemlélete«, mert beszédeinek ez a sarkpontja, ez a vallásnak legáltalánosabb és legmagosabb formulája, a melyből lényegét és határait megállapítani lehet: addig a későbbiekben csaknem minden — az érzelem.

(Folytatása következik.)

Igazgató-tanácsunk üléséből

Kolozsvár, 1898. decz 30.

Elnökölt főt. Szász Domokos püspök aa, később: Simó Lajos, egyházkerületi főgondnok aa. Jelen voltak: Zeyk Dániel, ehker főgondnok, Dr. Vályi Gábor elnökhelyettes, Dr. Bartók György ehker. főjegyző, Bartha Lajos, közügyigazgató, Parádi Kálmán, Szász Dénes, Herczeg Lajos, Br. Bánffy Ernő, Kenessey Béla, Becsek Lajos igazgató tanácsosok, Maksay János számvevő, Deák József, pénztárnok és Kádár János h. titkár.

Elnöklő püspök aa. az ülést megnyitván, első sorban a hetes bizottság beadványának s az arra vonatkozó számvevői észrevételeknek felolvasását rendelte el.

A hetes bizottság ugyanis, a vagyoniügyi konszolidáczióra vonatkozó javaslatainak elkészíthetése céljából, már korábban adatokat kért és kapott volt igazgatótanácsunktól, melyeknek alapján javaslatot tett az egyházkerület tulajdonában levő s keveset jövedelmező értékpapírok eladására, nemkülönben a m-n. zombori birtoknak és az 5°/₁₀ kamatoit be nem hajtó kolozsvári házaknak értékesítésére nézve; a közölt adatok kiegészítésül pedig újabb felvilágosításokat és pénztári kimutatásokat kért, további munkálatainál leendő fölhasználásra.

A számvevői észrevételekben meg voltak adva a kívánt fölvilágosítások s kért újabb pénztári adatok és elvileg leendő elfogadásra volt ajánlva a hetes bizottság ama javaslata, mely a keveset jövedelmező ingatlanok és papírok értékesítésére céloz, de föl volt fejtve egyttal az eladások gyors véghezvitelével előállható károsodás, miért is annak alkalmas időre leendő elhalasztása látszik célszerűnek.

A tárgy körül megindult hosszas és beható vitaközszban részt vett a tanácsnak csaknem mindenik tagja; a hetes bizottság javaslatait részletesebben Zeyk Dániel főgondnok aa. indokolta, a számvevői javaslat határozattá emelése mellett pedig főt. Püspök aa. szolott kimerítőbben

Zeyk D. főgondnok aa. a papírok eladásával fölmerülhető tőkevesztességet csak látszólagos számtani eredménynek tekinti, — mint hogy tényleg a kisebb tőkéérték után befolyó magasabb jövedelem ellensúlyozza a veszteséget. — A hetes bizottság intencziója — fejtegetései szerint — oda irányul, hogy a kellő jövedelmet amugy sem hozó papírok, vagy ingatlanok tőkéértékének apadása árán is, a biztos jövedelmek fokoztassanak, hogy ez alapon teljesen reális normál — budget legyen a kerület részére felállítható. A határozati javaslat amaz állításával szemben, hogy az igazgatótanács nem jogosult a jelzett ingók és ingatlanok eladását végleg elhatározni, — megjegyzi, hogy bár ő annak idején, ellenezte volt az egyhker. közgyűlésen a pénzügyi műveletek alapjául szolgáló meghatalmazás kiadását, mindazonáltal a többség által akkor megdott fölhatalmazást ma is érvényben állónak tekinti s ennek alapján a bizottság által javaslatba hozott eladások effektuálását kéri.

Szász Domokos, püspök aa. reflektálva, Zeyk főgondnok szavaira — megjegyzi, hogy az említett meghatalmazás nélkül az erdélyi egyházkerület sok vérző

sebe volna ma is nyitva, számos egyházunk szűkülküdne ma is templom, iskola és paplak nélkül, sok virágzó missziói állomásunk állana ma is üressen, elhagyatottan s szolgálna biztos zsákmányul a fenyegető mértékben megindult felekezeti áramlatnak, s végül nem állana fenn kolozsvári theol. fakultásunk sem, mely intézetünk lézagpótló voltát s üdvös működését ma már ellenségeink is elismerik. Pártolja és elfogadásra ajánlja az előterjesztett számvevői javaslatot, mert a papírok rögtönös eladásával előálló tőkevesztességet, a politikai és közgazdasági viszonyok javulásának bevétele mellett, tetemesen csökkenteni lehet. Az igazgatótanácsot különben sem véli jogosítotttnak az előadások végrehajtására, mert a közgyűlés a pénzügyi műveletek folytatását megszüntette. Hosszasan fejtegette a kerület által eddig követett tőkebefektetési módokat előnyeiket s ezzel szemben a hetes bizottság tervét, mely a könnyen mobilizálható értékpapírok eladását célozza, célszerűnek nem tartja. A vita bevétele után, a tanács többsége, a számvevői javaslat értelmében állapította meg a határozatot.

E tárgy befejezése után főt. püspök aa. emelt szót s szívélyesen üdvözölte az igazgatótanács tagjait az év utolsó ülése alkalmából, melegen megköszönve önzetlen munkálkodásukat, melylyel őt nehéz tisztében, az elmúlt év folyamán s általában az utóbbi idők nehéz megpróbáltatásai alatt is, részesítették. Kérte a kegyelem atyját, hogy virassza fel mindnyájukat boldogan az új év hajnalára, hogy kötelességeiket mint hazafiak és buzgó egyháztagok még hosszú időn át gyakorolhassák.

Bejelentette ezután, hogy betegsége miatt, mely már hetek óta gyöttri, kénytelen az egyházkerület közkormányzati ügyeinek vezetése alól leendő fölmentését kérni, és pedig meghatározatlan időre, mert az orvosi vélemények szerint, felgyógyulásához hosszú idő szükséges s így nem tudja teendőit úgy végezni, amint azt egyszerűzetéből és kötelességérzetéből kifolyólag óhajtaná. Különben sem óhajtana — mondá — a nézeteivel ellenkező irányban megindult vagyoniügyi szervezkedés útjában állani. Rövid visszapillantást vett, ezután. püspöki működésére, fölemlítve ama banális támadásokat is, melyek legjobb törekvéseinek félramagyarázása mellett, őt nemtelen módon meghurcolták. Elismeri, hogy ennek lehetőségét a kerület szervezete is okozta, mely a püspököt igen exponált állásra helyezi státuskurátori minőségében. Ajánlotta ennél fogva a tanács tagjainak figyelmébe az e tekintetben szükségesnek látszó módosításnak alkalomadtán leendő pártolását. Erre Simó Lajos, egyházker. főgondnok aa. viszonzta szívélyesen főt. Püspök aa. üdvözlését, ki az elnöki tisztet át is vette, miután főt. Püspök aa., betegsége miatt távozni volt kénytelen.

Igazgatótanácsunk, őszinte mély fájdalommal vette tudásul Püspök aa. betegségét s a kért dispencziót, maga részéről, megadva, fölkeríti határozta br. Bánffy Dezső, legidősebb főgondnok aát, hogy a közkormányzati ügyek közvetlen vezetésére valamelyik státuskurátort helyettesíteni kegyeskedjék.

A külközép-utcai bérházak alapos renoválására, illetve kiépítésére vonatkozó gondnoki előterjesztést

nem fogadta el ig-tanácsunk, mert az illető bérházak eladása a korábbi határozattal már kimondatott.

Nem találta teljesíthetőnek tanácsunk a m.-n.-zsombori gazdatiszt fizetésfelemelési kérését sem, miután e birtok eladása, illetőleg bérlet útján leendő értékesítése szintén elhatározott dolog, miért is a gazdatiszt szolgálata, ápril. hó 1 jére fölmondattott.

Még néhány apróbb közigazgatási és gazdasági kérdés eldöntése után, Parádi Kálmán, tanügyi előadó aa, jelentéséből örvendetes tudomásul vette ig.-tanácsunk, hogy a közokt. miniszterium végleg megerősítette a kolozsvári kollégium államsegélyi szerződését, végül a deési egyházközség fiú- és leány-iskoláinak államosítása iránti kérés olvastatott fel, a vonatkozó részletes feltételekkel együtt, de e kérdést tüzetesebb megvitatás után sem találta ig.-tanácsunk kellőleg megvilágítottnak, miért is visszaküldte azt az egyházközséghez, bővebb megfontolás és az elhatározásra befolyó indokok részletesebb följegyzése végett.

Ezek után, az idő előhaladottsága miatt, az ülés bezárattott.

r. s.

Egyházi élet.

Egyházmegyei közgyűlés.

A sepsi ev. ref. egyházmegye őszi rendes közgyűlését annak idején előre közölt tárgysorozattal december 15-én tartotta meg Sepszi-Szent-Györgyön a Székely-Mikó-kollégium dísztermében a tagok élénk érdeklődése mellett.

Megjelent a gyűlésen Ujvárosy József kir. tanácsos, egyházmegyei főgondnok, kinek a közügyek terén tanúsított buzgó tevékenységét mindig őszinte elismeréssel tapasztaljuk. Megjelent a lelkészi kar majdnem teljes számban, a világi képviselők szép számban, továbbá a kollegiumi és polg. leányiskola tanárai közül többen.

A gyűlés kezdetét vette *Böjthe Géza*, Szemerja városrészi ref. lelkész emelkedett szárnyalású és bibliai szellemű szép imájával. A szívhez szóló buzgó ima kellemes benyomása alatt következett a tárgysorozat rendjén *Vén Mihály* esperes remekül megírt beható és magvas beszámoló és megnyitó beszéde. A kitűnő esperes egyházmegyéjének vezetésében napról-napra újabb meg újabb tanujeleit adja fényes talentumának és fáradhatatlan szorgalmának. Ez a megnyitó beszéd is, melyet a közgyűlés élénk elismeréssel fogadott, kiváló gonddal megrajzolt képe a derék egyházi férfit nagyértékű munkásságának. (Lapunkban e derék beszédet közölni fogjuk. A szerk.)

Eunek befejezése után olvasta fel az esperes az egyházközségek vizsgálata eredményéről felvett részletes terjedelmes jelentését az oly nagy körültekintéssel, lankadatlan szorgalommal s a legapróbb részletekig menő vizsgálatának eredménye volt az a szakjelentés, mely tiszta és hű képét tárta fel az egyes egyházak beléletének, anyagi és vallás-erkölcsi állapotainak. E jelentésében a körülmények szerint az egyházközségek ügyeit jól végzett egyéneknek kiszolgáltattván elismerés-

seit, a hiányokra őszintén rámutatva, atyailag, sok tapintatra való bölcs tanácsokat hallottunk.

Sietett is a gyűlés minden tagja az esperesnek lelkiismeretes igaz eljárása felett őszintén érzett elismerését és hozzá való ragaszkodását lelkes eljenzésben kifejezni.

Ezután *Józsa Sándor* főjegyző számolt be az egyházmegyei tanácsnak egy évi áldásos működéséről. Jelentésében feltárta a jegyzői teendőknél igen fontos, lényeges hivatását. Az önzetlen munkálkodásáért az egyházmegyei tanácsnak elismerés fejeztetett ki.

Tárgysorozat rendjén *Kolumbán* Ferencz sepsiszentkirályi lelkésznek az országos papi nyugdíj-pénztár kezelőjének a pénztár állapotáról és az egyházmegyei pénztárnak felülvizsgálásáról szóló jelentése, *Kovács* Antal kilyéni lelkésznek a közalap kezelőjének a közalap állapotáról hátralékot fel nem tüntető számadása örvendetes tudomásul vétettek.

Miután pedig a jövő évi költségelőirányzat megállapított, az esperesnek Isten segedelmét a továbbiakra is kérő fohászával a gyűlés véget ért.

(Ss. IV.)

Különfélék rovata.

Tisztelt olvasóinknak boldog új évet kívánunk.

Főt. Szász Domokos püspök úrnál az ó-év utolsó napján eddig szokásos testületi tisztelgések s üdvözlések a közelebbi alkalommal, püspök urunk gyöngékedése miatt elmaradtak s egyházi életünk képviselői így csak magán úton üdvözölhették azt a férfit, ki egyházkerületünknek nem csak egyik legelső dignitáriusa, de egyik legelső munkása is.

Lapunk eddigi színes, azonban fölösleges borítékja, melyet különben is csak a nyomdatulajdonos önkéntes vállalkozása folytán vettünk volt igénybe, a jelen évben megszűnik.

Radácsi Györgyöt, sárospataki tanárt, a revideált ótestamentum megjelenése alkalmából, melyben a tudós theologusnak kiváló része van, tanítványai aranytollal tisztelték meg. E tény igen szépen jellemzi a sárospataki nemes ifjúságot is. Egyébiránt Radácsi kezében eddig is minden toll aranytollá változott.

Kevés a pap. Franciaországban és Hollandiában nagy gondot ad a református lelkészségek betöltése, mert daczára annak, hogy a teológiát végzetten azonnal rendes lelkészekké választatnak, Franciaországban 33, Hollandiában pedig 305 lelkészi állás van üresedésben. (P. E. I. L.)

A protestantizmus terjedése. Minden tagadás és minden erőszakoskodás daczára erőteljes lépésekkel halad előre a protestantizmus a pápás országokban. A francia római katolikus papok áttéréséről már több ízben adtunk hírt s mint ujabb olvasunk, a mozgalom mind erőteljesebbé válik. Corneloup, a ki az áttérő francia r. kath. papok részére egy menedékházat nyitott Párisban, azt írja, hogy két hét lefolyása alatt 81 áttért róm. katolikus pap jelentkezett nála, s azt mondja, hogy nem nagyit, ha azt ál-

lítja, hogy Franciaország 70 ezer róm. kath. papja közül 20 ezer már régen szakított lelkében a pápasággal. Hasonló mozgalom tapasztalható, a mint az El Christiano című evangélikus lap írja, Spanyolországban is, a hol az áttéréseket csak az akadályozza, hogy a spanyol prot. egyház nincs abban a helyzetben, hogy az áttérteket anyagilag támogassa s megvédje a pápistaság boycottálásától. Ha az áttért papoknak existenciát tudnának biztosítani, a spanyol klérus tekintélyes része azonnal szakítana Rómával. (P. E. I. L.)

A magyar déesei ev. ref. egyház különösebb öröm és hála érzelmei közt ünnepelte a Karácsonyt. A rég elmúlt idők s időben élt kegyes lelkek, köztük Gróf Bethlen Ferenczné—Báró Bánffy Zsuzsánna, áldozatkész vallásos buzgóságát egy századon keresztül hirdető, de már az idők nyomait is magukon viselő úrasztali terítők helyett, e nagy ünnepen lettek legelőször bemutatva s rendeltetésüknek átadva azon értékes új terítők, melyek a nagy-sajói ev. ref. egyházmegye főgondnoka, orsz. gyűl. képviselő, Nagyságos *Fejérváry Károly* úr által a nevezett egyház részére ez évben tett 100 azaz száz forint. kegyes adományból szereztettek bé. Két szép fehér abrosz, a nagyobbik selyemmel körül hímézve s az adományozó nevével is megjelölve, egy valódi arany rojttal szegélyezett vörös bársony úrasztali terítő, egy ugyancsak valódi arany rojtos vörös bársony szószék takaró s ezeken kívül egy szép művű új keresztelő edény és tálcza hirdetik s biztonnal évek hosszú során keresztül fogják hirdetni, a buzgó adományozó nevét s áldott működésének emlékét, összhangzásban az örvendező egyháztalagok ama szív teljességéből fölszárnyaló hálaszózatával: Áldja meg az Isten a jólelkű adományozót!

A tanítók és tanítónők fegyelmi ügyei. A kultuszminiszteriumban már régen arra a tapasztalatra jutottak, hogy a tanítók és tanítónők fegyelmi vizsgálatainál. különösen, ha súlyosabb természetű a dolog, többféle mulasztások történnek. A miniszter most felhívta az összes közigazgatási bizottságokat, hogy minden fegyelmi ügynél a vizsgálati iratokat a fegyelmi ítélet meghozatala előtt az állami alkalmazotknál a királyi ügyésznek, a községiéknél a tiszti ügyésznek mindenkor adják ki. Természetesen ez a rendelet csak az állami és községi tanítók és tanítónők fegyelmi ügyeire vonatkozik.

A »Pesti Napló« karácsonyi ajándéka. Páratlan kedvezményt nyújt előfizetőinek a »Pesti Napló«, Magyarország legrégebb napilapja, mely a jövő évben megalapításának félszázados jubileumát éri meg. Mindazon előfizetői, kik a jövő évi január hó 1-jétől kezdődőleg, habár negyedévi részletekben, de legalább fél-évre rendelik meg a »Pesti Napló«-t: *teljesen ingyen* kapják meg az *Arany-Zichy-Albumot*, Arany János balladáinak Zichy Mihály rajzaival illusztrált fényes díszkiadását, mely 12 forint értéket képvisel. E pazar fényvel kiállított díszmű, melyhez fogható még alig jelent meg a magyar könyvpiacra, külső és belső értékénél fogva egyaránt a legbecsesebb ajándék, a mivel magyar lap valaha kedveskedett olvasóinak. A »Pesti Napló« előfizetési ára: egész évre 14 forint, félévre 7 forint, negyedévre 3 forint 50 krajczár, egy óra 1 forint 20 krajczár. A »Pesti Napló« kiadóhivatala: Budapest, VI., Teréz-körút 23. szám.

1000 katolikus egyesület. Az a jegyzék, melyet a második alsó-ausztriai katolikus nagygyűlés most tett közzé a katolikus egyesületekről, nem kevesebb,

mint 1000 katolikus egyesületről ad számot magában Alsó-Ausztriában.

Difteria bacillusok a szenteltvízben. Erdékes bakteriologiai vizsgálatot eszközölt *Vincenzi* professzor *Sassari* városában. Az egyik templom szenteltvíztartó medencéjét vizsgálta meg, kutatva, hogy az a sok ember, a ki kezeit a szenteltvízbe mártja, s a kik között mindig akad egynéhány beteg is, mennyiben fertőzheti a szenteltvizet. A vizsgálatot egy vasárnap este végezte. Vasárnap különben is legtöbben látogatják a templomot s azon a napon többféle egyházi szertartás is volt. A szenteltvíztartóban a víz 24 óráig állott. Ezt a vizet bakteriologiai vizsgálatnak vetette alá Vincenzi s arra az érdekes eredményre jutott, hogy a szenteltvízben sok egyéb, — betegséget nem okozó bakteriumokon kívül orbánczot okozó kokkusok és difteria-bacillusok is voltak. — A szenteltvízből kitenyésztett difteria-bacillusokat tengeri malacokba ojtotta és ezek difteriában elpusztultak, vagyis e difteria-bacillusok fertőzőképessége kétségtelennek bizonyult. (Ugyanakkor Sassari-ban négy difteria esetről tudott a hatóság.) Ez a tapasztalat pedig már csak azért sem kicsinylendő, mert ismeretes, hogy sokan, amikor a szenteltvízbe mártott ujjukkal keresztet vetnek, szájukat is megérintik (kis kereszt) s így a szenteltvízbe esetleg jelenlevő fertőző baktériumokkal fertőződhetnek.

Gyászlap: Alólirottak szívünk mély bánatával jelentjük, hogy özv. Baczó Gáborné szül. Szécsi Seres Katalin munkás életének 70-ik, özvegyiségének 8-ik évében, folyó hó 23-án d. u. 4 órakor jobblétre szenderült. Könnyezve állunk a jó anya, testvér és nagyanya koporsójánál, ki egész életét övéinek szentelte szép lelkének minden gondolata, nemes szívének minden dobbanása csak ezekért volt! A boldogultnak porrései folyó hó 25-én d. u. 3 órakor fog-nak Ördögkúton nyugalomra tétetni, az ev. ref. egyház szertartása szerint. Legyen síri álma csendes, virasszon felette a hű emlékezet! Ördögkút, 1898 december hó 24-én. Özv. Sárkány Ferenczné és gyermekei. Barabás Ferenczné, mint testvérek. Baczó Ilona gyermeke és férje, Kerekes András gymn. tanár s Kerekes Bandika unokája.

Kiadóhivatal üzenete.

Tisztelt előfizetőinket kérjük, hogy hátalékaikat, valamint a folyó évre szóló előfizetéseiket be küldeni sziveskedjenek, nehogy a lapküldésben fennakadás álljon be.

A tanítói és a leggyengébb papi állomások pályázat hirdetési díja 2 forint; de ama papi állomások után, melyeknek jövedelme a 600 forintot meghaladja, 3 forint be-küldését kérjük.

Kérjük tisztelettel, ne sürgessenek tőlünk külön nyugtákat, hiszen ott a postai földadó bevény.

Nyereményjegyzék

az erdélyi ev. ref. egyházkerület által a kolozsvári protestáns Szeretetház javára rendezett jótékonycélu sorsjátéknak Budapest **1898. november hó 15-én** megtartott **II. húzásán** kihúzott számokról.

(Harmadik közlemény.)

100 nyeremény á 25 korona értékben: 3748 3901 6510
29690 33315 40260 44347 48722 51866 53982 56753 59889 63990
74894 79031 81853 95795 99447 113552 113559 132902 146209
146210 161406 163143 163375 173813 174237 179158 179936
187270 187919 189128 198501 205981 205982 213982 214849
216250 217711 227705 229686 234791 241597 248935 253462
257513 261618 267627 270157 270573 270574 290475 293477
294390 311632 315475 317529 326458 327001 330584 332034
332589 333877 348003 362123 363740 363945 366957 367468
375928 382218 382708 382709 383447 383951 408255 416060
416999 419797 423059 429916 435109 436941 436967 439517

443877 450947 451308 451920 454279 455742 457042 458503
459741 469650 47749; 484777 489265 489825.

200 nyerevény à 20 korona értékben: 6484 6526 1373
12508 17419 22645 24966 30218 30443 31711 34170 34982 36050
36141 37880 7953 39645 45544 50976 57783 63773 66221 66676
71637 75017 37103 77700 78480 78436 79545 80718 83971 89268
92118 92490 94388 94431 95441 96008 96718 96780 103923
104903 106257 107605 108823 110453 111157 114715 117397
119685 121056 121214 121510 121655 127905 1.1104 134086
134349 137998 142302 143969 148155 152737 153078 154596
156828 156958 159333 170095 170736 172862 178139 178497
181572 182111 183750 184576 17544 189243 193504 195121
197625 201533 203067 211002 211875 214297 223361 223947
224604 224567 229330 231124 235502 238281 245888 248633
255037 255051 259163 261957 265852 26004 266486 269811
273755 276117 279129 279353 281616 284664 285234 285473
286554 286911 292421 293042 294759 29519 298618 299139
299269 299703 303715 301228 306492 306683 307659 37660
307667 309659 311204 317702 318798 319969 323817 325648
325649 329315 329549 335317 337925 340650 343294 33295 344700
350002 352570 353123 353951 354024 354829 355490 355491 655-9
370369 373793 375885 379314 379637 379980 84513 396437
396576 399971 400.93 405874 410575 413318 414510 417184
419137 420013 421473 423057 424596 426476 426526 430437
430838 437406 438819 442978 449697 452150 454199 454538
464587 464968 465886 467163 469146 475325 477806 483848
484924 485027 486901 491136.

Hivatalos rész.

935—1898.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a gyulafehérvári egyházmegyébe kebelezett *krakkói* III. osztályu *papi* állomásra ezennel pályázat nyittatik.

Javadalom: 1. 10 h. 922 □ öl. szántó évi jövedelme 156 kor.; 2. 2 h. 664 □ öl. szőlő évi jövedelme: 28 kor.; 3. Kézpénz (dézma kárpótlásból) 922 kor.; 4. Báró Kemény László úrtól a) 25 véka tiszta búza, értéke 50 kor., b) 25 véka elegy búza, értéke 40 kor. 5. Gróf Teleki László, Miksa utódaitól 24 kor. kézpénz; 6. Az erdélyi ev. ref. püspök krakkói birtoka után 15 kor. kézpénz; 7. Tisztességes lakás mel-léképületekkel, kerttel. A javadalom összes értéke: **1295 korona.**

Ezen fizetésért köteles a lelkész Krakkóban az összes papi teendőket végezni. Alsó-Gáldon is a sátoros ünnepek első napján isteni tiszteletet tartani, urvacsorát osztani, köteles továbbá alsó-Gáldon és Tiborban is előforduló esetekben a keresztelest, esketést, temetést s más lelkészi teendőket teljesíteni.

Pályázati határidő: 1899. január 26. Folyamodványok nt. Elekes Viktor esperes aához küldendők Gyulafehérvárra.

Kolozsvár, 1898. Deczember hó.

Szász Domokos,
erd. ev. ref. püspök.

980—1898.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben a nagyszebeni egyházmegyébe kebelezett *haríi* anya és *magyarforrói* leányegyházközségek lelkészi állomására pályázat nyittatik;

Az állomás javadalma:

a) Hariban: lakás, kerttel; 80 hold fekvő birtok, melynek tiszta jövedelme 170 frt 85 kr.; 454 □ öl. szőlő-terület, 2 frt 95 kr. tiszta jövedelemmel; fajá-

randóság az egyházközség erdőjéből 12 frt értékben; 45 kepezetötől 15 1/2 kalangya szalmás gabona, 377 és 1/2 liter luza, 1913 1/2 liter törökbuza, 90 liter must.

b) Magyar-Forróban: 2. kepezetötől: kalangya szalmás gabona; 162 1/2 liter törökbuza, 20 liter must.

Mind a két egyházban a természetben adott fizetések összes értéke: 117 frt 44 kr. Stóla járandóság és anyakönyvi kivonatokból 6 frt évi jövedelem. Az egész javadalom értéke 309 frt 24 kr. és így ezen állomás IV-ed osztályu.

Kötelességek: Hariban, mindenféle lelkészi teendők végzésén kívül az iskolában hetenként 2 órai vallástanítás; Magyar-Forróban, fülhivásra a betegek meglátogatása, házaspárok megáldása, keresztelest, temetés.

Lelkészi minősítvénnyel és szolgálati bizonyítvánnyal felszerelt pályázati kérvények 1899. január hó 22-ig nt. Nagy József esperes afiához Nagy-Szebenbe küldendők

Kolozsvár, 1898. deczember hó 23-án,

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

1000—1898.

PÁLYÁZAT.

Romániai egyházmegyénkbe kebelezett *bukaresti* egyház segédlelkész-tanítói állomásra ezennel pályázat nyittatik.

Javadalma évi 650 frt kézpénz fizetés, egy butorozott szobából álló lakás és a végzett szolgálatokért a megfelelő stóla.

Kötelessége az ottani népiskolában heti 20—25 órán tanítani s a lelkészt akadályoztatása esetén helyettesíteni.

Megjegyzendő, hogy ha segédlelkész pályázó nem akadna, az állomás okleveles tanítóval fog ideiglenesen, (f. é. június hó végéig) betöltetni

Kellően felszerelt pályázatok alólirt püspöki hivatalhoz f. *január hó 25-éig* küldendők,

Kolozsvár, 1899. január hó 1-én

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

994—1898

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben a sepsi ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *szotyori* egyházközség kántortanítói állomására másodsor is pályázat hirdettetik.

Javadalom tisztességes lakás, gazdasági épületekkel, kepeben kanonika porczio élvezetében összesen 407 frt 93 kr., melyből 173 frt rendszeresített államszegély.

Kötelessége a rendes énekvezéri és tanítói kötelességek teljesítése.

Megjegyeztetik, hogy az iskola államosítása most van folyamatban, mely esetben a megválasztandó tanítónak is kilátása lehet arra, hogy az iskola jellegének megváltoztatásával állami iskolai tanító lesz.

Pályázati határnap 1899. január hó 26-a. Folyamodványok nt. *Vén Mihály* esperes aához küldendők Bikfalvára.

Kolozsvárt, 1899. január hó 1.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Szász Domokos püspök.

(† 1899. január 8. napján.)

Egy koszorús név, mely most gyászkeretben jelenik meg. Lapunk eddig mindig az ő eszményi törekvéseiről, magas célu, elfáradhatlan, és izzó munkásságáról írhatott, most pedig azt kell írunk róla, hogy elpihent. Eltűnt szemeink elől s belépett egészen szívünkbe. Többé nem halandó, immár csakis halhatatlan. Olvasóink ne várjanak tőlünk most Szász Domokos püspökről egy teljes, egész, egységes képet; mi most csak részleteket adhatunk. Lapunk mai száma róla beszél, de csak szaggatottan, mint a minő a zokogás beszéde.

Közöljük itt Antal Gábor dunántúli püspök klaszikus imáját, Kenessey Béla, theol. igazgató szárnyaló beszédét a ravatal fölött és a sírnál tartott beszédét. Közöljük a megdicsőültnek életrajzi adatait. Közöljük az általános gyásznak egy-egy részletét. Csak egy-egy könyccsепpet szedünk föl a koporsóról. Lapunk szűk medrében minden köny úgy sem férne el.

Legyen e nagy léleknek. e nagy szívnek emlékezete ne csak örökké élj de örökké áldott!

Antal Gábor püspök imája.

Tanácsaidban megfoghatatlan, útaidban végére mehetetlen nagy Isten, a ki magad örök és változhatatlan, minket pedig, földi gyermekeidet, a mulandóság hatalma alá vetettél, lélekben megrendülve a bennünket ért nagy csapástól, gyászos érzelmekkel gyűltünk össze e helyre, hogy megadjuk a végtisztességet annak, a kit életében közös szeretettel és tisztelettel vettünk körül, hogy tehetetlenségünket és gyarlóságunkat beismerve, te benned keressünk erősséget, kétségeink között a te jóságodban találjunk reménységet, fájdalmaink között a te szent fiad tudományából merítsünk biztatást, megnyugtatást és vigasztalást.

Oh, mert félelem és kétség szállja meg szívünket, a midőn látjuk, hogy a te mindenható kezed egy intésére ledőlnek azon erős oszlopok, a melyeket anyaszentegyházad épületében fentartókul azért állítottál,

hogy szilárd alapon állva hordozzák terhét azon épületnek, a melyen a te választott népedet szent fiad tudománya által összegyűjtötted, hogy lakozzék abban biztosságban és munkálhassa a te dicsőségedet, saját lelki üdvösségét s erkölcsi tökéletesedését.

Megrettenünk Atyánk, az enyészet képétől, a midőn látjuk, hogy nem csak a természeti öntudatlan valóságokat rekesztetted a mulandóság hatalma alá, hanem a föld legnemesebb teremtményét, az öntudattal bíró embert is, és még a te szolgálóidnak sem adtál változhatatlan erősséget.

Atyánk, Istenünk, bár sokképen megmutatod hozzáunk való jóvoltodat, a midőn gondoskodik számunkra vezetőkről, a kik mutassák előttünk isteni igéd világitó fáklájával a tökéletesedés útját, mégis be kell látnunk, hogy még erkölcsi haladásunk eszközei is csak a te ingyen való jó kedvednek ajándékai. Hogy saját érdemünkben el ne bizakodjunk, hogy benned vetett hitünk erejéről biztóságot tegyünk, jónak látod, te Uram sokszor nehéz megpróbáltatások tüzebe vinni a te népedet, a midőn elveszed Jeruzsálemből és Judából a támaszt, a hatalmast, a hadakozót, a bírót, a prófétát, a jövendő dolgok meglátóját.

Most is ily nagy fájdalmat bocsátál Uram a te népedre, a midőn közhasznu életének munkabíró szakában a halál által magadhoz szólítád az erőset, a hatalmast, ezen erdélyi református kerületnek őrállóját, egyetemes magyar reformált egyházunk érdemében gazdag oszlop férfiát, a kit a te anyaszentegyházad ügyei iránt kora ifjúságától fogva kebelében táplált lángoló lelkesedése, fáradhatatlan buzgósága méltóvá, a te kegyelmedből nyert fényes lelki tehetségei és erős hite pedig alkalmassá és hivatottá tettek arra, hogy a te akaratodból és kegyelmedből, a közbizalom megnyilatkozása által mint hű sáfárfővé tétessék a te szolgálóid között.

E szomorú és gyászos órában is, midőn szívünk vérzik a te hű szolgáló elvesztése fölötti fájdalomtól, elismerjük Uram és hálával köszönjük meg a te atyai jóságodat, a melyet irántunk azzal mutattál meg, hogy most elköltözött szolgálódat ezelőtt 13 évvel a te néped elé vezérül állítottad, számos gyülekezeteid fölött önállóvá teted és adtál neki testi, lelki tehetséget, hogy

a rábizottakat híven, buzgósággal, lelkesedéssel s kiváló sikerrel elvégezhesse, közjavára és hasznára vált az ő buzgó működése úgy saját egyházkerületének, mint egyetemes magyar ev. ref. egyházunknak, ezekkel együtt drága hazánknak. Mert tűzoszlop volt az ő bölcsessége a te néped előtt, a melynek világánál több irányban megtalálta az utat reformált anyaszentegyházunk jövődjének, ügyei felvirágoztatásának biztosításához.

Az ő előre látásából, törhetetlen hitéből, lángoló ügybuzgalmából merítették sokszor anyaszentegyházunk legjobbjai biztatást, reménységet, ügyszeretetet, sok fontos és messze jövőbe kiható, közhasznú intézmények létesítéséhez.

A bölcsességhez adtál Atyánk az ő ajakaira ékes szólásnak beszédét, a melylyel míg egyrésről a te igéd és parancsolataid iránt sokszor közönyös elméket és hiveket foglyul vitte a Krisztushoz, másrésről a tunyaságra hajló érdeklődés nélküli lelkeket magasztos közczélok buzgó munkásaivá tette. Mennyi nagy és nemes czélért küzdött ő szóval, tettel, tollal, szívének-lelkének egész melegével, hogy az egyház és haza ügyeit előbbre vigye. Az ő szíve mélyéből fakadó őszinte szó varázshatalmával, mint egykor Mózes a pusztában, sokszor áldozatkészség éltető vizét fakasztá ő fel a közönyösség sziklájából, a melynek életadó csöppjei táplálói lettek az ő magasan szárnyaló messze előrelátó lánglelkében megszületett, a sivár talaj miatt lassan fejlődő, de végre mégis áldásosan gyümölcsöző nagy eszméknek.

Uram! a te hű szolgáltnak munkában, tevékenységben soha ki nem fáradott, nagy alkotásokban gyönyörűséget találó lelke immár te előtted áll, hogy minden tettere, minden szándékára, minden alkotására te tőled hallja meg az ítéletet. Egész életfolyása és abban minden akadályokat legyőzni kész akarateréje és buzgósága azt mutatja előttünk, hogy ő nagy alázatosággal, de teljes fiui bizodalommal számított, Atyánk, a te igazságos és könyörületes ítéletedre; a nagy apostol példáját követvén, a ki azt mondá: «Nem az emberektől ítéltetem meg, nem is én magam ítélem meg magamat, hanem az Ur az, a ki engemet megítél.»

Hisszük Atyánk, hogy a te ítéleted kedvező és kegyelmes leend reá nézve. Hiszen egész életét két legszentebb czélnek: az evangéliumi anyaszentegyház felvirágoztatásának és a magyar haza érdekei előmozdításának szentelél. Kezdetől fogva hű munkatárs volt azok között, a kik a magyar honi ev. ref. egyháztól az idők viharai folytán elszakadt ezen erdélyi ref. egyházkerületet az alkotmányos szervezet, még inkább a testvéri szeretet kötelékével, a közös anyával újra összefűzték, nemes lelke egész gondosságával törekedett arra, hogy a testvéri szeretet áldó melege, a gyöngéket segítő áldozatkészsége fölhasználása által új életet fakaszson az egyház elgyöngült, sorvadni kezdő tagjaiba s ezáltal messze jövőre nagy téren biztosítsa a tiszta evangéliumi hit és a magyar nemzetiség megmentését, szilárdítsa a magyar állam életének alapjait.

Oh, az ő fáradhatlan munkássága egyház- és hazaszeretetének nyomán templomok, iskolák, közművelődési intézetek állottak elő, a melyekben az evangéliumi hit, a tiszta erkölcs, az igaz hazaszeretet nyernek apo-

lást. Ezt az egyház- és hazaszeretetet kívánta ő, magas műveltséggel párosítva, az Isten igéje hirdetésére hivatott ifjúság szívébe mélyen beoltani s ez által a haza és egyház ügyei haladásának minél hatékonyabb tényezőjévé tenni. Az ő szeretetteljes gondoskodása, az ő emberbaráti részvétellel teljes szíve, hány inséggel küzdő család aggodalmait oszlatá el segítő kezével, hány özvegy és árva könnyűit száraztá fel az általa kezdeményezett közjótékonyági intézetekkel.

Atyánk, Istenünk, a ki megmondottad szent fiad által: valamit cselekesztek egygyel az én kicsinyeim közül, mintha én velem cselekedtetek volna, — kérünk legyen kegyelmes a te ítéleted elköltözött hű szolgád iránt is, a ki oly sok jót cselekedett sokakkal, egész jövődjő nemzedékekkel. És ha már a te végére mehetetlen határozatodból elébb meg kellett válnia az általa részére kijelölt munkatérrel, minthogy munkáját teljesen bevégezhetette, minden alkotásának gyümölcsözését láthatta volna, részesítsd, Atyánk, elköltözött fáradhatatlan szolgádat a mennyei boldogság mellett azon igaz örömben is, hogy lankadatlan fáradozásának gyümölcsét élvezhessék a késő unokák teljes mértékben.

Ezen reménnyel nyugtass és vigasztalj meg, Atyánk, minket is, a midőn anyaszentegyházad hű munkásának elvesztése fölött kesergünk, a midőn aggodalom szállja meg szívünket a miatt, hogy az erős kézből kiesvén a kormány, mikép juttatjuk biztos révpartra anyaszentegyházunk sok erős vihartól hányatott hajóját

Hisszük, Atyánk, hogy te nem hagyod árván a te anyaszentegyházadat.

Támaszszon számunkra jövőben is kegyes istenfélő, bölcs férfiakat, kik teljesekek hittel és szent lélekkel, a kik a megdicsőült elődök példáját, nemes igyekezetét, odaadó buzgóságát maguknak tükörül vevén, szívvel-lelekkel törekcszenek a te nyájadnak megőrzésére, anyaszentegyházadnak a Krisztus testének építésére. Evang. anyaszentegyházad határainak a haza ezen részében a lelkiismeret szabadság ősi földjén, minél messzebb való kiterjesztésére. Kérünk is Atyánk, mutasd meg ebben hozzánk való jókedvedet; állíts a már elköltözött hű szolgád helyébe méltó és alkalmas utódot, a ki gondot viseljen a nyájról és tudományról s a kinek lelkét áthassa a nagy apostol ama mondása: semmivel nem gondolok, az én életem is nekem nem drága, csakhogy elvégezhessem az én futásomat és a szolgálatot, melyet vettem az Urtól.

Tekints, kérünk Atyánk, kegyelemre azokra is, a kiket a te végzésedből bekövetkezett nagy csapás legközvetlenebbül sújtott és a kiknek veszteségét e földön nem pótolhatja semmi: a fájdalomtól most mélyen levert gyászoló családra

Enyhisd a fájdalom nyíllaitól szíve mélyéig megsebzett gyászoló özvegy mérhetetlen bánatát a vallás vigasztalásával, hogy te az özvegyeknek pártfogója, az erőtelenségeknek gyámolítója, a szükségben hozzád fordulóknak segítője vagy és a te védelmező karjaid nem rövidülnek meg soha. Állj mellette a szomorúság, az aggodalom, a kétség óráiban biztatásoddal, hogy a szerető férj nem vált meg tőle örökre, itt maradt szívének szeretete, mert a szeretet erősebb, mint a halál; itt maradt gyöngédségének, igaz vonzalmának emlékezete, a mely őt kisérni fogja földi élete végéig; itt

maradt a te édes atyai jóságod és szereteted, a melylyel kézen fogva vezetéd mindaddig, míg ama jobb házába elköltözött kedvesét újra látni, újra ölelni fogja végzetlen boldogságban.

Jelenjél meg vigasztalásoddal, Atyánk a boldogultnak fiánál, kit a jó atya elvesztése folytán érzékeny bánattal látogattál meg. Nyugtasd meg a nehéz megpróbáltatások között, hogy te jó atya vagy, mindeneket bölcs czélből cselekszel és nem kísérsz feljebb, mint elszenvedhetjük. A jó édes atya, ki szeretetét az övéire, míg élt, nemes szivéből oly bő mértékben árasztá, elköltözött, de itt hagyja áldását, itt hagyja köztiszteletben és szeretetben állott emlékét, mint legdrágább örökséget, a melyet megbecsülni, szeretettel ápolni a legszentebb fiui kötelesség. Oh, Atyánk, adj erre a szerető fiunak erőt, ezzel oszlassad az ő szívfájdalmát s azzal mutasd meg, hogy a kik téged szeretnek, azoknak mincenek egyformán javukra vannak.

Vigasztald meg, Atyánk, a szerető testvéreket, jó rokonokat, kiknek szive egy hosszú életen úgy összeforrott az igaz szeretet által, hogy erősen vérzik és soká is vérezni fog szívkön a seb, a melyet az elszakadás okozott.

Tanítsd őket megnyugodni a te megváltoztathatatlan végzéseden, láttasd be velük, hogy te mily jó voltál hozzájuk, a midőn ritka példaképpen hithűségükért közülök választád ugyanazon időben anyaszentegyházad két őrállóját és a midőn őket oly szeretetteljes, békés, boldogító családi körbe helyezéd és ha a jót elvették a te kezedből, a rosszat nem hordoznák-e el? Annyival is inkább, mert a te atyai gondviselésed örökös tovább is felettük és egykor letéteti velük a szenvedők gyászruháját és az ők siralmuk öröme fordul te nálad.

Oh, Atyánk vigasztalj meg mindnyájunkat, a kik szívkön megkeseredtünk, hogy leesett a mi fejünk koronája és e gyászpélda által taníts meg mindnyájunkat, hogy bölcsen számláljuk a mi napjainkat.

Kötelességét hiven teljesített testvérünk testének adj csöndes nyugodalmat a földben, lelkiismeretes fáradozásainak adj bő gyümölcsözést az egyház és haza közügyeiben, elköltözött nemes lelkét pedig fogadd magadnál az égben ama biztató helybenhagyásoddal: jól vagyon, jó és hű szolgálóm, kevesen voltál hív, többre bizlak ezután, menj be a te uradnak örömebe Amen.

Gyászbeszéd Szász Domokos püspök felett.

II. Kor. XI. 28 »Ide járúl még, mellőzve az ezeken kívül lévőket, az én mindennapi zaklatásom, minden egyház gondja.«

Nemes szív tört meg itt s dicső ész bomla össze itten! Hatalmas kézből esett ki a vezéri pálca; erőteljes vállakról hullott alá a prófétai palást; hang, mint sok vizek zúgásának hangja, némult el ez ajkakon és nagyot s kicsinyt egyaránt áttekintő szemek zárultak le örökre. Egyházkerületünknek vas-oszlopa és ércbástyája dőlt le, megrázó bizonyosságul, hogy az Úr még az ő szolgálóinak sem adott változhatatlan erősséget.

Bizony, csak egy lépés a köze az életnek és a halálnak és igaza van a Példabeszédek bölcsének: »Ne dicsekedjél a holnap napról, mert nem tudod, mit hoz a nap te reád!« (Példab. 27, 1.)

Ki hitte, ki gondolta volna, hogy az, a ki még a mult, hanyatló év utolsó napjaiban, mint püspök és mint főgondnok intézte kerületünk ügyeit, a mikor küzdelmeinek és diadalmainak színterén az igazgató-tanácsból búcsút vett, nemcsak az ő-esztendőből búcsuzott, hanem tényleg utolszor emelte fel szavát ügyeink intézésében. Láttuk, aggódó és fájó érzésekkel szemléltük, hogy a kór megtörte erejét s szinte könnyek között néztünk utána, a mint ingadozó, roskatag lépésekkel távozott körünkől; de reméltünk, de bíztunk, hogy még üdülve térend vissza.

Ime neki ez lett a gyógyulás!

Egy régi, mély értelmű héber rege szerint a hirtelen halálnál az Úr csókja érinti az illetőt s az a lélek, mely Istennel rokon, a csókra abban a pillanatban beolvad az Isten lelkébe, hisz' hozzá, utána vágyott a porhüvelyben mindenkor.

Kívánatos vég, szép halál Isten csókjától halni meg és vigasztaló is Istennel lenni, vele élni és nem látni több halált, se gyarló érdekhajszát, meddő küzdelmet, keserves könnyhullatást, »a hivatalnak paczkázásait s mind a rugást, melylyel méltatlanok bántalmazzák a tüdő érdemet«; hanem csak látni az Istennek és a mi Urunk a Jézus Krisztusnak dicsőségét látni nem tükör és homályos beszéd által, hanem szemtől szembe, rajtunk az Istennek pecsétje, ajkunkon pedig a zsolozsma: »Nagyok és csodálatosak a te dolgaid, óh Uram, mindenható Isten; igazságosak és tökéletesek a te utaid, oh szenteknek királya! (Jel. 15, 3.)

Porból vett és porba térendő embernek adathatott volna e szebb halál és tarulhatna-e fel előttünk felségesebb távlat, mint a melyet mutatnak a mi mennyei Atyánk hajlékai?

Azért nem is zugolódunk, nem panaszlunk, hanem még a halállal szemben is diadalommal dicsekedünk annak nevében, a ki a halált és e világot meggyőzte.

»Bizom az ítéletet arra, a ki igazán itél« — mondá b. e. püspökünk ama beszéde végén, a melylyel megválasztatását az egyházkerületi közgyűlés színe előtt megköszönte és végzé: »Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?«

Immár annak színe előtt van, a ki igazán itél. De nekünk mégis kötelességünk egy bizonyosságot tenni felőle, mint az egyenlők között az elsőről, hogy tényleg első volt a munkában, a fáradozás által és hogy, mint Pál apostol mondja, mellőzve minden egyebeket, *az ő mindennapi zaklatása: minden egyház gondja volt.*

Átható, éles szeme hivatalba lépésekor rögtön meglátta, hogy »a mi egyházkerületünk népének, fájdalom, felette nagy számmal vannak elalélt tagjai, sőt elzüllöttjei is. Az egyes egyházmegyék nagy részében hosszú sora van oly egyházközségeknek, melyeknek élettörténete alig egyéb, mint szomorú tengődés és szünet nélküli való vívódás a létért. (Első püspöki jelentése 1836. jun. közgys.) Mikor szerte járt, hogy személyesen keresse fel a pásztorására bizott nyáját, útja »hajdan

virágzó egyházközségek dűledékei között» vezetett el és »templomok és iskolák romjai» vetettek rá bús árnyékot.« E létért vívódó s pusztuló egyházak segélykiállításai bele nyilalottak nagy szívébe s a mire ez előtt 13 évvel csak mint munka tervére mutatott rá, még bizonyos tartózkodással, mert maga is csak »*ügy vélte*«, hogy szolgálattételeiben helyes úton jár, a mikor ezek közül annyit, a mennyit ideje és ereje enged, elesett helyzetéből felemel, nemes törekvésekben gyámolít és létüket úgy egyházi, mint nemzetiségi szempontból biztosítja: ma már, mint az ő munkásságának ércnél maradandóbb emlékei állanak előttünk azokban az ég felé emelkedő tornyokban, gyermek se-regtől zajos iskolákban és csendes parochiákban, a melyek védbástyái egyházunknak és nemzeti életünknek. Bölcsessége tudta a történelem nagy tanulságát, hogy »a magyar protestáns egyháznak s első sorban épen a mi egyházkerületünknek adott helyzeténél fogva kiváló mértékben hazafias missiót kell betöltenie s e végett mindnyájunk legjobb erejét egyesíteni szent kötelességünk s e tekintetben ezer szónál többet ér a legparányibb *tett*« (1885. kgys. jzkv.) »Egyesítsük erőnket« — hívta fel kiáltó szóval az egyházkerületet, — »s bármily gyöngék vagyunk egyen-egyen, nagy dolgokat végezhetünk: romokból templomokat s iskolákat építhetünk s szolgálván az egyháznak, ez által nemzetünknek értelmi és erkölcsi erejét gyarapíthatjuk.«

Egyebeket mellőzve, csakugyan az ő mindennapi zaklatása: minden egyház gondja volt. Építeni a templomokat, iskolákat, szervezni a körlelkézségeket, összegyűjteni a szétszórtságban levő híveket, lábra állítani a romániai missiót, gondoskodni a leendő lelkipásztorok minél alaposabb és szélesebb körű képzéséről és mind ezek mellett előteremteni »a szűkös anyagi erő gyarapításához »az új forrásokat« — mindezt pedig egyszerre, egy időben megalkotni: vajjon nem kellett-e ehhez mindennapi zaklatás és emésztő gond? Veszélyt látott a késelemben és si-etett. Jelszávához az *excelsior*hoz hiven ment szinte lázas tevékenységgel előre. Sem maga nem pihent, sem másokat körülötte pihenni nem engedett. Egy pillanatra meg nem állott, hogy számon vette volna az elvég-zeteket, visszapillantott volna a ziháló mellel és dobogó szívvel megfutot meredélyekre, csak mindig az előtte lebegő célát látta, többről-többre, feljebb-feljebb! ki tudná megmondani, hogy nem az az eltitkolt és soha nem mondott előérzet hajtotta-e, hogy hosszú még az út, messze a cél, az ő napjai pedig megszámlálvák; azért kell sietnie és 13 év alatt megcsinálni azt, a mi elég lett volna egy félszázadra!

Tervet-tervre sző. Egyik pillanatban az építendő templomok tervrajzaival foglalkozik, azok költségvetéseit vizsgálja; a másban már ezeknek a fedezeti alapjait számítgatja, hogy a mialatt az egyes tételeket adja össze, ismét újabb alkotások projectumait vázolja elméjében. Még fel sem szentelte az egyik templomot, már más három-négynek rakja le alapkövét, még az utolsó zsindey rajta sincs a theologia épületén, már a szeretetház építési terveit dolgoztatja s hirdetteti a munkálatokra a pályázatot. Alig csinálja meg szegény egyházak és lelkészek részére az állandóbb természetű tökésegyezések ügyét az egytetemes konventen, már

a lelkészek özvegyei és árvái számára létesítendő egytetemes gyámintézetre készíti el a számításokat és sürgeti az intézet életbeléptetését.

Ellentmondásra ha talál, a bátortalan kifogásokat számba sem veszi, ő a czélt látja csak. Akadájok, ha gördítettnek eléje, azoktól ereje tudatában, nem retten vissza, vagy átlép rajtuk, vagy megkerüli őket, avagy pedig lerontja azokat s törmelékeiken megy tovább. Hite, bizalma az egykor megkezdett s általa fontosnak felismert ügy sikerében akkora, hogy optimismusát meg nem győzheti semmiféle ellenvetés, vagy gáncs. És tett- és akarat-ereje oly nagy, hogy a kivített munkatársainak szinte ellenállhatatlanul suggerálja s ha tőle távol valaki aggságoskodik is, kétkedik, vagy fél jelenlétében, ezt a nagy optimistát, ezt a hatalmas egyéniséget érezve maga mellett, az aggályok oszlanak, a kétség bizalomra változik s a félelem nekibátorodik. Álmodat álmodónak mondá egyszer önmagát; de nem nyugodott, míg egy-egy álma valóra nem vált. Képzhetni, mennyi álma lehetett annak, a minden első benyomásra oly fogékony léleknek és mennyi álmatlan éjszakája ama harcok miatt, a melyeket vivnia kellett egy-egy álma megvalósíthatásáért, mikor fegyverzett Minervaként kipattanó tervei létet követeltek, küzdve a szónyilaival, a bizonyítékok dárdáival az erő mejjvasában és a meggyőződés törhetetlen sisakjában. Az csak természetes, ha a küzdelemben sebet osztott és kapott; de az utolsóig megállott örálló helyén s hordozta egymaga a felelősséget, hogy ne mondjam még a kockázatot is, mert még mindig abban a tudatban volt, hogy nem hogy immár a czélt elérte volna, hanem csak fut utánna és futott, a mikor már kimélnie kellett volna önmagát és égette lelkét, a mikor már meg kellett volna nyugodnia. Talán érezte, hogy jobb viharban kioltatnia, mint lassanként hamvába halni el! Sajátságos jelenség, hogy egy különben igen jó, sokszor a gyengeségig jó és untalan a könnyekig érzékenyülő ember, mégis a tusában találja elemét; nagy erejének talán kicsiny dolog lett volna forgatni csendes vizekkel a hajó kormány-kerekét, azért szerette, ha nagy hullámok tornyosulnak hajója körül. De mit neki tomboló vihar, ő azon keresztül is világitótoronyként a »minden egyház gondját« látja, erre kell neki mennie.

Most már pihenhetsz, nagy halottunk, mindennapi zaklatásaidtól s rábízhatod az ítéletet arra, a ki igazán ítél.

Elbocsátunk örök nyughelyedre e legnagyobb alkotásod falai közül, a melyet mauzoleummá tettek teteid. S a midőn egyházkerületünk és annak igazgató-tanácsa nevében búcsút veszünk tőled, az utolsó Isten hozzádot rebegjük utánad, nagy alakodat kegyelettel helyezzük be egyházunk negyedfélszázados történeténeke pantheonjába, magad írván fel arra soha el nem muló betűkkel nevedet.

Nekünk s ti néktek pedig, kik szívéhez legközelebb állottatok, küldje el az Ur a vizsgálatásnak Szent Lelkét, mely tegyen bizonyosokká afelől, hogyha e mi földi házunknak hajléka elbomol, épületünk lészen Istentől, nem kézzel csinált házunk, hanem örökkévaló mennyben! (II. Kor. 5: 1.) Ámen.

Kenessey Béla
theol. igazgató.

Szász Domokos püspök koporsója fölött.

(A sírnál.)

Mi tudjuk, hogy te élsz. Mi végbucstól itt, a sír szélén csak porrészeitnek, csak hamvainak mondunk. De a búcsu így is fájdalmas föladat. Ebben a világban, mely érzéki, testi világ is, szükség, hogy közöttünk, nekünk az íge testet öltösn. Szükség, hogy a láthatatlan eszmék látható egyénekben jelenjenek meg. Szükség, hogy lássuk az igazságot az ember homlokán világitani, hogy halljuk az igazságot az ember szavában megcsendülni. Szükség, lássuk a szeretetet a szemsugárban, talán, a könyben. Igen, itt a földön szükség, hogy a láthatatlan eszmék látható egyénekben jelenjenek meg. Az isteni fiúság a Jézus Krisztusban, a protestántizmus a reformátorokban, az önfeláldozás a vértanúkban. Nekünk itt e földön szükségünk van élő emberek, egyének szavára, példájára, verejtékére, könyére, ah, talán szívének kiömlő vérére. Ennél fogva a testi eltűnés is fájdalmasan érint minket. Majd, majd, ha a mi lelkünk is kibontakozik földi korlátai közül, majd akkor lesz teljes örvendezéssé a mi síralmunk! Akkor! És most? Most még sírunk is. Most még érezzük a veszteséget...

... Igaz, igaz, a lélek, már itt a földi világban, itt is érezteti velünk égi erejét. Még csak földi korlátoltságban, de mégis érezteti. Azért sírunk is, de van vigaszunk is. A gyász felhőjéből s az örökkévalóság hitének napsugarából szövődik lelkünk fölött egy — szivárvány. Azért, megdicsőült férfiú, a mi halottunk is vagy és mi a halhatatlanunk is vagy

... Gondolok egyéniségedre. Szász Domokos püspök egy őserő vala. Egy őserő, mely azonban a modern és nemesebb kulturában érvényesült. Szász Domokos egy uralkodó szellem volt. Egy uralkodó szellem, mely azonban — szolgált. Az erdélyi egyházkerületnek Bethesdáját az ő lehellelte mozgatta. Az antik kor is hősei közé sorozta volna őt. De ő egy keresztényen hős, egy evangéliumi protestáns hős vala. Erejének fensége csaknem félelmetes lett volna, de a fenséges erőt megenyhíté, szelidíté a szeretet. Oh, a te gyanútalan, jóhiszemű, bízalmas, ragaszkodó, szerető szived! Ebben a lánglelkű reformátorban, ebben a tetterős hősben egy — gyermekszív vert. Nem hiában állítják a psychologusok, hogy a legnagyobb geniusokban van valami a gyermeki kedélyből... Jézusnak szive is ilyen volt...

.Gondolok családi életedre, mely a szeretet nardus olaját önté anynyiszor gondterhes fejedre. Ott gyermeked és ott azok, kiket gyermekeidnek tekintettél. Ott nőd. A fenkölt lelkű, nemes szívű hitves. Most itt áll gyászban megtörve, koporsód mellett. De ott állt veled boldogan az élet verőfényében és ott állt veled bátor, erős lélekkel az élet zivataraiiban. Nem csak részt vett dicsőségdből, de részt adott dicsőséghez. Mindig úgy tapasztaltam, hogy azok vívják meg elfáradás nélkül a közélet harcait, kik otthon családjok körében béke, szeretet által boldogok.

Jöjjön a történész s írja föl életed termékenységet a történelem lapjaira. Jöjjön a költő s forja körül sügárral e hősi alakot. Én az isteniéje szolgálja vagyok s

szólok az apostollal (Róm. 14, 7. 9.): »Mert ha élünk is, az Urnak élünk, ha meghalunk is, az Urnak halunk meg. Akár éljünk azért, akár meghaljunk, az Uréi vagyunk.« Igen, a te életed, az Urnak szentelt élet vala. Mert az Urnak szentelt élet az, mely a legmagasabb céloknak, a legszentebb érdekeknek, mely istenországa építésének van oda szentelve. Szász Domokos püspök nem volt a magáé. Tiéd volt ő, oh Isten. Életét nem tartotta meg magának, de neked adta azt, Jézus Krisztus!... Uram! a te ígéd volt az, melyet ihletett ajkaid hirdettek. Emlékezem, püspöki beszédében a te Igádat, Uram, mondta gyönyörűsége s fölvevé azt. Kathedrai beszédeiben nem egyszer csendül meg a hit, abizonyosság, hogy Te hívtad el őt, Uram, pályájára, hogy Te sugallad eszméit, eszményeit és Te adod neki az erőt a munkához és az áldást a munkára. Élete, munkája bizonyosság arra, a mit az íge mond: »A Krisztusnak szerelme szorongat engem.« Bizony, az Uré volt ő életében. Intézeteket alkotott a világosságnak, a szeretetnek, látható szerveket itt e földön istenországnak. Lelkével, szívével, verejtékével, sok áldozataival szolgált nemzetének, egyházának, az emberiségnek. Nem az Urnak szentelt élet vala-e ez az élet? Neki az anyagi vagyon is csak arra való volt, mint Jeruzsálem elragadtatott népének kezében a virág, a pálma: oda hinni a Krisztus diadalútjára.

És haláloban is az Uré vagy. Az Uré lenni a halálban anynyit tesz, mint élni a halálban is. És te meghalván is élsz. Érezzük, látjuk, tapasztaljuk életedet. Itt vagy közöttünk, velünk, előttünk. Ott amaz intézet, melyet ő a jövőd lelkipásztorok képzésére alkotott Fölnézünk ez intézetre. Ez: Ó! Amott az új templom, melyben zoltár hangzik, melyből ima száll az égre. Ez új templom, ez: Ó! Mellette az árvaház, melynek rendeltetése, hogy az ott hontalan árvák benne otthont találjanak. Ah, ez a szent ház! Ez: Ó! Szerte megyünk ez országban. Ott a völgyekben, ott hegyeink között egy fényes alak megy előttünk. Ez: Ó! Fél száz új templom tornya mutat ég felé. Ez: Ó, ez: Ó, ez mind: Ó!...

...Lelkünk előtt megnyílik az ég. Ott az Atyának jobbán a Jézus Krisztus. Ott Isten trónja körül az apostolok, a reformátorok, ott a megdicsőültek fényes serege. Ott e seregben egy most oda fölszállt alak. Egy glóriás alak. Ez: Ó!... Amen.

Molnár Albert,
th. tanár.

Szász Domokos Nagy-Enyeden 1838. május 25-én született. Atyja, néhai id. *Szász Károly*, a nagy tudományú író és tanár, a politikai téren, mint az unionális törekvések nagy nevű harczosa, a tud. akadémia r. tagja, 1848—49-ben kultuszminiszteri államtitkár, anyja *Münstermann Francziska* volt.

Szász Domokos nagy tudományú atyja vezetése alatt tanult 1851 ig, a midőn a marosvásárhelyi főgymnázium hetedik osztályába lépett s már 15 éves korában letette az érettségi vizsgát. Fölötte fiatal kora miatt felsőbb tanulmányait nem folytathatva, pár évig testvérbátyjánál, *Szász Károly* kézdivásárhelyi papnál, a mostani dunamelléki ev. ref. püspöknél időzött

s magán szorgalomból gyarapította ismereteit. 1855-ben a kolozsvári papnőveldebe lépett, a hol 1859-ben tette le a papi szigorlatot s még ez évben *Nagy Péter* kolozsvári lelkész mellé került segédlelkészül. 1860 tavaszán a kolozsvári egyházközség rendes papjává választotta. Beköszöntő beszédét megtartván, egyházközsége engedélyével külföldre utazott, s egy évig a heidelbergi egyetemen több hirneves tanár theologiai és bölcsészeti előadásait hallgatta, azután Franciaországban, Svájcban és Németországban körutat tett, s meglátogatta a nagyobb hirű egyetemeiket.

Hazájába 1861-ben tért vissza, s megkezdte rendes papi hivatalát. Szabad idejének nagy részét az ő és újabb kor nagyobb szónokainak tanulmányozására fordította, s gyűjtögette az anyagot az erdélyi egyházi szónoklat történetének megírására. A hatvanas években a költészet terén is ismeretessé tette nevét, költeményei, melyek részint eredetiek, részint fordítások voltak Beranger, Heine, Lamartine s mások műveiből, a »Vasárnapi Ujság«-ban, a »Hölgyfutár«-ban s a »Korunk«-ban jelentek meg. 1868-ban, mint a kolozsvári ref. collegiumnál a vallástan tanára, közrebocsátotta »A vallásos eszmék története« című két kötetes kézi könyvét, melyet a ref. vallásu VII. és VIII. osztályosok egész Erdélyben tankönyvül használnak.

1870-ben *Kovács Albert* „Reform-Egylet« alakítását indítványozván, a mozgalomban, mely ország-szerte nagy mérveket öltött, élénk részt vett. Az egylet első közgyűlésének nagy többsége a *Szász Domokos* által előterjesztett javaslat alapjára helyezkedett, »Magyarországi protestáns egylet« név alatt szervezván magát, céljául a prot. irodalom fejlesztését s humanisztikus czélok ápolását tűzte ki.

Élénk részt vett ama mozgalmakban, melyek a 60-as évek végén az erd. ev. ref. egyházkerület alkotmányos szervezetének megújítását tűzték ki czélul.

Az új alkotmány értelmében szervezett egyházkerületi közgyűlés aztán az egyházkerület legfőbb kormányzó testületének, az állandó igazgató tanácsnak tagjává választotta s 1878-ban generális notáriussá választatott.

Ugyanebben az időben (1876-ban) az egyházkerület fölhatalmazta *Szász Domokost*, egy Kolozsvárt fölláttandó papnővelde s tanárképző fölláttatása céljából adományok gyűjtésére.

1881-ben a debreczeni zsinat tagjává s végül 1885. május 25-én az elhalt *Nagy Péter* helyébe az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspökévé választatott s e tisztséget azóta 14 éven keresztül egészen haláláig viselte, fokozott tevékenységgel és buzgósággal szolgálva egyháza ügyeit, e mellett a politikai, kulturális, a társadalmi életben mindenkor kiváló vezető szerepet foglalva el.

El sem lehet sorolni mindama egyesületeket és testületeket, melyeknek elnöke, alelnöke, gondnoka, vagy választmányi tagja volt. 1896. febr. 25-én a főrendiház tagja lett. Munkálkodásának súlypontja azonban természetesen főleg püspöki hivatalára esett. Alkotó ereje, s találmányos szelleme pihenést nem ismerő szakadatlan tevékenységgel hozta létre az újabb és újabb alkotásokat, melyek között talán egyik legfontosabb a kolozsvári ref. theologiai akadémia, a melyet hosszas

és szakadatlan fáradozás és küzdelem után, 1895. őszén nyitott meg. Fontosabb alkotásai még az egyházkerületi lelkész-árvák elhelyezésére szolgáló szeretetház létesítése, s a legújabban Kolozsvárt emelt harmadik református templom is főleg az ő érdeme.

Papi működése mellett sokoldalú írói munkásságot is fejtett ki. Az Erdélyi Protestáns Közlönynek 1871—76 ig főmunkatársa, 1877—84-ig szerkesztője s azzal együtt megjelent Prédikatori tárnak *Szász Gerő* vel együtt szintén szerkesztője volt. Számos egyházi lapba dolgozott. Önállóan közzétett munkái közül megemlíthjük a következőket: A romániai missio története, tekintettel Czelder Márton működésére. (Kolozsvár 1870.) A confessiók kérdése (Pest 1872.) A vallásos eszmék története (1870—73). Egy falat kenyér története (Kolozsvár, 1868). Az északamerikai egyesült államok története (ford. Bpest, 1873). stb. stb.

*

Szász Domokos 1896. febr. 25-ike óta tagja volt a főrendiháznak is; de munkálkodásának súlypontja természetesen püspöki hivatalára esett.

Alkotó ereje s találmányos szelleme pihenést nem ismerő szakadatlan tevékenységgel igyekezett az erdélyi egyházkerületet anyagilag és szellemileg virágzásra emelni.

Tíz évi püspöki munkálkodásának eredményét híven tünteti föl az a domborművű térkép, mely a millennáris évben a közoktatásügyi pavillonban volt kiállítva, s mely jelenleg az erdélyrészi ev. ref. theol. fakultás kistermében van elhelyezve.

De működésének koronáját a kolozsvári theologiai akadémiának, ugyszólva, a megteremtése képezi. 21 évének minden áldozatra kész, mellétekinteteket félretevő küzdelmes munkássága után, 1895. őszén nyitotta meg ez intézetet, nagyszerű helyiségben, mintaszerű berendezéssel, megajándékozván azt, úgy a maga értékes, mint *Pap Gábor* dunántúli püspök hátrahagyott s általa 5000 frton megvásárolt gazdag könyvtárával.

Ha ezt az alkotását működése koronájának neveztük, úgy az általa tervezett és nagy gonddal föl is épített és berendezett papi szeretetházat méltán nevezhetjük alkotásai *szívének*.

Nagy szeretettel csüngött ezen a nagy alkotásán, a mely, hogy még életében meg nem nyílhatott, nem rajta mult. Mint sok más alkotásának, úgy ennek is apró kicsinyeskedés állotta útját.

Pedig, hogy milyen szeretettel volt e nemes intézmény iránt, legvilágosabban mutatja végrendelete, melyben ez alkotásáról oly bőkezűleg gondoskodott.

A kolozsvári egyház harmadik díszes temploma, az erdélyi részek egyházainak fölvirágzása, sok díszes templom, iskola, papi lak, a melyek az egyházkerületnek nemcsak szellemi, de anyagi erősségei is, — továbbá az egyházkerület anyagi erejének fokozása: mind a *Szász Domokos* püspök nagy alkotó erejéről, nemes ambíciójáról és nemes jó szívről tesznek tanubizonyosságot.

Az ő nevéhez fűződik a kolozsvári állami polgári leányiskola életbeléptetése is, a mely intézettel nem csak egyházának, hanem a város kulturájának is nagy szolgálat van téve.

Munkálkodásának áldásos eredményei még e mellett egyházkerülete határain túl is terjednek.

Az összes magyar ref. lelkészek özvegyei és árvái részére 1896-ban alkotott egyetemes gyámintézet alapszabályait hosszas előmunkálatok után ő készíté el, s az u. n. tökesegélyezés, mely annyi súlyedő egyházat állított lábba, szintén az ő tervei szerint hajtatott végre.

És most ez a nagy ember nincs többé! Nagy szelleme elköltözött tőlünk, fájdalommal töltve el szeretteit, áldott jó nejét, ki egész életében angyali szeretettel vette körül, részt vett fájdalmaiban és bátorította küzdelmeiben; és fájdalommal töltött el minden igaz embert, a ki a jó, az igaz és nemes ügyért lelkesedni tud; a ki a nemes munkát szereti, becsüli; és fájdalommal sujtotta egyházát, egyházkerületét, az egész magyar protestánsizmust, a mely benne kitartó munkását, hű és igazi nagy fiát veszítette el!

Legyen emléke áldott s viraszszon felette időtlen időnkig a kegyeletteljes hála és szeretet!

*

Szász Domokos, a ki a nyarat ez évben is *borszéki* villájában töltötte családjával, már a nyár folyamán gyöngékedett, betegsége azonban csak az ősszel fordult rosszabbra. November közepén a püspök egyházkerületének ügyeiben hosszabban tartózkodott Budapesten, a honnan november 20-án érkezett vissza betegen. Orvosai: *Purjesz Zsigmond* dr. és *Scheitz Vilmos* dr. megvizsgálva a baj tüneteit, kezdődő máj-vizkört konstatáltak. A betegség azonban legalább egyelőre, nem adott aggodalomra okot. Ugy a beteg, a ki pillanatra sem veszítette el jó kedélyét és munkakedvét, mint környezete mindvégig biztak abban, hogy a baj nem fog elmérgesedni és rendes lefolyásu lesz. — Valóban a betegség egész tartama alatt semmi sem igazolta a minden előkészítés nélkül, leljesen váratlanul bekövetkezett katasztrófát, mely tegnap déli 1 órakor mind az erdélyi ref. egyházkerületnek, mind a távolabb álló nagy közönségnek fájdalmas megdöbbenésére befejezte a derék, kiváló főpap munkás életét.

Halála előtt egy nappal, szombaton még fogadta a beteg az ujonnan megválasztott dicsőszent-mártoni körlelkészt, a kinek részletes utasításokat adott a részben nemzetiségi vidéken kifejtendő működésére vonatkozólag. Délután kedélyes beszélgetést folytatott családjának tagjaival s különösen rokonával: *Bedőházi Jánossal* (a ki a maros-vásárhelyi ellenzéki párt vezére) évdődött szokásos élénk, ötletes modorában a politikai kérdések fölött. Este karosszékében ülve, neje és fia: *Szász Károly* volt országgyűlési képviselő előtt nyári terveiről beszélgetett. Fölgyógyulása után, melyben rendkívül bízott, a Rivierára és Olaszországba készült s nagy kedvvel tervezgette utazását.

Nyolcz óra után elbúcsuzott családjától s a melllette levő két ápolónő segítségével fölállott karosszékéből és az ágy felé közeledett. Alig tett azonban két lépést, egyszerre összerázkódott, aztán arczczal előre bukott a padlóra. A családtagok rémülten siettek a beteg segítségére, a ki az esés következtében arczcsontját súlyosan megsértette. Nemsokára megjelent a püspöki palotában *Scheitz Vilmos* dr., a püspök kezelő orvosa, a kit telefonon értesítettek az aggodalmas

esetről s a ki konstatálta, hogy a beteget *baloldali agy-széllhűdés* érte.

Szász Domokos az agyszéllhűdés után sem vesztette el eszméletét. Bár alig tudott beszélni, erősítette, hogy jobban érzi magát és vigasztalni igyekezett levért, megijedt környezetét.

Éjfélt után fokokként elhagyta öntudata és egy óra tájban bekövetkezett az agónia.

Szívós testi ereje az egész éjjel s másnap (vasárnap) egész délelőtt küzdött a halállal.

Reggel *Purjesz* doktor is megvizsgálta a beteget s a családot előkészítette a legvégsőre. Pár órával később 1 óra 40 perczkor a haldokló ütérverése megszűnt. *Scheitz* dr. a ki az agónia alatt is folytonosan a betegágy mellett tartózkodott, most lehajolt a haldokló elcsöndesedett szívéhez, aztán megilletődve, halalkan jelentette a körülállóknak:

— Meghalt

*

A haláleset hire, mindenütt mély megdöbbenést és részvétet keltve, gyorsan terjedt szét a városban.

A városházán a hir vétele után azonnal kitűzték a gyászlobogót, kevésel később fekete lobogó lengett az uri kaszinó, a nemzeti kaszinó, az ev. ref. theologia, a ref. gimnázium, az Emke-palota s az összes templomok homlokzatán.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsa *Vályi Gábor* egy. tanár elnöklése alatt még tegnap délután összeült s kimondta, hogy az elhunyt püspököt egyházának érdekében kifejtett hatalmas munkássága és érdemei alapján az egyház halottjának tekintis eltemetéséről — a család engedélyét kikérve — maga fog gondoskodni. Az igazgató-tanács ezután fölkérte a városi hatóságot, hogy Szász Domokos porló részei számára dísz-sírhelyet adományozzon, a ravatal mellé díszörseget rendeljen s a temetés ideje alatt az utczai lámpákat a gyászmenet útvonalán fekete fátyollal vonja be.

A ravatalt az igazgató-tanács a ref. theologia dísztermében állíttatja föl, abban az intézzetben, amely egészen a nagy halott műve. A ravatalt kedden reggelre készíttik el s a terem egész nap nyitva lesz a közönség előtt.

A temetés szerdán délelőtt 10 órára van kitűzve. A gyászszertartáson az alkalmi imádságot *Antal Gábor*, dunántuli ref. püspök fogja mondani; a gyászbeszédet *Kenessey Béla*, a theol. fakultás igazgatója tartja, végül *Molnár Albert* theol. tanár imát mond a koporsó fölött.

A temetésen az összes egyházmegyék és püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek espereseik, illetve küldöttségeik utján képviselve vannak. Jelen vannak azonkívül az egyházmegye főgondnokai: Kemény Kálmán báró v. b. t. t., Simó Lajos orsz. képviselő, Zeyk Dániel főispán és Bánffy György gróf főajtónállómeszter. (Bánffy Dezső báró miniszterelnök, a ki szintén főgondnoka az egyháznak, a politikai viszonyok miatt nem vehet részt személyesen a temetésen.)

A család rokoni közül f. hó 8-án este Kolozsvárra érkezett: Szász Róbert nyug. min. tanácsos családjával Maros-Vásárhelyről. Folyó hó 9-én este érkeznek: Szász Károly budapesti ref. püspök, ifj. Szász Béla bíró, Nagy Miklós, a Vasárnapi Ujság szerkesztője, (az

elhunyt sógora), özv. Szász Béláné és Gyarmathy Dezső dr. székelyudvarhelyi polgármester.

*

A gyászoló családnál a délelőtt folyamán rendkívül számosan fejezték ki részvétüket.

Az elsők között kondoleált Bánffy Dezső br. miniszterelnök, a ki a következő táviratot intézte az elhunyt özvegyéhez:

»Fogadja Méltóságod legőszintébb, igaz részvétem kifejezését érdemekben gazdag férje, derék püspökünk szomorú halála alkalmából.«

Táviratot küldött továbbá Wlassics Gyula miniszter az elhunyt fiához: Szász Károly volt országgy. képviselőhöz intézve-

»Fogadja Nagyságod édesatyja elhunyt alkalmából igaz részvétem kifejezését az egyházat és hazát ért sulyos veszteség fölött.«

Táviratilag fejezték ki részvétüket: Hegedüs Sándor és neje, Zeyk Dániel és Bornemisza Károly br. főispánok, Esterházy Kálmán gróf, Kabos Ferencz, Kammerer Ernő, Simó Lajos orsz. képviselők; Kun Bertalan ref. püspök, Leövey Sándor közig. biró, Kemény Domokos báró, Gyarmathy Zsigmond kir. tanácsos. Zeyk Domokosné báróné, Thuróczy Adolf fővámgazgató stb. stb.

Özv. Bánffy Dánielné báróné, a ki ez idő szerint gyöngélik, a következő levelet intézte az özvegyhez.

»Édes Ilka! Fogadja őszinte, szivből jövő részvéteimet jó »Páterem« elhunyt fölött.«

Levélben kondoleáltak azonkívül Béli Gergelyné grófné, Korniss Berta és Korniss Vilma grófnők, a budapesti ev. ref. főgymnasium tanári kar stb. stb.

*

Kolozsvár város tanácsa hétfőn délelőtt Szvacsina Géza polgármester elnöke alatt rendkívüli tanácsulást tartott, a Szász Domokos püspök elhunyt alkalmából teendő intézkedések megtételére. A tanács kegyeletos megilletődéssel örökölte meg a kiváló egyházfő, a tevékeny és áldozatkész törvényhatósági bizottsági tag emlékét, s kimondotta, hogy ravatalára koszorút tesz, melyet kedden délben 12 órakor küldetés helyezett el. A város nevében a polgármester tolmácsolta a mélyen érzett részvétet.

Ezenkívül a nagy halott számára dísz-sírhelyet jelölt ki, ravatalához őrséget állított, a temetés idején a légszeszlámpákat gyászfátyollal bevontan fülgyújtatta, s a temetésen a törvényhatósági bizottság testületileg vett részt.

*

Kedden délelőtt tisztelegtek a ravatal előtt az egyházmegyék és püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek küldöttségei, valamint a különböző hatóságok és testületek megbizottai. A kolozsvári ev. ref. egyházközség presbyteriumának tagjai, előzetes határozat folytán, kedden délben 12 órakor a ref. kollegium helyiségéből testületileg vonultak a ref. theológián föllállított ravatalhoz.

*

A halálesetről a család a következő szomorú jelentést adta ki:

»Alolítottak magok és rokonaik nevében megrendült szívvvel jelentik, hogy *szemerjai Szász Domo-*

kos az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspöke, a magyar főrendiház tagja, az erdélyi muzeum-egylet alelnöke, kolozsvári lelkész sat. sat. folyó hó 8-adik napján déli 1 órakor rövid szenvedés után megszűnt élni. Szerető és melegen szeretet családjá köréből, egyháza és a magyar nemzet magasztos céljainak megvalósítására törekvő áldásos és hiv munkálkodása földi mezejéről, élete 61-ik, boldog házasságának 37 ik évében szülötta el az Ur, a kinek nevében élt és munkált e földön. Földi maradványai e hó 11-én d. e. 10 órakor fognak az ev. ref. egyház szertartása szerint az ev. ref. theol. fakultás díszterméből a helybeli köztemetőbe örök nyugalomra helyezettetni. Kolozsvárt, 1899. jan. 9. Özv. Szász Domokosné Nagy Ilka, neje. Dr. Szász Károly, fia. Dr. Szász Károlyné, Schuster Louise menyé. Szász Mária, Nagy Palma, ifj Nagy Miklós, nevelt gyermekei. Özv. Horváth Sámuelné, Szász Juliánna és családjá, Id. Szász Károly püspök, neje Bibó Antónia és családjá, Szász Róbert, neje Ferencz Zsuzsa és családjá, mint testvérei. Dr. Szász Béla özvegye: Mentovich Julia és családjá, mint sógornő. Id. Nagy Miklós és családjá, mini sógor.

Az erd. ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsa a következőképpen tudatja a halálesetet:

»Az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház igazgatótanácsa, az egyházkerület s összes hatóságai és hivatalosai nevében, mély megilletődéssel és a váratlanul bekövetkezett nagy veszteség által lesújtva jelenti, hogy Főtiszteletű és Méltóságos *szemerjai Szász Domokos* atyánkfia, erdélyi ev. ref. püspök, az egyházkerület főgondnoka, a magyar országgyűlés főrendiházának tagja, a kolozsvári ev. ref. egyház egyik lekipásztora, az erdélyi muzeumegylet alelnöke, az ev. ref. orsz. közalap végrehajtó bizottságának s a br. Baldácsy-alapítvány kezelő bizottságának tagja, az erdélyi evang. református egyházi konvent közigazgatási bizottságának elnöke, az iskolaügyi és missioügyi bizottságok tagja stb. — életének 61. papságának 40. és püspökségének 14-ik évében, rövid szenvedés után, anyaszentegyházunknak kipótolhatatlan veszteségére, folyó hó 8-án déli 1 órakor, az Urban elhunyt. Az anyaszentegyház lélekben megrendülve sereglük össze az elköltözött Nagynak ravatala köré, kiben nemcsak az erdélyi részek bölcsességben, szellemben, erőben és hűségben kitűnő főpásztorát siratja, hanem kit büszkén látott soraiból kimagaslani és a magyarországi reformált anyaszentegyház első vezérférjái között tündökölni. »A kik sokakat az igazságra vezérelnek, fénylenek, mint a nap, és mint a csillagok örökkön örökké!« A tettek, az alkotások hatalmas emberének karja lehanyatlott, a tervet-tervre, a gondolatot-gondolatra termelő szellem amaz örök hazába szállt, hol többé nem tükör és homályos beszéd által látunk, hanem szemtől-szembe, és az a nagy szív, melynek minden dobbanása egyházáé volt, megszűnt dobogni. Nagy erejétől még a gyöngék is erőt nyertek s bátorságot a kétségességek. Bizony »leesett a mi fejünknek koronája!« Legyen neki az ő hite szerint s az, a ki nagygyá, erőssé akarta tenni egyházkerületünket, lássa ezt az örök hazából majd nagynak és diadalmasnak! E nagyságban és diadalomban lesz az ő emléke is áldott! A megboldogultnak porrészei folyó hó 11-én d. e. 10 óra-

kor kísértetnek ki a külmagyar-utczai ref. theol. fakultás diszterméből a köztemetőbe. Legyen áldott emlékezete! Kolozsvárt, 1899. január 8-án.

Szász Domokos

Most, hogy nincs többé: elnémulnak az ajkak és ha megnyílnak: dicséretre nyílnak csupán. Negyven éven át szolgálta a kolozsvári ev. ref. egyházközséget, mint egyik papja és tizennégy éven át az erdélyi ev. ref. egyházkerületet, mint püspöke. Nagy idő annak életéből, ki a zsoltár-író által megjelölt emberi kor határán jóval innen maradt: mintha az ég szeretete ragadta volna ki az élők sorából, hogy vivódással teljes élete jutalmául homloka körül fonja immár a megváltottak soha el nem hervadó koszoruját. Elült a harci zaj, hogy örök álmát ne zavarja semmi. Béke a halott arczán, béke az élők szívében, melynek zavartalan óhaja: Áldott emléke! Elzarándokolunk hozzá; meggyújtjuk ravatalánál a hála és kegyelet fákláját; annak ravatalánál, ki ragyogó betűket vetett nemzete és vallása történetének lapjaira. Magyar fájának megtartása, jövedőjének biztosítása és vallásának erősítése volt életének igazi, el nem vitatható célja.

E kettős cél munkálkodásában egygyé olvadt, melynek keretében első helyen a kolozsvári theol. fakultás áll, mely a lelkészképzés reformja szükséges voltában rejlett mozgalomnak megtestesülése. A theol. fakultás növendékei egyszersmind egy theol. internátus növendékei és így, a mi még külföldön is mondhatni csak ábránd: Kolozsvárt megvalósult. A szervezés olyan, hogy éppen a papi jellem, a papi köteletség, a papi hivatás fölébresztése, öntudatra keltése, kifejtése és megszilárdítása az idealizmus benne. A jó képzésnek biztosítékai az alkalmazott tanerők és az a kapcsolat, mely a theol. fakultás és tudomány-egyetem közt oly módon létesített, hogy a theol. ifjak heti 10 óra hallgatása mellett a rendes hallgatókat megillető jogokban és kedvezményekben részesülhetnek és a négy éves tanfolyam elvégzése után kölcsészettudori szigorlatot tehetnek. Az említett reform. szükséges voltán kívül azonban egy másik fontos érdek is előtérbe nyomult: segíteni a hovatovább nagyobb mértékben mutatkozó középiskolai tanárhiányon. És a theol. fakultás alkotója nem hunyt szemet ez érdek előtt sem, mert az intézetben vagy ingyen, vagy csekély díj mellett otthont nyerhetnek tanári pályára készülő ifjak is, egy családot képezvén azokkal, kik tehetségeiket egyházi téren óhajtják érvényre juttatni, a mi a vallási szempontból sem kicsinylendő.

Sokszor volt alkalmam ajkairól hallani, hogy a népiskolákat illetőleg az államnak Erdélyben kettős feladata van: segítő jobbot nyújtani iskoláiban ama vallásfelekezett felé, mely a hazafias kultúra előmozdításában mindig hűséges támasza és segítője volt és a szorosabb értelemben vett állami iskolák szaporítása. És valóban, e kettős feladat követelményei szerint járt el a felekezeti iskolák számának növelésében, erősítésében, midőn a tanítók számára mindinkább fokozódó mértékben eszközölte ki az államsegélyt és az új iskolákat lehetőleg úgy helyeztette el, illetőleg a viszonyok helyes ismeretében oly pontokban állította

fel, hol egyuttal a nemzeti szellemnek gyúpontjai, terjesztői lehessenek, készséggel bocsátván mindenkor az állam rendelkezésére, hogy az 1868-ban hozott népiszkolai országos törvény célját érhesse.

E készségből magyarázható meg, hogy az erdélyi ev. ref. egyházkerület népiskoláinak felénél több — természetesen a felekezeti szempont figyelembetartásával — ma már állami, vagy legalább állami jellegű.

Éles elmével látta be, hogy az állam az egyes egyházakat és azok intézményeit csak akkor becsülheti, ha hű örei és biztosítói a gondjaira bízott lelkek vallás-erkölcsi érdekeinek és ha lépést tartanak az állami életnek művelődési, nemzeti irányu fejlődésével. E meggyőződés alapján szervezte az u. n. körlelkészsképeket, hogy így egyházkerületének a történelmi kialakulás határain belül nehéz küzdelemmel kivívott helyét az állami élet szervezetében továbbra is megtartsa, sőt vallás-erkölcsi, művelődési és nemzeti jelentőségű súlyát még fokozza az által, hogy a diasporikusan élő, vagy idegen fajok közé ékelt magyarságot oly formán tömörítse, hogy vallási és faji jellegének megóvása, fejlesztése mellett azoknak hatása a környezeten is érzékelhető legyen. Ily helyeken egy-egy központtal templomokat, papi lakásokat stb. építtetett, honnan, mint főből az idegek, kormányzó szálak hálózzák be a vidékeket és e szálakon vallás-erkölcsiség, faji vér ömlik a már-már erőtlenné vált tagokba. Petrosény, Maros-Ilye, Pata, Ördögkút, Szinnye, Pulyon, Noszoly, Szász-Bréte, Óláh-Toplicza, Dicső-Szt.-Márton, Besztercze, Medgyes, Balázsfalva, Segesvár, Brassó stb. mind az ő bölcseségének bizonyosságai, a nemzetnek és egyházkerületnek erős várai. Ime, életének röviden vázolt, de igazi, el nem vitatható célja! Ezt tüzte maga elé akkor, midőn püspökké választatott, midőn a kerületi közgyűlés előtt így szólott: »Nekem is, mint mindenkinek tanítómesterem a mult s az erdélyi ref. egyházkerület eddigi történetében keresek okulást és bátorítást... Mélyen meg vagyok győződve arról, hogy az a prot. püspök, a ki magát a világi elemmel ellentétbe helyezi, saját erejét bénítja meg s különben legjobb akaratú munkásságát hatástalanná teszi. Egyesítsük erőnket s bármily gyöngék vagyunk egyen-egyen, nagy dolgokat végezhetünk: romokból templomokat s iskolákat építhetünk s szolgálván az egyháznak, az által nemzetünknek értelmi és erkölcsi erejét gyarapíthatjuk. A magyar prot. egyháznak s első sorban éppen a mi egyházkerületünknek adott helyzeténél fogva kiváló mértékben hazafias missiót kell betöltenie s e végett mindnyájunk legjobb erejét egyesíteni szent kötelességünk s e tekintetben ezer szónál többet ér a legparányibb tett. Nagyhangu ígérekkel nem állok elő. Legyen szabad hivatkoznom arra, hogy hazámat s egyházamat eddig is szerettem s érettük munkálni, fáradni s szolgálatom közben gyűlölködéseket is elszenvedni mindig kész valék.. Bizom az ítéletet arra, a ki igazán itél s kérem továbbra is Isten Oszentfelségének segedelmét s anyaszentegyházam szíves rokonszenvét, bizodalját. Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?«

És valóban Istenben vetett bizalommal, törhetetlen bátorsággal haladt a kitűzött cél felé. Tusakodásában sokszor sebeket adott, de sebeket kapott is. Világolt homlokán az értelem fénye; ömlött ajkairól az

igének gyönyörűsége és ragyogott szemeiben a jósnak harmatcseppje. És mindig tovább: ezer vesztéllyel küzdve; és mindig fennebb: gyakran jajongó szívvél a tökéletesedés meredek útjain a diadalomig és ha kell a — bukásig. Életét a kálvinista embert oly igazán jellemző isteni elrendelésben való hittel — mondhatni — egy koczkára tette. Életének hajóját a haragos hullámok közé dobta és tépett vitorlákkal bár, de töretlen árbocczal került ki mindig a küzdelem csatájából. Pihenést nem ismert: agya forrongott, lelke újabb és újabb vívódás után vágyott, mintha eleme amaz örökharcz lett volna, melyről egy beszédében oly ékesen szól: »Ugyanazon hitnek cselédei, ugyanazon nemzetnek fiai: testvérek állanak egymással szemben és azok harcztát, habár föléje néha felhő borul, mégis a szeretet napja ragyogja be, mely mindeneket elfedez, mindeneket hisz, mindeneket remél, mindeneket eltűr és soha el nem fogy«.

*

Béke a halott arcán, béke az élők szívében, melynek zavartalan óhaja: Áldott emléke! És tekintetünk ott a hideg koporsó mellett meleg részvétellel pihen meg a gyászos alakon, azon az egyszerű aszszonyon, ki hí osztályosa vala örömeinek, bánatának egyaránt. Akkor is mellette volt, térdein pihentette az elválnak fejét, midőn annak homlokára az ő csókja mellett a halál is oda lopta végzetes csókját. Jósággal borult föléje, miként a tiszta ég. És midőn kialudt a szenvedő az öntudat világa és sötét lőn neki a fény; midőn a gyorsan szövődő fátyol alatt még egyszer visszalobbant szemeiből az alkonyi fény: érezte, hogy az örökkévalóságot tartja karjai között és mégis lehet-e ennél nagyobb fájdalom?

Tövisháti.

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1899. jan. 8.

Elnökölt: Dr. Vályi Gábor, elnök-helyettes aa. Jelen voltak: Parádi Kálmán, Szász Dénes, Herczeg Lajos, Kenessey Béla, Becsek Lajos, ig.-tanácsosok, Deák József, pénztárnok és Dr. Kádár János, h. titkár.

Elnök aa. az ülést megnyitván, meghatottan jelenté be, hogy főtiszt. és mélt. Szász Domokos, püspök aa. ma délután 1 órakor, váratlanul elhunyt, minél fogva kéri az igazgató-tanácsot, hogy a temetésre vonatkozólag szükségesnek látszó intézkedéseket tegye meg.

Igazgató-tanácsunk a legmélyebb megilletődéssel vette tudomásul az egyházkerületet ért megmérhetetlen veszteséget s a gyászszertartásra vonatkozólag a következőket határozta el:

1. B. e. főt. és mélt. Szász Domokos püspök aát. az erdélyi ev. ref. egyházkerület nagy halottjának tekinté és az egyházkerület költségén temetteti el.

2. A temetési szertartáson való közreműködésre, a család kívánságához képest, főt. és mélt. Antal Gábor, dunántúli ref. püspök urat, nagyt. Kenessey Béla, theol. igazgató és Molnár Albert, heol. tanár aait. kéri fel.

3. Dísz-sírhely kijelölése, az utcai légszesz lámpák felgyújtása és gyász-kondukt kirendelése iránt a városi tanácsnál lépéseket tesz s e végből a polgármesterrel való értekezésre Dr. Vályi Gábor és Herczeg Lajos aait. kéri fel.

4. A nagy halott ravatalát az ev. ref. theol. fakultás dísztermében állíttatja föl és nt. Kenessey Béla, igazgató aát. fölkéri, hogy az ifjusági dalkar közreműködésére nézve intézkedjék.

5. Az egyházkerület nevében gyászjelentést ad ki, ravatalra élővirág koszorut helyez s az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsa — nagyérdemű elnökének felirattal; az özvegy püspökne öméltósága előtt testületileg fejezi ki részvétét s a gyászszertartáson is testületileg részt vesz.

6. Az összes főgondnokokat, espereseket, kollégiumokat és püspöki egyházakat táviratilag értesíti a gyászsesetről.

7. A gyász jeléül folyó évi július 1-éig fekete pecsétet használ.

A határozatok végrehajtásával az elnökség biztatik meg.

Több tárgy nem lévén, elnök aa. az ülést bezárja.

r. s.

Különfélék rovata.

Br. Bánffy Jánosné †. Az erdélyi arisztokrácia nagy részét mély gyászbába borította losonczy br. Bánffy Jánosné szül. hadadi báró Wesselényi Jozefa halála. Az elhunyt br. Bánffy Jánosnak, a 48—49-iki szabadságharcz alatt Bem alatt szolgáló vitéz ezredesnek volt özvegye s igazi példányképe a régi, valódi nemes magyar nőknek. Az általánosan tisztelt, fenkölt lelkű matrónának a mily szép volt élete, ép olyan volt halála. Csöndesen elaludt s minden fájdalom nélkül, alvás közben ragadta el a halál f. hó 6-án reggel, 86 éves korában.

A halandóság az országban. A központi statisztika hivatal november hónapi kimutatása szerint az élve szülöttek száma a lefolyt november hónapban 48.448 volt, a halva szülötteké 141. Hét évnél fiatalabb korban 16.998-an, hét évnél idősebb korban 17.140-en haltak el, úgy hogy a halálozások összes száma 34.138. A népesség természetes szaporodása 14310.

Népesedésünk az idei novemberben tehát valamivel kedvezőbb, mint a tavalyi évnek ugyanebben a hónapjában. A születések száma 4200-al, a halálozásoké ellenben 4500-al csökkent, úgy hogy a szaporodás 300-al mulja felül a tavalyi november szaporodását.

Aránylag legtöbb születés az ország legmagyarabb részére, a Duna-Tisza közére esett. Legkevesebb Erdélyre. Az egyes megyék közül Lipót. mutatja a legmagasabb arányszámot, a legalacsonyabbat pedig Szilágy. Városi törvényhatóságaink között a születések gyakorisága tekintetében Debrecen állott első helyen, az utolsón Selmechánya.

A halandóság legerősebb volt a Tiszántúl, legkisebb a Dunántúl. A megyék közül a legmagasabb halálozási aránnyal Ugocsa szerepel, vele szemben a legkedvezőbb számot Abauj-Torna vármegye mutatja. A városi törvényhatóságok közül halandóság tekintetében Székesfehérvár állott legjobban, Pancsova legrosszabbul.

A szaporodás aránylag legerősebb volt a Duna jobbpartján, leggyengébb a Tisza-Maros szögén. Az egyes vármegyék közül legjobban szaporodott Máramaros; Szolnok-Doboka-, Kolozs- és Szilágy megyékben ellenben a halálozások száma felülmulta a születéseket.

Novemberben közel 170 olyan község volt, melyben a halálozások száma több mint öttel multa felül a születéseket. Sok olyan községet találunk, a hol egy születés sem volt, a halálozások száma meg hat-tizenegy között váltakozott.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN

Védekezzünk.

(Folytatás.)

(Legközelebbi tennivalónk.)

A gyermekistentiszteletekben laikus segédeket venni igénybe s rájuk bízni a tulajdonképi tanítást, mint multkori cikkünkben említettük, már csak a laikus segédek fogyatékos arravalósága miatt sem normalis eljárás. Ne tartsuk oly csekély igényűnek a vallásos tanítást. Különben is a nyilvános istentisztelet vezetése papi föladat s gyermekeinknek is e tudatban kell felnőniök. A nyilvános istentisztelet liturgialis és homiletikai vagy akárcsak katekhetikai vezetése ismét nem oly csekélység, melynek akármely, bár jóakaratu műkedvelés megfelelhethetne. Az istentisztelet vezetése oly föladat, mely eredeti és szerzett arravalóságot, benső, külső elhivatást, életföladattá lett odaadást kíván. E komoly igények az egyházi növendéksereg istentiszteletére vonatkozólag is teljes érvényben maradnak. Maga a csoport-rendszer pedig, melynek multkori cikkünkben képét adtuk, a csoportokba oszlás, majd ismét összeverődés processusa folytán a figyelmet másfelé szóró zajjal szokott járni s így az ünnepélyesség és áhitat nem lehet zavartalan, vagy éppen emelkedő. Pedig éppen az együttes áhitat és ünnepélyesség hatása alá kell helyeznünk itt a gyermekereget. Mi itt magával az istentisztelettel akarunk hatni. Abban a gyermekistentiszteletben pedig, melynek mi képét adtuk, katekhetáival, csoportrendszerével több van az iskolai tanórából, mint az istentiszteleti karakterből. Mi az istentiszteletben — és pedig sem a nagyok, sem a növendékek istentiszteletében — nem csupán iskolát látunk. Az istentiszteletben a növendékseregnek is nem anynyira a vallástani óra, mint inkább a vallásos élet, a vallásos életnyilatkozat hatása alatt kell állania. Az istentisztelet: a vallásos benső megnyilatkozása, objectivizálása; az istentisztelet: vallásos bizonyágtevés. És a gyermekistentiszteletnek is meg kell tartania azt a karaktert, mely a vallásos gyakorlatban, a vallásos életnyilatkozatban áll. Lényeges hát a liturgialis oldal, az ének, az ima, a paränetikus, az inkább homiletikai, mint katekhetikai

momentum Még az iskolai vallásórák a'att is, az ed diginél több súlyt kell fektetnünk a vallásos érzület ébresztésére, ápolására, a nélkül természetesen, hogy a vallásos ismeret nyújtását elhanyagolnók. Mert az iskolában mégis csak a didactikus szempont vezet, habár nem is absorbeal mindent s főként az iskolai vallásórák föladata a vallásos ismeretek nyújtása és megszerzése. Nekünk az istentiszteletben is kell ugyan számolnunk a vallásos ismeretekkel, de ez a számolás már a gyermekistentiszteletekben sem a katekhizálás, a vallásos kérdezés és felelgetés formájában, de a vallásos *átélés* formájában történik. Meg kell különböztetnünk, minden rokonság mellett is meg kell különböztetnünk a templomot és iskolát. Nem tartjuk helyesnek, ha a gyermekistentiszteletben az erotematikus katekhisatio, a vallástani kérdezés és felelgetés absorbealja azt az elemet, melyet itt is homiletikai elemnek nevezhetünk. A sokratika nem az istentiszteletbe való, de az iskolába s az iskolában sem kizárólagos methodus. Mi a gyermekistentiszteletben, mint mondtuk is már, magával az istentisztelettel akarunk hatni. Azok a mintakatekhisatiok, melyeket Németország egy nagy része termelt, a vallástani órákon célszerűbben használhatók föl, mint az istentiszteletekben. Azt elismerjük, hogy kérdezés és feleltetés a gyermekek figyelmét ébreszti. Mi magunk tettünk kísérletet a katekhetikai és homiletikai momentumok egybeolvasztására. Például közös ének és közös ima után fölolvassuk a bibliából azt a történetet, melyet tárgyalásra választottunk ki s a lehető élettéljes, a gyermeki figyelemmel számoló, konkret, individualizáló tárgyalás folyamán, alkalmas, találó helyen egyik-másik gyermekkel el-el mondatjuk az alapul szolgáló bibliai történetet, avagy azt a röviden s világosan formulázott vallástételt és fogadástételt, mely tárgyalásunknak résuméje, hogy így a gyermeki figyelmet ébreszszük, a fogékony-ságot élénkebbé tegyük s istentiszteleti beszédünknek kiindulási alapjához, avagy pedig céljához a gyermeki figyelmet és fogékony-ságot minél jobban oda kössük. Ez eljárás nagyon mérsékelt katekhizálás s 6-8 éves gyermekek istentiszteletén használható. A francia Decoppet gyermekpredicatioi egészen homiletikai beszédek s Németországban is kitünő ilyen termékeket találunk,

habár itt, mint említettük, a gyermekistentiszteleti katekizálásnak nagy pártja van. E katekizálásnál jobban rokonszenvezünk azzal a Hollandiában előforduló gyermekistentisztelettel, hol a lelkész homiletikai beszédet tart ugyan, de beszéde közben, alkalmas helyen egy-egy éneket énekeltek a gyermekekkel.

A mi álláspontunk az eddig mondottakból is fölismerhető. Szerintünk legjobb, ha gyermekistentiszteleteink alakját illetőleg mi a gyülekezeti istentiszteletet vesszük mintául. A gyermekek éneke, imája, aztán a bibliai íg., a beszéd, az ima, az ének, éppen mint a gyülekezeti istentiszteletben. Ima, beszéd természetesen a gyermeki lélek, a gyermeki szív, a gyermeki élethez fűződik. A gyermekek érdeklődők és fogékonyak, mikor mi a gyermeki életet vallásos nézőpont alá helyezük.

Beszédünk alapjául legcélszerűbben bibliai történetet választunk. A bibliai történet nem csak studium, de éppen élmény. A gyermekeknek van is már biblia-történeti ismeretük az iskolából s így ők e történeteket az istentiszteletben csak annál termékenyebben élik át. A bibliának a gyermeki fogékonyság köréhez mérten választott didaktikus helyei, mint tárgyalásunknak s alkalmazásainknak klasszikus formába összefoglalása, hasonlóképpen jól értékesíthetők.

Megjegyeznünk kell, hogy a mi gyermekistentiszteleteink népe, melyet itt szem előtt tartunk, még nem konfirmált iskolás gyermekeink serege. Tudjuk, hogy e seregben, csak a falusi iskola hat osztályát tekintve is, különböző fejlettségű gyermekek vannak. Mindazonáltal összes, még nem konfirmált iskolás gyermekeinket itt egyetlenegy seregbe vonjuk össze, a nélkül, hogy őket fejlettségökre tekintettel több-kevesebb kategóriába osztanók be s mindenik kategóriának külön istentiszteletet tartanánk. A sortirozás mellett lehetne ugyan argumentálni, főként, ha az istentiszteletet didaktikus szempontból tekintenők. Mi nem akarjuk e kérdést komplikálttá tenni. De számolván iskolai vallásnevelésünk feladatával, az istentisztelet lényegével és számolván viszonyainkkal, rendelkezésre álló erőinkkel és időnkkel, ismételjük, hogy összes, még nem konfirmált gyermekeinket egy seregbe vonhatjuk össze istentiszteletre. Hiszen a felnőtt egyháztagok istentiszteleti gyülekezetében is az értelmi képzettség többféle fokozata van jelen s az istentisztelet mégis mindenkire építő. Nem kell tehát itt túlhajtanunk a didaktikus tekintet. Még ha kevesebbet *tanul* is egyik-másik gyermek a legkisebbek közül gyermekpredikációnkból, de hatása alatt áll az istentiszteleti ünnepélyességnek, a közös áhítatnak, az istentiszteleti szemléltetésnek. A gyermeki lélek benyomásokat nyer; a gyermek lát, hal, tapasztal, az istentisztelet keretében maga is cselekszik. Az istentiszteletben a gyermek benne él s a gyermeki szív öntudatlanul is mind inkább megtelik vallás-egyházi tartalommal s öntudatlanul is folyton szövődik a gyermek és templomunk s egyházunk között a benső viszony, mely később is feloldhatatlan marad. A gyermekistentisztelet így is, — nem mint vallásos studium, de mint vallásos gyakorlat, vallásos életviszony — megmérhetetlen nagy jelentőségű a vallásos karakter fejlesztésére, a vallás-egyházi szokások meggyökereztetésére. A gyermekeknek ez az összeseregélye, ez az együttes

istentisztelet a vallásos és egyházi ösztartozást is szemlélteti, tapasztaltatja s az egyházi együvéartozást már a gyermekben fölkelte s mind jobban erősíti, míg majd e föladatot is átveszi a felnőttek gyülekezeti istentisztelete. A gyermekistentiszteletek emez itt kifejezett nagyjelentőségű horderején kívül nem fog kimaradni. sőt hovatovább mind jobban fog érvényesülni az a hatás is, melynek folytán a vallásos ismeretek is mind inkább megvilágosodnak, tisztulnak s mind inkább meggyökereznek. Természetesen az iskolai vallásnevelés sem szünetelhet.

Talán igen is körülményesen beszélünk, pedig lapunkban még ezután is lesz szó a gyermekistentiszteletek ügyéről. Első rendű ügy ez népünk vallás-egyháziasságának, protestáns öntudatának, egyháziasságának fejlesztése tekintetében. Ismételten kérjük lelkész-társainkat: adjunk gyermekeinknek haladék nélkül istentiszteleti életet. Így nő fel egyházunk számára egy valódi református gyülekezet.

(Folytatása következik)

Szerkesztő.

A katolikus autonomia.

Egy régen felvetett kérdés az, mely a megvalósulás stádiumába lépett. A katolikus autonómiáról van szó. Ha jól emlékszünk még a hetvenes években megindult a mozgalom az iránt, hogy a római katolikusoknak is autonómiájuk legyen. Azóta, hol napi rendre került, hol letűnt ismét a napi rendről. A kérdés most újólág aktuális. A napi lapok írják ugyanis, hogy autonómiai kongresszus által kiküldött előkészítő kis bizottság elkészítette munkáját, nemcsak, sőt közölték is a tervezetet: így tehát, alkalmat vesszünk magunknak, hogy ahhoz hozzájáruljunk és elmondjuk róla nézetünket.

Eljárásunkban három szempontot vesszünk irányadóul, melyek szerint a tervezetet mérlegelni fogjuk. És pedig, vizsgáljuk első sorban, magának az *autonómiának szempontjából*, hogy abból mennyit foglal magában; azután a *magyar államhoz való viszonyában*, hogy a katolikus egyházat és az államot érintő, közös kérdéseket miként akarja megoldani; s végül az *egyházi élet szempontjából*, hogy előreláthatólag, minő hatása ígérkezik a katolikus egyházi életre. Nézetünk szerint, ezekben a kérdésekben kell megoldódnia a katolikus autonómiának, s ha ezekben nem tud kellő megoldást nyerni, nehezen fog jogerőre emelkedni, mert ne feledjük, hogy még csak egy tervezettel, és nem bevezetett, szentesített munkával van dolgunk.

Mindenekelőtt az autonomia fogalmával és lényegével kell tisztába jönnünk, hogy a kath. autonómiát megérthessük. Az emberi természetben rejlik a szabadságra törekvés, mert úgy van az ember Istentől teremtve, hogy egyéniségét, benső énjét szereti mindenütt kifejezve látni, diadalra juttatni; eszméjét, gondolatát, akaratát igyekszik érvényesíteni úgy a saját dolgaiban, mint a társadalmi életben, sőt még a tudományban, művészetben és az állami életben is. Ez a szabadságra törekvés, s az életnek önszabta törvé-

nyek szerint való berendezése: az egyéni élet autonómiája.

És a mint autonomikus szabadságra törekszik az egyén a testi és a lelki élet terén: úgy törekszik erre a vallásos élet terén is, mert a vallás is a lelki életnek egyik nyilvánulása. Vallásos szempontból tehát az autonómia: lelkiismeret függetlensége, a vallásos életnek saját maga alkotta törvények által való, szabad és önálló kormányzása. *Ezt az autonómiát a reformáció teremtette meg*; a protestantizmusban szabadult fel az emberi lélek ama korlátok és nyűgök alól, melyekkel a katolikus egyház fogva tartotta, az egyéni meggyőződést, függetlenséget lebilincselte; a protestantizmusnak köszönhető, hogy az egyén a vallásos élet terén önalkotta törvényeit követheti, és lelkének üdvösségét, minden földi közbenjáró nélkül, Istentől maga kérheti.

Sőt többet is mondhatnánk, nevezetesen szólhatnánk arról is, hogy a vallásos autonómiának minő hatása volt az állami életre, tudományra, művészetre: de ez nem tartozván feladatunk körébe, legyen elég hát, ha az egyéni autonómia mellett, röviden az egyházi autonómiáról is megemlékezünk.

A ki után sovárgott az egyén, és a mit meg is adott neki a reformáció a lelki élet terén: ugyan azt adta meg és hozta létre az egyházi élet terén is, t. i. *az egyházi önkormányzatot*. Ez egyenes folyománya amannak. Mert, a mint az egyén hitét, meggyőződését önalkotta törvényektől tette függővé és nem idegen befolyástól: úgy az ezen hitet vallók társasága, mint felekezetet, szintén azzá törekedett, hogy ugyan ezt érje el az egyházi élet terén is, vagy is, hogy egyházát is önmaga kormányozza, maga szabja meg a szorosabb értelemben vett egyházi kormányzás alapelveit, az egyházi közigazgatás módozatait és végül, maga gyakorolja az egyház igazságszolgáltatását azokkal szemben, kik ezen érintett, önalkotta törvényeket meg nem tartják.

Ez röviden a protestáns autonómia hitelvi és egyházkormányzati vonatkozásában.

Vizsgálhatjuk már ezek után, hogy ezen előfeltételekből mit foglal magában a kath. autonómia bizonyosság tervezete, mily mértékben ült testet abban az autonómia fogalma?

Bizony, nagyon édes kevés van a tervezetben az autonómia alapfeltételeiből, alig több a semminél. Világosan kimondja a javaslat, hogy »az autonómia nem foglalkozhatik hitelvi, hittani, liturgiai, egyházkormányzati és egyházfegyelemi ügyekkel.« Tehát, megmarad továbbra is a papság azon kiváltságos jogaiban, melyeket — az egyház tanítása szerint — egyenesen a Jézus Krisztus helytartójától, Péter apostoltól nyert; uralkodik ezután is elevenek és holtak felett; kezében tartja a menország kulcsát; bűnöket bocsát, bűnösöket kárhoztat; kiközösít. Kormányozza az egyházat; törvényt hoz az egyházi fegyelemre: megállapítja a dogmákat, a liturgiát. Szóval, ki nem adja kezéből a lelki élet autonómiáját, melyet pápás felfogás szerint, Istentől nyert.

És ezen nincs mit csudálkozni, mert ez önként foly a katolikus egyház-fogalomból. Mit tanít ugyanis, a katholicizmus az egyházzal? Azt, hogy: »az egyház

egy és egyedüli, egyetemes, apostoli, szent, csalhatatlan, egyedül üdvezi!ő, látható feje a pápa. Ezen meghatározásban az foglaltatik benne, hogy a katolikus egyházan kívül más egyház nem létezik, mert a protestáns felekezetek, szerinte, nem léteznek, mert azok eretnekek; így tehát, a kath. egyház, a hit dolgában, a tökéletes isteni igazság birtokában van, és ezen isteni igazságot, a maga valóságában, minden ember tévedés nélkül hirdeti. No hát, ha egy, ha csalhatatlan, ha egyedül idvezítő, ha az isteni igazságok letéteményese, szóval, ha tökéletes: akkor nincs szüksége tökéletlen emberi törvényekre és éppen nincs szüksége a laikusok hozzá járulására sem a belső egyház kormányzásában (adminisztratio stricte ecclesiastica) sem az egyház közigazgatásban (adminisztratio ecclesiastico politica) sem pedig az egyházi igazságszolgáltatásban (jurisdictio).

Miben áll tehát, mégis a kath. autonómia? A javaslat így szól: »a magyarországi katolikusok világi vonatkozású ügyei intézéseire autonómiai szervezet létesítettik. melynek hatásköre kiterjed a világi vonatkozású egyházi, iskolai és vagyoni ügyekre.« Ime ide zsugorodik össze a kath. autonómia. Ám legyen, mert ez által is egy lépés van téve a protestáns autonómia felé; igaz ugyan, hogy ez a kis szabadság is szörnyű békóba van verve; mert azt mondja tovább a tervezet, hogy: »ez autonómia hatásköre nem érinti a megyés püspököknek, a káptalanjaik által gondozott egyházi, templomi, iskolai, magán és *egyéb* alapítványokra vonatkozó kánon jogon és királyi rendeleteken nyugvó, rendelkezési jogát. Épségben tartatnak a püspökök képére a katolikus elemi, közép, fő- és szakiskolákban, valamint a tanító-, tanítónő- és kisdudóvónő (óvó)-képzőkben a vallás oktatás és a katolikus tanintézetek minden fokozatában az oktatás és nevelés intézése, valamint annak ellenőrzése, úgy a vallás, mint a hitélet szempontjából.«

Lámcsak, a papság még a kevésből is fentartott magának bizonyos jogokat, némely alapok felett, és fentartotta különösen a tanügyre való befolyását, a kath. hitélet szempontjából. Erről azonban alább kívánván részletesen szólni: most tekintsük meg az *autonómia szervezetét*, mint azt a javaslat kontemplálja.

Általában megjegyezhetjük, és pedig a javaslat dicséretére jegyezhetjük meg, hogy az ekként össze-szorított autonómiában is sok *hasonló*, ha nem is éppen egyező vonás van a mi autonómiánkkal. Az egész szervezet a *képviselői alapra* van fektetve.

(Folyt. köv.)

Vajda Ferenc.

B e v e z e t é s

a Schleiermacher „Über die Religion“ című műve olvastatásához.

(Folytatás.)

De bármily nézetet valljon is az érzelem és szemlélet viszonyára nézve a vallás lényege kérdésében, tulajdonképpeni tárgya mindkettőnek — *az univ ersum*. De hol szemlélhetjük ezt az univ ersumot? Közvetle-

nül sehol, közvetve mindenütt — a természet és ember életében. A természetben a törvények azok, amelyekben a világ isteni egysége és változhatatlansága jelentkezik, a melyben még a látszólagos anomáliák is csak magasabb egységre és összefüggésre mutatnak, a melynek végcélja mindenütt egyéniségek alakítása és létrehozása. A mint a külső világ csak a belső által lesz érthető, a belső is csak akkor, ha magát mint egy tükörben, az egész emberiségben vizsgálja. Míg az erkölcsi vizsgálat az egyént izolálja és az ideál mértékével mérve elítéli: addig a vallás itt is a sajátlagos életet és az egésznek csudateljes harmóniáját látja mindenütt. Az emberiség tükréből magába pillantva vissza, a kegyes vallásos ember itt is meg fogja találni a legmagasabbnak is és a legalacsonyabbnak is alapvonásait: az emberiségnek kompendiumát. És a hová a szemlélet nem hatolhat, a természetben és az emberiségen túl, az universonak távolabbi alakulásaiba is behatol — a sejtelem. Ezekkel a szemléletekkel járnak együtt a megalázkodás, szeretet, hála, részvét, könyörület és bűnbánat vallásos érzelmei, a melyek mi danyian nem az erkölcsiség, hanem a kegyesség körébe tartoznak, mert nem valami cselekvésre irányulnak, hanem mint a legbensőbb és legmagasabb élet funkcióinak önmagukban van értékük és céljuk. Mint a kincsek birtokosa, a vallás nem szolgálja az erkölcsiségnek, hanem nélkülözhetetlen társa és közbenjárója az emberiségnél.

A harmadik beszéd a vallásos jellem képzéséről szól. Nem a vallástalanok közül való prozelita csinálást érti ez alatt, hanem az ember vallásossá nevelését. Tanok s káték helyett, a melyek mások vallásosságának köntösei, a melyeket kívülről ráadhatunk ugyan az emberekre, de belsőleg sajátjukká nem tehetjük, a vallásos érzéknek, az általános végtelen szemléletének fejtését és képzését sürgeti. A kik mindig csak egyes ismeretekkel tömik tele az embert a poljától kezdve, azok vétkeznek az ember legmagasabb, — vallásos karaktere ellen. A kedélyvilág képzése és nevelése, a végtelen érzetnek felébresztése, mélyítése és nemesítése; a tekintet az egységes egészre s a részek belső kapcsolatára természetben és emberiségben ez a fő a vallásos nevelésben, a mely akár az egészről szállhat le az egyesre, akár az egyesről emelkedhetik fel az egységes egészre.

A negyedik beszéd címe: »A társaságos a vallásban: egyház és papság.« A társaságos, a közösség általában hozzátartozik az ember természetéhez: kikerülhetetlenül vallásos természetéhez. A beszélőt és a hallgatót ugyanazon szükségérzet teremti meg: közölni és közölni akar. E közlésre való törekvés sajátlagos tárgya az, a mihez az ember eredetileg passzív viszonylik: az ember észrevételei és érzelmei, a melyeket azonban tovább plántálni is igyekszik. E közlések eszköze első sorban a személyes vallásos élethetások és nem a holt betűk. Sőt igen gyakran a szótlanság beszéd az, a mi által a vallásos természetek egymásra hatnak. De hol van akkor a különbség a laikus és pap között?! Sehol; »mindenki pap azon a téren, a melyben ő mester, s a melyben képes másokat magához vonzani s őket a magasabb régiókba emelni; mindenki laikus, a ki mások utmutatását és vezetését

követi azon a téren, a hol ő nem érzi otthonosan magát. A vallás mezején nincs zsarnoki arisztokrácia, csak »királyi papság«, tökéletes köztársaság, a hol mindenki felváltva hol kormányzó, hol nép, azon vallásos hatás által, melyet vezet, vagy a melyet követ. — Ámde, mondhatjátok, az egyház nem annyira kész vallásos emberek társasága, mint vallást keresőké. Igen is, úgy van jelenleg, a hol az emberek a vallást tanban helyezik: meg akarnak tanulni valamit. A valóságban azonban a vallásos közösség ép' úgy birtokunk, mint törekvésünk tárgya; birtokunk saját vallásosságunkban és törekvésünk tárgya: a kölcsönös kicserélésében. E kölcsönös kicserélésnek közvetítője a papság, a melynek esetleges elfajulását a vallásos személyiségek élő közössége fogja megakadályozni. Az egyház tehát nem csinálmány, hanem magától szükségszerűen alakul az ember vallásos minőségéből. Az egyház, hogy a vallás munkás megjelenésévé lehessen, szabadon organizálja magát: ujszülötteket vesz fel, tanítványokat nevel, sőt szűkebb társulásokat is engedélyez, ha azok a nagy egészbe organikusan belehelyezkednek. Egyedül az állam és egyház összekeverésétől kell őrizkedni, akár államegyház, akár egyháziállam formájában kísértsen. A vallást mindkettő elvonja saját mezejétől s így megrontja. Igazi egyház a vallásos egyének szellemi közössége, minden más csak ennek szolgálatában bír értékkel.

(Folytatjuk.)

Figyelemre méltó dolgok

Az 1894 ik évi 31, 32 és 33-ik törvénycikkek, illetőleg a polgári házasság, állami anyakönyvvezetés és a gyermekek vallására vonatkozó törvények minden vallás-felekezet életében fordulópontot, korszakot képeznek.

Ezen, a róm. katolikusoknak a felekezetek közötti békeséget folytonosan zavaró tulkapásai következtében heves küzdelem után létre jött, de egyszersmind a 19-ik század vallási tekintetben is szabad gondolkodását jellemző törvények 1895. év okt. 5-én léptek életbe.

Három éve tehát, nem sok idő, de mégis elég arra, hogy eredményei felett vizsgálódva, a jövő eshetőségeit biztosabban mérlegelhessük, hogy a történetek után megállapíthassuk, vajjon a nyereség vagy a veszteség számlán van-e több, s ez annyival inkább kötelességünk, mert köztudomás szerint mi protestánsok s nevezetesen reformátusok voltunk azoknak, anyagi veszteségeink daczára, első sorban támogatói, remélve azoktól egyfelől a magyar nemzeti állam erősödését, másfelől a folytonos elkeresztelésekből származó sérelmeink teljes orvoslását.

Nem akarunk vádolni senkit, nem vezető embereinket sem, midőn a lefolyt három év egyházunkat érintő eseményeit tekintve, tartózkodás nélkül kimondjuk, hogy azoknak létre jöttén inkább bánkodni, mint örülni van okunk.

Elismerjük, hogy jót akartak, állami, magyar nemzeti szempontból azok érdekéből mitsem vonunk le, s ez némileg vigasztal, mert, hiszen mi mindig legdrágább kincseinket vittük a haza oltárára, de egyházi

téren elért eredményeinket tekintve azok létre jöttét igazán sajnálnunk kell.

A felekezetenélküliség behozatala, a házasulandó pároknak a születendő gyermekek vallására vonatkozó egybekelés előtti megegyezhetése oly két eret vágott a prot. egyházak testén, hogy ha azok orvoslásán kellő erővel nem munkálunk, csak pár évtized alatt is számban rohamosan megfogyunk, s idővel talán el is vérzünk.

De hogy a mondottak iránt senkinek kétsége ne legyen, beszéljen a magyar királyi központi statisztikai hivatal igazgatója, Jekelfalusi József által összeállított s a Magyar Tudományos Akadémia második osztálya 6-ikán tartott ülésében felolvasott s még csak nem is három év eredményét minden irányban feltüntető statisztika:

Az egyes felekezeteknek nyereség- és veszteség-számlája, ez egyházpolitikai törvények életbeléptetése óta, a nyereséget (+)-sal, a veszteséget (-)-sal jelölve a következő:

a rom katolikusoknál	(+)	2.323
a görög	(+)	4
a görög keletiekénél	(-)	207
az ágostaiaknál	(-)	732
a reformátusoknál	()	1.098
az unitáriusoknál	(-)	34
az izraelitáknál	(-)	207
az egyéb vallásoknál	(+)	2
az ismeretlen vallásoknál	(-)	1

Ezen kimutatásból látható, hogy a vegyes házasságoknál a gyermekek vallására vonatkozó megegyezésekből nyeresége mondhatni csak a róm. katolikus egyháznak volt, míg legnagyobb, szinte az összes felekezetekével felérő vesztesége a református egyháznak.

Az áttérések mérlege következőleg alakult:

a róm. katolikusoknál	(+)	1.565
a görög katolikusoknál	(+)	2.230
a görög keletiekénél	(-)	2.638
az ágostaiaknál	(-)	733
a reformátusoknál	(-)	444
az unitáriusoknál	(+)	338
az izraelitáknál	(-)	275
az egyéb vallásuaknál	(-)	23

A veszteség rovatán a prot. felekezetek között az első hely az ágostaiaké, de már a második a reformátusoké, kik ezen két éven együtt másfél ezeret meghaladó lelket veszítettek. Nem tekintve a gör. katolikusokat, kik a görög keletiek közül a nyelv és szinte a vallás azonossága miatt is évről-évre nevelik számukat, itt is a legtöbbet a róm. katolikus egyház nyert, melynek egyik ultramontán lapja, a »Magyar Állam« ezen biztosra vett eredményt következőleg veszi tudomásul. »Megmondottuk előre, hogy a katolikus egyház a maga szigorú és konzervens magatartásáért, melyet a dogmák szabnak meg, a lélekhez szóló és szabad hitmagyarázatot meg nem engedő tanaival nem fog oly veszteségeket szenvedni, mint a hit vallásában oly engedékeny, a lelket ki nem elégítő Kalvinizmus«

Nem szólunk ez alkalommal a két vallás közötti különbségről, arról sem, hogy ezek egyike, vagy másika a lelkeket mennyiben elégíti ki, azt azonban kétséggel elismerjük, sőt állítjuk, hogy nyereségeinek tul-

nyomó részét szigorú és konzervens magatartásának, nevezetesen a vegyes házasságoknál a törvénytelen reversálisok állhatatos követelésének tulajdoníthatja

Nem tudunk esetet arra, hogy vegyes házasság róm. kath. lelkész által megáldatott volna, ha a születendő gyermekek vallására vonatkozó megegyezés törvényesen, vagy titokba vett reverszális útján nem javára történt.

E tekintetben nem válogatósok az eszközök alkalmazásában, s innen van, hogy merev maguktartásán a vallási tekintetben is szabadabban gondolkozó református fél ellentállása a higgadtabb fél javára legtöbbször nem csak megtörik, de sőt nem egy maga is átáll.

Általánosan szólva magára a vallásra az egyházpolitikai törvények nem hatottak károsan, amennyiben úgy az egyforma, mint vegyes vallásnak egybekelése, csekély kivétellel, egyháziilag is megáldatik s az elváltak száma alig fele a polgári házasság behozatala előttinek.

Megragadta figyelmünket annak konstatálása, hogy a köztudat szerint teljesen magyar református egyházban több tiszta német (Bács Bodrogvármegyében 4, Tolnamegyében 3, Temesmegyében 1) és Ungmegyében 1 kath. egyház is működik, melyeknél a magyar nyelv még mellékesen sincs behozva.

A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvénynek az az intézkedése, mely a felekezeten kívüli állást megengedi, ha nem is nagy, de mégis nem csekély mértékben terjesztette a vallási közönbösséget. 1896-ban 3990-en, 1897-ben 4935-en, összesen tehát 8925-en tértek ki felekezetükből. Legtöbben a reformátusok és görög keletiek, kisebb mértékben a róm. kath. és ágostaiak közül. Keresztény-zsidó házasság 1157 történt. Zsidók közül keresztényekké s inkább róm. katolikusokká 431-en lettek.

Mellőzzük az említett statisztika részletesebb ismertetését s visszatérünk azon állításunkra, hogy a felekezetenélküliség behozatala és a házasulandó pároknak a születendő gyermekek vallására vonatkozó egybekelés előtti megegyezhetése, melyet a róm. kath. plébánosok az egybekelés különbeni megtagadása által rendszeren maguk részére kaparintanak, reformált anyaszentegyházunknak évről-évre érzékeny veszteséget okoz.

Igy állván a dolog, önkénytelenül azon kérdés toltul ajkainkra: hogyan védekezzünk ellene, minő fegyverekkel akadályozzuk meg reformált anyaszentegyházunk lassu sorvadását?!

A kálvinista ember revizióra nem gondol; az tudja, hogy az emberi szellemet visszafejlesztteni nem lehet. Egy út áll előttünk, s ez — a hitélet a prot. öntudat felélesztése, intenzívebbé tétele, s egyszersmind gyermekeinknek erős protestáns szellemben való nevelése. Minden más út hiában való, itt kell tehát erőnket kipróbálnunk, tehetségeinket érvényesítenünk. De hogyan és mi módon?

Régi kérdés, az a felelet is; de, mint a szomorú való mutatja, sehogysem akarjuk teljes erőnkől követni.

Konzervatív nép vagyunk, annyi bizonyos, még a jónak felismert utat is nehezen vagyunk hajlandók követni. Jobbjaink ajkairól is nehezen hat hozzánk az

ébresztő szó, s ha elhat az élet mindennapi zajában, a megélhetésért folytatott nehéz küzdelemben elsuhan a kor intő szavát megérteni nehezen akaró elménk tábláján

Nem akarjuk belátni, hogy anyaszentegyházunk élet-érdeke parancsolja az álomból felébrednünk, kezeinket a munkára vetnünk, az evangélium magasztos igéivel az emberi sziveket bevilágítanunk, hogy kitűzve onnan a közönyösségnek, a butaságnak, a hitre tartozó dolgokkal nem gondolásnak ördögét, s felépítsük ott prot. anyaszentegyházunk erősségeit, melyeken a pokol kapui sem vesznek diadalmat.

Pedig ehhez csak egy kevés jóakarát, a hivatás, a kötelesség tiszta átértése és követése kell, s ha ez megvan, röktön rájövünk, hogy a hitélet, a prot. öntudat felélesztésére, erősítésére, az ígének szóbeli hirdetésén kívül, a vallásos iratok terjesztésében találjuk meg azt a fegyvert, melylyel gátat vethetünk anyaszentegyházunk romlásának.

De éppen ezt a készséget nem látom én s nem látják velem együtt sokan. Avagy a Magyar Prot. Irodalmi Társaság népies kiadványa a »Koszoru«, melynek pedig mindenike e téren megbecsülhetetlen szolgálatot tesz, hány lelkes bajnok által karoltatott fel, mondjuk erdélyi egyházkerületünkben? Az eladásnál esik minden lelkészre csak egy példány is? Aligha!!

Pedig terjesztésének hány és mennyi-féle módja lenne, kivált ott, hol a lélek-szám megengedi egyesületek, körök alakítását.

Ne mondja senki, hogy népünk az ilyesmik iránt nem fogékony, hogy sajnálja a 4 krt. azon füzetekért, melyeknek mindegyike anyaszentegyházunk egy-egy erőssége, mert a lelket megtermékenyíti, s a vallásos buzgóság szárnyain ég felé emeli. Azon füzetek szinte mindenike egy-egy hatalmas prédikáció, s hatása még nagyobb, elolvasva, otthon, csendességben, a munka utáni pihenés édes óráiban.

Ez év őszén Hornyánszkytól 40 füzet jött kezimhez, kérés nélkül, hiszen azt is gondoltam, minek az, ki venné meg itt, a szegény nem képes, a módosabb inkább egyébre adja a pénzét, de csak megtartottam, gondolva legalább elolvasom, a hosszú téli es téken kerül rájuk idő, aztán majd visszaküldöm.

Mikor azonban elolvastam, s bizony hamarabb, mint gondoltam, elhatároztam, hogy megtartom, s ha másként nem, mikor a gyermekek kántálni, öntözni járnak, vagy a vizsgán a jobb tanulóknak jutalom fejében elosztogatom.

De biz abból semmi sem lett, kellemesen csalódtam, még csak a karácsony sem jött el, s a füzetek szerény lakomat egytől-egyig ide hagyták, az 1 frt 60 kr. pedig más könyvek árával elküldésre vár. Ide írom a nem várt sikerre vezető eljárást, próbálja meg más is:

Az ismétlő iskolába járók közül egynek ezen szavakkal adtam át a jobbak közül egy füzetet »Nesze fiam, olvasd el te is, apád is, az Anna nénéd, meg a Gyula bátyád is, ha elolvastátok hozd vissza, hogy adjuk oda másnak, s ha megkedveltétek, lesz más is, annak azonban 4 kr. az ára, a hogy nekem, úgy adom.«

A következő vallásóra még nem jött el, a fiu a füzetet visszahozta, vele 4 krt is, hogy adnék mást, mert

aludni sem tudtak, míg ezt el nem olvasták, de hogy éppen olyan jó lenne a másik is.

Minek folytassam tovább: két hét alatt azon családhoz 10 füzet vándorolt, hasonló eljárással egy hó nap alatt 40 füzet kelt el, s az utolsót egy templomkerülő hívem ezen szavakkal vette el: »Tiszteletes ur, a boltba indultam ezzel a 4 krral egy pakli dohány után, de szívesen itt hagynám a tiszteletes urniál egy olyan kicsi könyvért, melyet a sógorom fia mutatott, ha még volna.«

Ilyen és ezekhez hasonló eljárással száz ezreket lehetne elárusítani egy kevés jó akarat mellett, s bizton merem állítani, hogy az elvetett mag jó földbe esnék, a fáradság nem menne kárba, a hitélet, a prot. öntudat rövid idő alatt hatalmas nevedekést venne annyira, hogy azon nem csak a róm. kath. plebánusok fondorlatai, vagy az egyházi adózás alól való menekülhetés vágya, de a pokol kapui sem vehetnének diadalt. A ki nem hiszi, próbálja meg, jó munkát fog végezni.

Nemes Ferencz

alsó-ilosvai ev. ref. lelkész.

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1899. jan. 7.

Elnökölt: Vályi Gábor dr. elnökhelyettes aa. Jelen voltak; Bartha Lajos, gen. direktor, Bartók György dr. gen. notárius, Parádi Kálmán, Kenessey Béla, Becsek Lajos ig. tanácsosok, Deák Albert dr. ügyvéd, Deák József pénztárnok, Kádár János dr. h. titkár.

Elnök aa. az ülést megnyitván, jelzi, hogy a múlt hó 30-án tartott ülésről elmaradt tárgyak elintézése céljából volt szükséges a jelen ülés összehívása. Ezután fölhevta a tanügyi előadó és h. titkár aait, hogy az előkészített ügydarabokat terjeszszék elé.

Tanügyi előadó aa. első sorban a sepsiszentgyörgyi kollégiumi előjáróság ama határozatát ismertette, melyben az illető kollégium az ig.-tanács fölhevása folytán, a tanári fizetési fokozatokra és korpótlékokra vonatkozó megállapodásait közli. E határozatban nem követi nevezett kollégiumunk a kerületi közgyűlés, illetve ig. tanácsunk által megállapított elvi alapokat, hanem a tanári seniorátust minden ideiglenes és helyettes szolgálat beszámításával kívánja megállapíttatni, sőt e tekintetben az intézkedés jogát annyira sajátjának véli, hogy az általa megállapított rangsorozat szerint a törzsfizetéseket és korpótlékokat már folyosította is. Ig. tanácsunk azonban nem fogadta el a kollégium megállapításait, figyelmeztette az előjáróságot, hogy eljárása törvénytelen és anakronisztikus, minél fogva a tanárok seniorátusi sorrendje, annak alapján a fizetési fokozatokba való beosztása s az ötödéves korpótlékokra való jogosultsága; az ig. tanács 3572—98. számú elvi határozata értelmében, újból megállapítandó s jóváhagyásra fölterjesztendő.

Zilahi kollégiumunk előjárósága, bár az előbbinél jóval kisebb részben, de szintén az elvi határokon tulmenően kívánta a seniorátus és korpótlékok ügyét rendezni saját kollégiumánál. Ig. tanácsunk azonban e megállapodásokat sem fogadhatta el, hanem úttal elvi hatá-

rozatára, mely szerint a szolgálati idő, csakis a közgyűlés választásával, vagy a miniszteri kinevezéssel veheti kezdetét, a szolgálati idősbőség megállapítása tekintetében; a korpótlékra való igényjogosultság szempontjából pedig az okleveles rendes, vagy helyettes szolgálat számít, s minden ettől eltérő kedvezményt csak a kerületi közgyűlés van jogosítva engedélyezni. Ily módon leendő átdolgozásra adatott vissza tehát a zilahi kollégium megállapodása is.

Marosvásárhelyi kollegiumunk a seniorátus kérdését szabályszerűen oldotta meg, minélfogva idevonatkozó határozata jóváhagyást nyert, de a korpótlékok folyósításánál itt is különféle kedvezmények megadása óhajtatik. E különös kedvezmények iránti kérés a közgyűlés elé utasított. E tárggyal kapcsolatosan felhívta tanácsunk az m.-vásárhelyi kollégium előjáróságának figyelmét a vallásánári tanszék szervezésére és betöltésére is.

Tanügyi előadó aa., hivatkozva az egyetemes tanügyi bizottság által megindított ama munkálatra, mely a népiskolai hitoktatás nyilvántartására és ellenőrzésére céloz, néhány konkrét esetet sorolt föl, az idegen felekezetű középiskolákba járó ref. növendékek hitoktatásánál elkövetett törvénytelenések és visszaélések tanusítására, ezek alapján javaslatot tett e kérdés egyetemes úton leendő rendezése iránt. Ig. tanácsunk a rendezés szükségességét maga is belátván, a kérdés tanulmányozására, adatgyűjtésre s a teendők iránti javaslat elkészítésére, Kenessey Béla, ig.-tanácsos Dr. Bartók György főjegyző és Parádi Kálmán, ig. tan. előadó aa. személyében bizottságot küldött ki.

A zilahi egyházközség azon határozatát, mely szerint a vallásitanítás teendők végzésére, évi 600 frt, fizetés és szállás élvezetével egybekötött hitoktatói állomást szervezett, s azt egy népiskolai tanítószágra képesített egyénnel betöltötte, ig. tanácsunk nem találta jóváhagyhatónak, hanem utasította az egyházközséget, hogy már a jövő 1899-900, tanév elejétől kezdve gondoskodjék arról, hogy a hitoktatás nagy fontosságú teendőit, lelkészi képesítéssel bíró szakképzett egyén teljesítse, fenntartván addig ideiglenesen a jelenlegi állapotot

(Vége következik.)

r s.

Különfélék rovata.

Szász Domokos püspököt utolsó útján beláthatatlan ember áradat kísérte. Egyházkerületünk papságának és tanárainak közel felerésze jelen volt és ez minden szónál ékebben igazolja, hogy az ethunytban sokat, nagyon sokat veszítettünk. Jelen volt a főgondnoki kar is a miniszterelnök kivételével, a kit országos gondjai tartottak távol és jelen volt közéletünknek nemzeti és vallásfelekezeti különbség nélkül annyi és annyi jelese. A kolozsvári iskolák (a róm: kath. gymnásium kivételével) ifjúsága tanáraik vezetése alatt csak impozánsabbá tette a menetet. Antal Gábor dunántuli püspökön kívül, a ki tudvalevőleg az alkalmi imát tártotta, ott láttuk a tisztántuliból az agg Kiss Áron püspököt, Balogh Ferencz és Erdős József tanárokat, a tisztáninneniből Fejes Istvánt és Radácsi györ-

gyöt, a budapesti theologia képviselőjében Szóts Farkas igazgatót. stb. A nagy és általános részvét, mely et immár csak volt püspökünk elhunytá ebresztett a szivekben, még nyilvánvalóbb lesz, ha megemlítjük, hogy a családhoz az ország minden részéből maig is érkeznek a részvétiratok és sürgönyök, melyeknek száma eddigelő jóval felülhaladja a négyszázat. Aztán az a sok — mintegy százhatvan — szebbnél szebb koszorú, egyesek és testületek kegyeletének jelei megható bizonyítványai valának a mindnyájunkat ért nagy csapásnak. — Sirja — melyet a város elismerése adott — a nagytemető főbejáratával szemben jobbról a Nagy Péteré mellett van. Abban pihen ő az erős. Vajha az Úr szeretete más erőt rendelne a mi gyámolításunkra és vezetésünkre.

Egyházkerületünk püspökhelyettese a választásig Bartók György dr. szászvárosi lelkész, gener. notarius lesz. Az Igazgató tanácsban az elnök teendőit továbbra is Vályi Gábor dr. egyetemi tanár látja el.

Szász Domokos püspök temetése után közvetlenül egyházkerületünk papsága Bartók György dr. gener. notárius vezetése alatt részvétlátogatást tett a néhai özvegyénél, kit nagyon mélyen érintett a szeretetnek eme nyilvánulása. Innet pedig a New York szállóba vonult, hogy Kiss Áron és Antal Gábor püspököknél tisztelegjenek. A dunántuli püspök gyönyörű beszédet intézett a papsághoz, melyben hangsúlyozta, hogy Erdélyben a papoknak nemcsak a hitélet ápolása, hanem a hazafias érzület fenntartása is magasztos feladatul jutott.

»**Koszoru megváltás**« czimen a kolozsvári papok, a volt püspöki titkárok, a kolozsvári úri nők és az egyházközségnek számos tagja a »Szeretetház« javára már eddigelő is tekintélyes összeget adtak össze, a mely napról-napra nő és előreláthatólag az egyházkerületet közelebb juttatja egy lépéssel a cél megvalósításához.

Szász Domokos püspök halála előtt kevésel kelt végrendeletében — mint halljuk — a »Szeretetház« létesítésére szép summa összeget hagyományozott. Ime, életének még utolsó napjaiban is nem a maga, hanem anyaszentegyháza bajjaival foglalkozott.

Szilágyi Sándor halálát följegyezni lapunk is szomorú kötelességének tartja. A kiváló historikus Kolozsvár szülötte volt, majd a nemzet egyik büszkesége lett s most az egész ország halottja. Theologiai fakultásunk iránta éppen különös hálával is tartozik.

A szentpétervári franeczia ev. ref. gyülekezet a mult év utolsó napján avatta felújra restaurált templomát. A restauráció költségeihez a csár 10,000 rubellel járult.

A budapesti ev. ref. egyházközségben az elmúlt 1898. évben 974 fiu, 948 leány, összesen 1812 gyermek született. Meghalt finemen 466, nőnemen 395, összesen 861. Megkereszteltetett 30 izraelita. Vegyesházasság 434 volt, melyből 150 pár kötött egyességet egyházunk javára. Kitért 73, áttért 49. A természetes szaporodás 957. A *debreczeni egyházközségben* a mult évben született összesen 1733 gyermek. Meghalt finemen 681, nőnemen 696, összesen 1377. Vegyesházasság 53 volt. Kitért 25, áttért 18. Természetes szaporodás 349. Az egyházközség népessége jelenben 44756

lélek. — A *Kolozsvári egyházközségben* — mint halljuk — szintén a mi hátrányunkra ütött ki a múlt évi népmozgalmi statisztika s ez a jelenség pár év alatt valóságos betegséggé lett s ha valami gyógyszert ki nem találunk és nemsokára csak a romokat látjuk, hiába zokogunk akkor, mert könnyeink egy makulányival sem lesznek tisztábbak a Marius könnyeinél.

Szász Domokos halálával megüresedett az a szék is, melyet az elhunyt a főrendiházban elfoglalt. A főrendiház tanácskozásaiiban tudvalevőleg a protestáns püspökök közül mindig a három legidősebb vész részt. Ezek vettek eddig: Kun Bertalan, Szász Károly és Szász Domokos. Az utóbbinak halálával, mint kor szerint a legidősebbet, Kiss Áron debreczeni püspököt illeti meg a főrendiházi tagság.

Iskolamulasztó gyermekek. Nagy megdöbbenést okozott s a közvéleményt erősen foglalkoztatja a londoni iskolai tanácsnak legutólsó ülése. Kiderült, hogy a londoni 725.000, hétszázhuszonötezer tanköteles gyermek közül 20 százalék, vagyis 145.000 nem jár elemi iskolába. Ezek közül negyvenötezer olyan, aki különböző okokból maradoz el, 100.000 azonban sohasem látja a tanterem padját. A társadalom nyomorultjainak gyermekei ezek, akikre sem a törvény szigora, sem a jótékonyosság enyhe keze nem bír hatni, olyanokéi, a kiket a minden másod- harmadnapi kenyér megszerzésének keserves gondja minden egyéb iránt eltámaszt.

A ref. **theologiai fakultás** püspökünk elhunyt alkalmából a következő gyászjelentést bocsátotta ki: Az erdélyi ev. ref. egyházkerület theologiai fakultásának előljárósága és tanárkara a nagy veszteség által mélyen lesújtva tudatja, hogy nagyérdemű elnöke: szemérmái Szász Domokos, az erdélyi evang. reform. egyházkerület püspöke, főrendiházi tag stb. stb. folyó hó 8 án jobblétre szenderült. Az Isten megadta érné, hogy életének legmerészebb álma megvalósult. Minek eszméjét évtizedeken keresztül ápolgatá, minék létrehozását életcéljé tekinté, miért mint hős, adott s kapott sebekkel harczol vala: intézetünknek látta megépülni falait s termeit benépesedni élő kövekkel, — a jövő reményeivel. A küzdelemben hős, az alkotásban fáradhatatlan, a tanácsban bölcs, felettünk atyai gondoskodással ébren örökös férfiú nincs többé. »Leesett a mi fejünknek koronája!« Nagy alakja a történelemé, lelke a halhatatlanságé. Miénk a fájdalom, hogy nincs többé közöttünk, a dicsekedés, hogy egész lelkével a miénknek mondhatók, a hit vigasztalása, hogy nem halt meg egészen. Miénk a kegyelet, a mely emlékéit őrizi s örökségül nemzedékről nemzedéknek adja át. Nyugalma legyen csöndes, emlékezeté áldott! Kolozsvárt, 1899. január 9-én.

A **Gyulafehérvári egyházmegye** elfogadta s gyakorlatba vette a főjegyzője, Ferenczi István által készített Agendát, mely havonkénti sorrendben írja elő a különböző lelkészi teendőket. Amint értesülünk nevezett főjegyző aa. ezt az Agendát az új esztendőre egyházkerületünk mindenik lelkészi hivatalának megküldötte, (ha talán valamelyik nem kapta volna meg a neki szánt példányt, tessék ez iránt nevezett főjegyző aa.-hoz fordulni, ki szívesen pótolja a hiányt) a mi által valóban jó dolgot cselekedett, mert azt az Agen-

dát nemcsak azon egyházmegye, amelynek számára készült, de a többi egyházmegye lelkészei is egy-egy kevés esetleges változtatással — üdvösen használhatják s hasznos figyelmeztetőül szolgálhat mindennek. A gyulafehérvári egyházmegye derék főjegyzőjének igazi szakértelemmel s nagy gonddal készített munkája nagy dicséretet érdemel.

Hivatalos rész.

31—1899

KÖRLEVÉL.

Valamennyi erd. ev. ref. kollegium m. t. Előljáróságának.

Tudomásul és nyilvántartás végett tudatjuk, hogy a kultuszminiszter úr 84.580/98. XII. 24 számon kelt leirattal tudatja, hogy Hell Rezső részére a Fekete József-féle nyilvános főgymnasiumban 78. szám alatt 1897. jun. 29-ik napján a hetedik, és 87 szám alatt 1897. szeptember 4-én a nyolczadik osztályról kiállított bizonyítványokat, minthogy oly vizsgálatokon alapulnak, melyek szabálytalan módon tartattak meg, megsemmisítette és érvényteleneknek nyilvánította.

Kolozsvár, 1899. január hó 11-én

Dr Vályi Gábor.
elnökhelyettes.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

PÁLYÁZAT.

A dévaványai ev. ref. állandó kápláni állásra.

Fizetés 60) frt készpénz, 100 frt lakbér negyedévi előleges részletekben az egyház pénztárából.

Kötelessége: a rendes lelkész jogkörének és javadalmának fentartása mellett a borzi és nagyködmönösi, esetleg más a dévaványai határhoz tartozó pusztákon az iskolai vallásos oktatás, az ott lakó ref. egyháztagek lelkipásztori gondozása; e végből két hétben vagy legalább egy hónapban egyszer az ott megjelenés, Isten ígéje hirdetésével egybekötött isteni tisztelet tartása s a cura pastorális körébe tartozó teendők végzése, továbbá az iparos iskolában a vallástanítás, a három nagy ünnepen a legatusi prédikálás, végre mind annak teljesítése, mit a rendes lelkész akadályoztatása esetén reá biz.

A fuvarozás költségeit az egyház viseli.

Kötelessége lesz — mig az egyház 96 éves nyugalmazott tanítója él, az első elemi parallel fiiskola (első osztály 50—60 növendékkal) tanítása 1899. szeptember havától kezdve.

A pályázati kérvény — melyben kötelező nyilatkozat teendő az állás elfoglalásának idejét illetőleg — az ev. ref. egyház presbiteriumához czimzetten adandó be. A kérvényhez lelkészi hivatal által hitelesített másolatban melléklendők lesznek: szolgálati — első, esetleg második lelkészképessegi — esetleg tanítóképessegi bizonyítványok.

Dévaványa, 1899. jan. 16.

Szügyi Dániel.
ev. ref. lelkész.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bármintve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Fölvívás

az özszes ref. papnékhoz.

Kedves testvéreim!

A fájdalmas, megrázó valóságot, hogy Szász Domokos ref. püspök nincs többé, mindnyájan tudjátok. Bizonyára azt is tudjátok, hogy mi volt Ő nekünk. Tekintsetek a közel multba, s még látni fogjátok az Ő megdicsőült alakját, midőn egy magasztos, egy fenséges gondolat, a nyomorra jutott özvegy papné és árván maradt gyermekek ezreit gyűjti köréje. Az inségnek enynyi élő képe könnyet fakaszt szemébe s e könny lett forrása a papi özvegyek és árvák enyhületének. A mit háromszáz éves multunk küzdelme, s igen sok jóakaró törekvése megközelíteni sem tudott, azt megteremtette Szász Domokos, a mi házunk és családunk igaz barátja, szerető pártfogója és erős támasza. Megalkotta számunkra az országos gyámintézetet, a legnagyobbat, mit a jelen körülmények között még csak remélni is alig lehetett. Fölépítette az árva gyermekek számára a Szeretetházat, de mielőtt ezt megnyithatta volna, az örökkévalóság kapui nyitak meg előtte. Ő nincs többé a földön, de itt van, a mi szivünkben van, és él az Ő áldott emléke, és itt van megkezdett nemes munkája, itt van a Szeretetház, mely a mi házi tűzhelyünknek szent oltára.

Kedves testvéreim, — sőt kérem e helyen az özszes tanárnék és gondnoknékat — jertek és jöjjenek mindnyájan, gyűjtsunk lángot a szent oltáron és áldozunk az igaz ember dicső emlékének. Mi papnék, tanárnék és gondnoknék csináltassuk meg mell-szobrát, s állítsuk föl azt a Szeretetházban, és mi anyák segítsük diadalra a Szeretetház ügyét. Hát bukott-e el valaha szent ügy, melyet a szeretet szült és a szeretet ápol? A Szeretetház ügyének sem lehet, nem szabad elbuknia. Jertek, tegyük meg az első, a kezdő lépést és én hiszem, hogy ezren meg ezren fognak követni s ha a Mindenható törekvéseinket megsegíteni és célunkat elérjük, ez lesz az Ő áldott munkásságának legszébb emléke.

Alólírott ezennel küldök 10 frtot, 5 frtot a mell-szoborra, 5 frtot a Szeretetház javára.

A nt. Szerkesztő urat kérem e fölvívást közrebocsátani, s a gyűjtés vezetését kezébe venni; a magyarországi egyházi lapokat kérem e fölvívás átvételére. Toplica, 1899. január 19-én.

Hálás kegyelettel:

Páll Károlyné, Sándor Ilona.

Lehetetlen megindulás és föllekesedés nélkül olvasni egy nő, egy református papné itt közölt sorait, melyeket a megdicsőült püspök alkotásaiban azok a mozzanatok inspiráltak, melyekben a munkás szeretet öltött testet. Az országos gyámintézet, a kolozsvári szeretetház. — A református papné örök időkre szóló cselekedete lesz most már az, ha az itt fölvetett terv megvalósul. Minket ünnepélyesen ihlet a gondolat, hogy a református papné mai nemzedéke be írja nevét anyaszentegyházunk történelmébe. A református papné *adakozása* és *gyűjtése* nagy anyagi és erkölcsi eredményeket fog elérni. A kitűzött szép cél, nem is kell külön mondanunk, számít a református tanárnékre is, sőt minden református nőre. — Majd, ha a gyűjtés eredményeket mutat föl, akkor lesz még ez ügyben néhány szavunk. Addig is a begyülemdő pénzt mi szivesen gondozzuk s a most kapott 10 forintot is takarékpénztárba helyeztük. Üdvözöljük a topicalai papnét a szép gondolatért; de a kivitelnél, a szép *tett*nél már sokan ott leszünk. Egyuttal nyugtázunk itt egy másik adományt is:

Molnár Albertné (theol. tanárné) adott: 15 frtot, felerészben a mellszoborra, felerészben a Szeretetháznak.

Szerkesztő.

Védekezzünk.

(Folytatás.)

(Legközelebbi tennivalónk.)

Ha már a gyermekeket istentiszteleti életre vezetjük, ha az új generatiok abban a tudatban nőnek fel, hogy az istentisztelet a vásárnaphoz tartozik s istentisztelet nélkül nincs igazán vasárnap, akkor a felnövekvő nemzedékek ily nevelése által megoldatik a vasárnap általános megszentelésének kérdése is és

pedig sokkal biztosabban oldatik meg, mint bármely törvényhozás által a legjobb szándéku törvénycikk sem teremt nekünk vasárnapot megszentelő népet; de ha nevelés által a lelkekben kifejtjük és ápoljuk és pedig természetesen a gyermekkortól kezdve az istentiszteleti szükségérzetet, akkor még törvény nélkül is lesz vasárnapi munkaszünet és vasárnap-megszentelés. Nem azt mondjuk, hogy a vasárnapi munkaszünet s a vasárnap megszentelése ügyében az állami törvényhozás közönyös, vagy éppen ellentétes álláspontot elfoglaló legyen; nem, mert az államnak intézkednie kell, hogy a vasárnapot megszentelni vágyó nép egyesek üzleti önzése által ne akadályoztassék, sem pedig minduntalan kísértetbe ne hozassék. Sőt állami önzés által sem. Maga az állam is szentelje meg a vasárnapot. Azonban kétségtelen, hogy az a segítség, melyet nekünk ez ügyben az állami törvényhozás nyújthat, csak külső, csak formai segítség s a fődolog mégis csak az, hogy népünknek legyen istentiszteleti szükségérzete. Ez istentiszteleti szükségérzet nélkül üdvösebb a munkanap, mint a munkaszünet, bár nem kicsinyeljük csak magának a pihenésnek és ártatlan szorakozásnak értékét sem. De istentisztelet nélkül nincs vasárnap. A mai vasárnapok pedig igen sok helyütt kevésbé vannak valóban az Urnak szentelve, mint a munkanapok. Fejtenünk, ápolnunk kell a gyermekkortól kezdve az istentiszteleti szükségérzetet. Mert a léleknek ez a már megelőzőleg meglévő szüksége viszi az embert a templomba. Ennélfogva csak félig igaz, hogy talán predicatioink üressége miatt üresek templomaink. Kétségtelen, hogy magával az istentisztelettel is mind jobban kell kielégítenünk a szomszédok lelkeit. De ennek a szomszédnak már megelőzőleg ott kell lennie a lelkekben. E szomszéd nélkül nem óhajtozik népünk templomba s nincs, a mi őt istentiszteleti megnyilatkozásra készítse. Ugy kell növelnünk a nemzedékeket, hogy érezzék szükségét az istentiszteletnek, a vasárnap megszentelésének. Templomaink ürességében éppen nem csak a templom hibás, de nagyban hibás ma még az iskola. Illetőleg: gyermekeink nevelése.

Szervezzük tehát a gyermekistentiszteleteket. A gyermekek örömmel készek. Nem szükség semmi materialistikus csalogató eszköz. Azonban a gyermekistentiszteletnek egyházi intézménynek kell lennie. Szellemben is, formában is. Ez istentiszteleteket nem csak néhány önkéntesen ajánlkozó, vagy valamely fogással megnyert gyermekek számára rendezzük, de az egész egyházi növendéksereg számára. Még a szülőknél is az egyházi tudatot erősítő organum legyen ez intézmény. A gyermekistentiszteletek számára készítse el a lelkész a talajt gyülekezetének közérületében. Intézmények prosperálására rendkívül fontos, hogy a gyülekezet ez intézményeket a maga ügyének tartsa. Ám, legyen a lelkész a gondolat, a terv, de tegye az ügyet gyülekezetének ügyévé. A gyermekistentiszteletekben se lásd son a nép csak valami papi ötletet, avagy papi rendelkezést. Ennélfogva segítségül vesszük a cura pastoralist. Meglátogatjuk a szülőket, gyülekezetünk tagjait, s beszélgetésünkben fölmerül, engedjük a gyermekistentiszteletek gondolatát, nagy jelentőségét. Majd a presbyterium, melynek tagjai velük való magán érintkezésünk folytán már megelőzőleg egyenként is ma-

gukéva tették ez ügyet, mint üdvös egyházi intézményhez fog a maga egészében is hozzá járulni. A gyermekistentiszteletek intézménye így a családok lelki pásztori látogatására is egy igen kívánatos alkalmat nyit

(Folyt. követk.) **Szerkesztő.**

A katolikus autonomia.

(Folytatás)

Az *egyházközsége*t képviseli: az egyházközségi *gyűlés* és az *egyházközségi tanács*. Mindkettőnek elnöke a plébános, és egy-egy választott világi tag, mint másod elnök; amannak tagja minden római kath. férfi, ki 24-ik életévét betöltötte és három év óta az egyházközség területén lakik (nálunk csak hat hét kell az illetékeség megszerzésére, a mi egy kissé tág kaput nyit az ávertálásokra), ennek tagjait (5–16-ig) pedig az egyházközségi gyűlés választja hat évre. A tanács világi tagjai közül gondnokot (curator) választ, kit az egyházmegyei tanács meghallgatásával, a megyés püspök erősít meg; ugyancsak a tanács választja az egyházmegyei tanács világi tagjait is

Hatásköre, a választásokon kívül, mindkettőnek kevés, de fontos: a vagyonügy kezelése, költségvetés, számadások ellátása, a papi és tanítói fizetések behajtása és pontos kiszolgáltatása.

Az *egyházmegyét* az autonomia hatásköréhez tartozó ügyekben képviseli a megyés püspökök elnöklete alatt alakítandó *egyházmegyei tanács*. Ennek 12 egyházi és 12 világi tagja van, az elnökön és helyettesen kívül. Az egyházi tagok közül kettőt a káptalanok, négyet az áldozó papok választanak; a világi tagokat az egyházközségi tanácsok választják. Ez összeállítást egészen helyesnek tartjuk, mert egyházi és világi elem egyenlő számban van képviselve

Hatásköre ennek sem sok, s a mi van, az első sorban a megfellebbezett ügyek ellátására vonatkozik. Egyebekben feladata a népiskolai ügyekre és a tanítók fegyelmi ügyeire terjed ki. E téren derekas munkát végezhet!

A szervezet e részénél egészen el van hagyva a mi egyházmegyei gyűlésünkkel parallel organum, az egyházmegyei közgyűlés, de erre ilyen hatáskör mellett nincs is szükség

A tervezet szerint, az autonomiának legfelsőbb foruma: az *országos katolikus gyűlés*, melynek tagjai szintén választás útján nyernek mandátumot és az *igazgató tanács*, melynek kebelébe, a választattakon kívül, még Ő Felsége is nevez ki három tagot. Az igazgató tanács, *hatáskörében*, az országos kath. gyűlésnek éppen úgy kormányzó testülete, mint nálunk az áll. igazgató tanács, az egyházkerületi közgyűlésnek. Azonban a közgyűlés, mint teljes czíme is mutatja, már *országos*, s mint ilyen a legfőbb autonomiai hatóság, mely a magyarországi katolikus egyházat, világi vonatkozású ügyekben, az állam és más vallásfelekezetek irányában, képviseli.

Hatáskörében tehát, az országos katolikus gyűlés, a mi conventünknek felelne meg. Elnöke a hercegprímás és egy választott, világi társelnök; itt is mindenütt a kettős elnökség van, s így a paritás elve érvényesül, mint a magyarországi ref. testvéreinknél. Meg

van tartva a választás útján való képviseleti elv a legalsó forumtól fel a legfelsőig, s az egészen átvonul a paritás: világiak és egyháziak, egyenlő arányban, együtt intézik a meghatározott körben felmerülő teendőket.

Ám azért, nem protestáns autonomia, s így nem is lengi át az a szabad szellem, mely protestáns egyházi intézményeinken átvonul: de mégis van egy párányi a kovászból, s talán el fog jőni az idő, midőn a kicsiny kovász megposhasztja az egész tésztát!

És most térjünk át az autonomiai tervezetnek az állammal szemben való viszonyára. Nem lehetett teljesen szabad ez az autonomia már csak azért sem, mert akkor századok óta fennálló, régi jogviszonyokat kellett volna megbolygatnia. Nevezetesen, tisztázni kellett volna előbb a nagyobb egyházi javadalmak, közalapítványok (vallás és tanulmányi alap) jogi természetének kérdését; szabályozni kellett volna a legfőbb kegyúri jogot, s a fegőbb felügyeleti jogot, melyek mind országos törvényben (vagy a szokásjogban) gyökereznek. És meg kellett volna változtatni az 1848. évi III. törvénycikket, mely a Felső-jogokat (főpapok kinevezése stb.) miniszteri ellenjegyzéssel, mondhatnók felelősséggel gyakorolja

Ezen törvények, és ebben foglalt kiváltságok a kath. egyháznak, hazánkban, még mindig oly nagy előnyt biztosítanak, minővel a többi felekezetek nem rendelkeznek, s oly szoros kapcsolatot képeznek az állam és a kath. egyház között, hogy azt egykönnyen szét nem szakíthatja sem a kath. egyház, sem az állam. Nagyobb mozgalom kell ide, mint a kath. autonomia. De, meg a kath. egyház sem akarja valami nagyon, mert akkor elveszitené végetlen fölényét a többi felekezetek felett, illetőleg azokkal egyenlővé válnék. Mert ugyanis, hiába van meg az 1848. évi XX. t.-cz. *vallások egyenjogúságáról és viszonyosságáról*, s hiába áll fenn az 1868. évi LIII. t.-cz., mely az egyenjogúságot és a viszonyosságot *a gyakorlati életben szabályozza*, sőt még az újabb egyházpolitikai törvények neve alatt ismeretes jogrend is hiába van: mert a kath. vallás ma is állam vallás számba megy, s az államnak is kath. színezetet ad, legalább ezt bizonyítja az a tény, hogy az uralkodónak mindig katolikusnak kell lenni, s a koronázásnál is a hercegprimásnak és a veszprémi püspöknek kell czelebrálni; és e mellett szól az is, hogy Magyarország kultuszminisztere mindig katolikus, míg nekünk be kell érnünk egy protestáns osztálytanácsossal, nem is említve azt, hogy egyetlen nemzeti aktusnál sem szerepel hivatalosan a protestantizmus.

Jól tudja ezt a kath. egyház is, s mégis valahányszor mozgalmat indít, vagy saját kebelében, mint most az az autonomiai mozgalom, vagy társadalmi, politikai téren: minden törekvése oda irányul, hogy az állam befolyásától magát teljesen függetlenítse, a nélkül azonban, hogy jogokat adna fel, sőt inkább, hogy ujjaknak jusson birtokába. Ez a szempont domborul ki a kezünk alatt levő autonomiai tervezetből is. Nincs az ugyan világosan kimondva sehol, annál sokkal ügyesebbek a pápisták, hanem az praktikusán van beleszöve, hogy első tekintetre azt hisszük, hogy a dolog egészen rendben van.

(Folyt. köv.)

Vajda Ferenc.

Bevezetés

a Schleiermacher „Über die Religion“ című műve olvastatásához.

(Folytatás.)

A vallás mint »rendszer« az ötödik beszéd tárgya, melynek czime: »Vallás és vallások.« Rendszer a vallás annyiban, a mennyiben a vallásos érzelmek is benső összefüggésben vannak egymással s az érzelmek egész csoportjának is sajátlagos karaktere van, annyira, hogy a keresztyén vallásos érzelmek összesége karakterben különbözik a zsidótól vagy a mohamedántól. Közös alapkaraktert egy bizonyos vallásnak nem valamely meghatározott és kifejezett alaptétel ad, hanem az érület karaktere, a melynek különféleségét a vallásban legjobban lehet szemléltetni a zenében uralkodó különféle stylekkel. A vallásban minden közvetlen lévén, minden igaz is, — következteti Schleiermacher; mert ha nem, hogyan állhatott volna elő? Igaz azért és annyiban, mert és amennyiben tiszta érzelemből fakadt és még nem ment át értelmi reflexzió. Az »igaz« és »hamis« megkülönböztetés azért nem illik a vallásra. Minden igaz, a maga módján; de egyszersmind mindenütt meg kell gondolni, hogy a vallás mezejn végetlen és a legkülönbözőbb alakulásokra képes. Az igazi vallásosság azért soha és sehol sem türelmetlen; a türelmetlenség csak a vallásrendszerek természete. A vallás soha sem keresi és szereti az uniformist; a rendszer ellenben ebben látja uralmának biztosítékát. A vallásos viták, harczok és üldözések a holt betűk hiveinek munkája, a kik az örökkévalót szemlélik, azok csendes, nyugodt természetek, a kik vagy csak magukkal vagy a végetlen szemléletével vannak elfoglalva. A vallás maga eredeti és esküdt ellensége minden kishitűségnek és egyoldalúságnak. Fanatikus cselekedetekért már csak azért sem lehet a vallást tenni felelőssé, mert az cselekvésre nem ösztönöz. A cselekvés nem a vallásból fakad: »nem valásból kell cselekedni, de vallással mindent!« A vallásos érzelemnek, mint valami szelid zenének kell követnie az életben minden cselekvést. Még a vallásos cselekvések is csak arra valók, hogy eszközül szolgáljanak vallásos érület létrehozására.

De ha a vallás sem nem tanrendszer, sem nem cselekvésrendszer: honnan van, hogy tapasztalatilag minden vallás bizonyos dogma — és kulturrendszerrel van kapcsolatban? — Ezek — mondja — az érzelmek feletti vizsgálódás, az összehasonlító reflexzió eredményei; eszközei a vallásos érzés kifejezésének és felköltésének. Önmagukban nem tartoznak a valláshoz, csak a reflexzió folytán járulnak ahhoz. És így áll a dolog a tanrendszer minden fogalmával: a *csuda inspiráció és kijelentés* fogalmával. Ezen fogalmak nélkül is lehet vallásosság, de a ki reflektál a maga vallásossága felett, arra nézve e fogalmak kikerülhetetlenek.

Mint a vallásos állapot feletti reflexzió eredményei, feltétlenül hozzá tartoznak a valláshoz, de összekötésbe sem a metafizikával, sem a morállal nem jöhetnek, mivel semmi vonatkozásukban, sem a dol-

gok oki összefüggéséről nyilatkoznak, hanem csak a kegyes ember subjectiv kedélyállapotának jelzései, kifejezései.

A »csuda« egyszerűen az események vallásos neve s csak annyit jelent, hogy bizonyos dolgot az illető vallásos szempontból, Istenhez való vonatkozásában szemlél. Az életteljes vallásos kegyesség mindenben csudát lát, míg az a világnézet, mely sehol sem talál csudát, — vallástalan. A csuda tehát első sorban a szemlélő nézpontjától függ. Mihelyt valami dolog alkalmas arra, hogy túlnyomóan vallásos szempontból tekintessék, csuda az, ha legközönségesebb és legszokottabb is. — »Kijelentés« az universumnak minden közvetlen és eredeti közlése, az universum belső életének felismerése. Kijelentés minden eredeti szemlélet- és érzületmód, habár — miután keletkezésében a leggyakrabban tudatunk körén kívül esik — nem is mutathatunk rá mindig. A »jövendölés«, proféczia, bizonyos vallásos esemény második felének sejtelmes előrelátása, az első fele alapján. »A ki csudákat maga nem lát, a kinek keblében nem támadnak kijelentések, midőn lelke vágyva vágyik arra, hogy a világ szépségét magába szívja és annak szelleme áthassa; a ki, legalább jelentőségteljes pillanatokban nem érzi magát az Isten lelke által indíttatva, a ki ilyenkor nem érzi, hogy isteni tudtuladás folytán beszél és cselekszik; a ki, legalább érzelmeiben nem érzi az universum közvetlen ráhatását, a melyben mégis valami olyan személyes van, mit utáncsinálni nem lehet s a minek eredete tisztaságáról keble kezeskedik: annak nincs vallása.« Csak az ilyen az egyedüli, igaz hit; ellenben, a mit közönségesen annak neveznek, a mások gondolatainak és érzelmeinek utángondolása és érzése: ezen felül kell emelkednie annak, ki a vallás mélyébe hatolt. A személyes vallásosság mások általi felköltése és vezetése, itt csak átmeneti jelenség lehet. Ki másokra, akár személyekre, akár holt betűkre esküszik, az megérdemli, hogy lenézzék. Mert a *szentírás* beszélő emléke ugyan a vallás hőskorának, de a szolgáló imádás mauzoleummá teszi, melyből a szellem elköltözött. Nem annak van vallása, a ki egy szentírásban hisz, hanem csak annak, a ki azt közvetlenül érti és életteljesen magába felveszi s a minélfogva magára nézve igen könnyen tudná nélkülözni is.»

Végül annak kimutatására tér, hogy a mit a vallásos fogalmakról állított: áll az *Isten-*, és *halhatatlanság* fogalmairól is; azaz, hogy nem feltételei, hanem folyományai a vallásnak, a kegyesség feletti elmélkedésnek következményei. Ily értelemben — mondja — eddig is Istenről volt szó, mert a mi vallásosságunkat felébresztő, a mi lelkünket betöltő: ez az Istennek közvetlen bennünk való lakozása. Hogy az istenfogalom személyes-e, vagy személytelen: ez, szerinte, alárendelt jelentőségű. Mindkettővel egyfőrmá mély vallásos kegyesség lehet összekötve. Különbösen is, nem oly nagy a különbség a kettő között, a mint rendszeren gondolják, »csak hogy a személytelent nem kell holtnak gondolni, a személyestől pedig minden véges korlátot el kell gondolni.

(Folytatás következik.)

Az ev. ref. egyház és — tanítói.

Lelkem teljességéből s szivem mélyéből szeretem egyházamat, vallásomat! Szeretem hitczikkeiért, egyszerűségében is elmét világosító, szivet nemesítő südvösségre vezető tudományáért! Mint magyar ember, szeretem s nagyra becsülöm benne a »magyar vallás«-t, mely a régi, nehéz időkben a magyar alkotmányunk szabadságnak, önállóságnak nehéz bástyája s biztos menedéke vala! Ennek fennmaradása és felvirágoztatása tehát nemzeti szempontból is — életszükség. E szent cél érdekében közreműködni minden egyháztagnak kötelessége, még inkább nekünk — tanítóknak! Különösen napjainkban, midőn egyházunk oly nagy megpróbáltatásoknak van kitétetve! Olyan őrállók, mint a »veteményes kert« vallás-tanítói, az istentisztelet ájtatóságán munkáló lévíták, az egyház közigazgatási, sőt cura-pastoralisi teendőiben részes praeransok, a népiskolai tanügy hivatásos szakemberei, a lelkésznek sok helyen egyetlenegy intelligens munkatársa — az ev. ref. néptanítók — nem mellőzhetők kár nélkül a hivek egyháziasságán, hitbuzgóságán stb. munkálkodó lelkészek részéről! Egy vallásos lelkületű tanító megbecsülhetetlen munkatársa lehet lelkipásztorának! Csak így — karöltve és egyetértve — alkothatnak sikeresen s áldásthózálag a hivek körében és csak így terjeszthetik köztük az — Istenországát!

E szempontból tekintve a dolgot, nagyon kívánatos, hogy a lelkész és tanító között mindég és mindenütt a legszivélyesebb viszony álljon fenn s a felekezeti tanító szeretettel és ragaszkodással csüngjön egyházán és vallásán! Személyi vagy tárgyi ellentétek, véleménykülönbségek, rövid ideig tartó félreértésekre vezethetnek, de az egyház java és a hivek üdvössége parancsolólag követelik, hogy »a nap le ne menjen a ti haragotokon!« A lelkész és tanító idegenkedése, haragtartása vagy gyűlölködése: konkolyhintés a hivek között a bizalom, tisztelet és szeretet virágjainak elfojtására; ajtónyitás konventionális izetlenségekre, templomtól, egyháztól, vallástól elidegenedésekre és kitérésekre.

A lelkész és tanító közti jó viszony fejlesztésén s a felekezeti tanító egyháziasságának élesztésén, erősítésén közreműködni ennél fogva: közügyeink szempontjából is nagy fontossággal bíró cselekmény. Ezt munkálta a »Tanítók Lapja« eddig is; e célból ragadtam tollat ezuttal én is.

E fontos cél elérésének feltételei s a szükséges kívánalmak közül — megszívlelés végett — felemlítek itt néhányat.

Szívesen köszöntjük e cikkben megnyilatkozó törekvést. Nem csak iskoláink, de tanítóink is az egyházi. Tanítóinknak át kell hatva lenniök a tudattól, hogy nekik is az *egyház által* kell szolgálniok a kulturát, a nemzetet és a papoknak az ily tanítóknak munkatársat, kell látniok. Papok részéről is, tanítók részéről is történt e tekintetben nem egy áldatlan botlás s fog is történni, ha mindenik csak saját magát nézi és saját magát képviseli — megbocsáthatatlanul — ügynek. Ha azonban pap és tanító az egyházzal olvad össze, akkor ott harmoniába jó e két nemes munkatárs. A debreczeni »Tanítók Lapjának« ez itt közölt cikkében ily magasabb és igaz fölfogásnyilatkozik meg s mi e cikket megszívlelésre ajánljuk papjainknak és tanítóinknak egyaránt.

Szerk.

A *lelkész* a tanítót, mint a tanügy vezetésére, kezelésére képesített intelligens szakembert tekintse; iskolaügyekben nyilvánítandó véleményét, javaslatait kellő méltatásban részesítse; hivatali működésében számára elegendő jogkört s önállóságot biztosítson; a tanítás sikerét előmozdító eszközök előteremtésében segítségére legyen; a szülőkkal szemben felmerülő ügyes-bajos dolgaiban s az iskolalátogatások alatt a tanítói tekintélyt oltalmazó, tapintatos és igazságos eljárást tanúsítson; a tanító erkölcsi s anyagi helyzetének javításán kész szívvel közreműködjék.

A *tanító* kellő tiszteletben részesítse lelki pástortárát Ha eljárása vagy bánásmódja miatt kifogásai volnának: bizalmalmasan, testvériesen tudassa vele észrevételeit, de gondosan kerülje a gyülekezeti tagok előtti gáncsolódást, kritizálást, kárhoztatást. Egyházi felsőbbsege s törvényes rendeletei iránt is tiszteletteljes engedelmisséggel viseltessék a tanító. Lelkészenek vagy felsőbbségének az egyház felvirágoztatása, a hívek vallásos buzgósága s a hitélet erősítése szempontjából teendő kezdeményezéseit, terveit a legjobb ereje és tehetsége szerint segítsen diadalra juttatni. Rajta legyen, hogy iskolai szoktatása, vallás-erkölcsi nevelése és tanítása által értelmes, erkölcsös, hitbuzgó és áldozatkész egyháztagekat neveljen. Egyháztörténetünk, egyházalkotmányunk megismertetése mellett iparkodjék azon, hogy növendékei: vallásukat szerető, ahhoz öntudatosan ragaszkodó, érette élni-halni tudó fiak és leányok (a kegyesség élő oszlopai) legyenek. A nép értelmi fejlődését, erkölcsi nemesedését, vallásos és anyagi helyzetének javítását célzó egyesületek megalakításában, felkarolásában, hasznos és czélszerű működtetésben mindent kövessen el a tanító. (Ifjusági egyesület, olvasókör, népnevelési egyesület, egyházi takarékmagtár, önszegélyző szövetkezet, dalárda alakítása stb.)

Ily áldásos működés mellett nemcsak lelkészenek s gyülekezetének becsülését nyeri meg, hanem egyházi felsőbbsege méltánylatát is. — *A magyar ev. ref. egyház* be fogja látni, (kell is hogy belássa), hogy a felekezeti tanító igen fontos tényező az egyházi élet mezején; ennek felvirágoztatására megfelelő intelligenciája, szakképzettsége és egyszerűsége is van. S mint ilyen, megérdemli, hogy:

iskolájával együtt szorosan az egyház testéhez forrasztassék;

az egyház javaiban, jótéteményeiben, oltalmában, pártfogásában, jogaiban szakképzettségéhez s jól betöltött missiojához képest kellő arányban részesíttessék, az elöregedett, megnyomorodott, nagy csalódás, kárvallott tanítók a domestikából stb. is segélyeztessenek; az egyh. megyei, kerületi és egyetemes tanügyi bizottmányban a tanítók megfelelő számú képviselést nyerjenek; az egyházkerületi közgyűléseken minden egyh.-megyéből 1—1 tanító-képviselő, — a konventen kerületenként 1—1, a zsinaton 1—2 tanító megjelenhessen s mint rendes tag érvényesíthesse szakképzettségét népiszkolaügyünk javára; a sérelmes nyugdíj-törvény revisiója és az ötödéves korpótlék folyósítása iránt az egyetemes egyház erélyes fellépése tiszteletet parancsoló és lekötő formában eszközöltessék; a felekezeti tanügyünk és tanítóink érdekét híven

szolgáló »Tanítók Lapja« a lelkész-testvérek és egyházak részéről is pártoltassék és felkaroltassék stb.

Ily mérvű részesítése tanítóinknak az egyház jogaiban, javaiban; ily alakban nyilvánuló testvériesülése a lelkészi karnak tanítóinkkal: szorosabban csatolná felekezeti tanítóinkat az egyház testéhez; melegebben érdeklődnének ennek közügyei iránt; nagyobb készséggel szentelnék erejüket, idejüket ennek javára!

Nem kétlem, hogy az együtt működésre felajánlt ezen szives készségünket nem fogja figyelmen kívül hagyni sem lelkészi karunk, sem ev. ref. egyházunk!

Ugy legyen!

Csokonya.

Szalóky Dániel,
ev. ref. tanító.

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1899. jan. 7.

(Folyt. és vége.)

Sóváradi egyházközségünk ismét kérést intézett ig. tanácsunkhoz az iránt, hogy ide vonatkozó határozatunk megváltoztatásával, nyerjen engedélyt arra; hogy a szolgálatra képtelen öreg kántortanítóját, a tanítói fizetés terhére, kegydíjazza. Tanácsunk azonban kénytelen volt a kérést ismét elutasítani, mert a tanítói fizetés megcsonkítása meg nem engedhető.

Örvendetes tudomásul szolgált a földművelésügyi m. kir. Miniszter úr öuagyméltóságának ama leirata, melyben a nagy-sármási telepes község egyházi szervezésére vonatkozó javaslataink elfogadásáról értesített s annak alapján a kincstári birtokból 60 holdat bocsátott a pap és egyház rendelkezésére, diszes új papiházat építtetett s a templom felépítését is kilátásba helyezte, egészen államköltségen. Az egyházi szervezkedés befejezésére s a 800 frttal dotálendő papi állás betöltésének előkészítésére az illetékes széki esperes felhivatott.

Néhai Márkus János titkár özvegyének és árváinak kiutalta ig. tanácsunk az egy évi fizetésnek megfelelő 1500 frt végkielégítési összeget és 225 frt temetési költséget, melyhez hátramaradtjainak, a nyugdíjszabályzat alapján, joguk volt.

A pénztári hivatal jelentéséből sajnálattal vette tudomásul ig. tanácsunk Veres Lajos, segédkönyvelő távozását s jóváhagyta az elnökség amaz intézkedését, hogy helyére, ideiglenes gyakornokul, Müller Béla végzett keresk. akadémiai ifjút alkalmazta, havi 30 ft. segélydíj mellett.

A parajdi egyházközség indokolt kérésére megengedte ig. tanácsunk, hogy használhatlan papi háznak újraépítésére, központi kezelés alatt álló 1100 frt. regáletőkéjét, év 50 frttal leendő visszahelyezés feltétele mellett, fölhasználhassa.

Jáni Gábor és társai, brailai lakosoknak, Nagy Sándor ottani missionárius elleni s közvetlenül a közokt. miniszteriumhoz beadott panasza, az előleges közokt. vizsgálat rendjén, alaptalannak bizonyulván, — elutasított s erről, a tényállás részletes fölfejtése mellett, a közokt. miniszterium is értesített.

Sz.-Kereszturi egyházközségünk engedélyt nyert arra, hogy 643 frtnyi iskolai tőkéjét a közsükségletek

fedezésére rendelt alapjaihoz csatolhassa, minthogy az iskola államosítása folytán ezen öszszegnek külön rendeltetése nem volt.

Megengedte ig.-tanácsunk a kovásznai egyházközségnek is, hogy 23 holdnyi erdejének termését, pápiház és templom-renoválás céljaira, egyszerre értékesítse.

A kolozsvári theol. fakultás alapja javára tett alapítványokból és évjáradékokból. ismételt felszólítások dacára is, tetemes hátrálék állván fenn: kimon datott, hogy az öszszes adósok még egyszer felszólítandók s annak eredménytelensége esetén egyházi köz igazgatási, vagy rendes birói úton hajtandók fel a követelések.

Végül, h.-titkár aa. indokolt előterjesztésére, az e célból kiküldött bizottság javaslata alapján, kimon dotta ig.-tanácsunk, hogy az irodai kezelés egyszerűsítése céljából, az ülésen kívül elintézett ügyek jegyzékének vezetését megszünteti, de egyuttal utasítja a h.-titkárt, hogy a föltétlenül ülés elé hozandó s viszont az elnökileg elintézett ügyek pontos megállapíthatása végett, az eddigi gyakorlatot kitüntető kimutatást mielőbb terjeszse elő.

Még néhány apróbb kérdés eldöntése után a tárgy sorozat kimerítettén, elnök aa. az ülést bezárta.

r s.

Irodalom.

Könyvismertetés.

I. Szivemet hozzád emelem. Elmékedések és imádságok nők számára. Irta: *Boros György.* Kolozsvárt. GámánJános örökösei könyvnyomdája. 1898. (Ára?) 2. *Egyházi beszédek* közönséges és ünneplő alkalmakra. Irta *Lic. Rácz Kálmán* balsai ev. ref. lelkipásztor. I. K. Ára 3 korona 30 fillér. Szerző tulajdona.

Valami felettébb gazdagnak épen nem mondható újabb magyar protestáns egyházi irodalmunk szaporodott a mult év folyamán fenti címek alatt megjelent két művel. Az egyiknek írója unitárius ember, a másiké a »mienk.« annak neve régtől ismeretes különösen az unitárius irodalom terén, ez új ember, de máris figyelemre méltó tehetségnek bizonyult a Protestáns Szemlében megjelent egy pár jeles értekezése után

Boros György munkájával kezdem ismertetésemet.

A mint a mű mutatja, tartalma: elmékedések és imádságok. Tizennégy elmékedés vezet be az imádságokat s ez elmékedéseknek célja, — miként a szerző mondja, — »hogy előkészítsék a hangulatot, megzendítsék az érzelmeket, hogy a mindennapi foglalkozás, az élet viszonyok, a szomorú vagy ünnepi alkalmak szerint egy-egy imában nyilatkozzanak meg. A módszer tehát, melyet a szerző követ ugyanaz, a mi protestáns irodalmunkban — az elmékedések utolérhetetlen mesterénél Zschokkénál és a mi édes szavu költő papunknál Tompánál; azzal a különbséggel, hogy még embereknél az ima közvetlenül az elmékedés után áll, úgyszólván abból fakad, annyira, hogy az elmékedés után már nem is olvassuk, hanem imádkozzuk; addig Boros György könyvében külön vannak az elmékedések, külön az imák

Lássuk most ezeket az elmékedéseket. Előre bocsátom, hogy épen nem tartom könnyűnek és egyszerű eszközzökkel elérhetőnek, jó elmékedéseket írni. Érző szív, erős hit, gondolkodó, a dolgok mélyére ható elme a Biblia könyveiben és szellemében alapos tájékozottság, ismerete az életnek a — nők számára készült elmékedéseknél — a nő érzelem világának, gondolkodásmódjának — mint azt Tompánál

látjuk — és még sok-sok más egyéb, a mik között nem utolsó helyen áll a kidolgozásbeli műgond: ime ezek a megkívántató kellékek az írónál s ha hiányoznak benne, elmékedései nem egyebek, mint száraz, üres okoskodások, a melyek érzéketlenül hagyják a lelket s nem »zendül meg« utánuk »az érzelem,« sem »imában meg nem nyilatkozik,« hanem megnyilatkozik a csalódás, az elégtelenség: verba et voces praetereaque nihil.«

Boros György elmékedései igen-igen rövidek. Elmékedni valamely tárgy felett — de úgy, hogy csak megközelítőleg is kimerítve azt — 15–20 ritka sorban — szerintem képtelenség és Boros György elmékedései nem terjedelmesebbek ennél. Alig kezd bele az ember, alig mond el az író tárgyról valamit, már vége van.

Nyilvános istentiszteletnél nem kell sok a hangulat felkeltésére; felkelti az ünnepélyes alkalom, a hely komolysága, szentsége, az ájtatos gyülekezet látása, a buzgó ének. Magános istentiszteletnél, vagy fel van a lélek hangolva vagy nincs. Ha fel van hangolva, akkor nincs szükség elmékedésre, mert azonnal imában nyilatkozik meg, ha nincs oda hangolva, akkor az elmékedés feladata felébreszteni azt. És a hangulat ilyen módon való előidézése már nem olyan gyors, nem egy pár perc műve, mint a nyilvános istentiszteletnél. Hogy egy hasonlattal éljek: a miképen egy vár sánczai nem hullanak le egy pár ágyulövésre, úgy az élet gondjainak, bajainak, a testiiségnek s érzékiségnek a szív körül rakódott sánczait sem lehet ledönteni egy pár odavetett gondolattal, egy egy szép frázissal; hanem a miképen amott a legtöbbször hosszas, tervszerűen vezetett, gondosan keresztül vitt ostrommal lehet elérni csak eredményt, úgy itt is igen sokszor jól meg kell ostromolni a lelket, míg megnyílnak kapui az áhitat befogadására.

Aztán hiánya az elmékedések egyikének-másikának, hogy nincs bennök egység s a gondolatok is lazán függenek össze bennök. Olykor egy-egy gondolatsorozatból kiugrik kettőt-hármat, majd visszatér, minden átmenet nélkül, egy már elhagyotthoz. (Csak a »Van vigasztalás« címűt említem meg.)

Van az elmékedések között egy pár, a melyet voltaképp nem is lehet ilyennek minősíteni. A bevezető pár sort kivéve szószerinti idézete Luk. VII. r. 36. és köv. verseinek. A Husvétkor és Az árva címűek — nem mondom, minden megkapó részletet nélkülöző — egyszerű, a mindennapi életből vett elbeszélések.

Legjobbakknak találtam az Egyedül és A nő lelki ereje címűeket.

Rátérek most már az imákra.

Ha jó elmékedések írójához rátermettség szükséges, arra, hogy valaki jó imát írjon — akárcsak jó verset — épen születni kell. Ám, ha e tekintetben egyeznek is ima és vers, de megbírálni őket s szabályokat állítani fel számukra, már nem egyforma könnyű. E mellett bizonyít már csak az a körülmény is, hogy míg verstan és költészettan egy egész sereg van csak a mi magyar irodalmunkban is, addig imádságtan tudtommal — az egész világirodalomban csak egy van s az is magyar.

Bánális — érzem — de talál ide némi változással az a mondás, a mivel egyik hires szakácskönyvünk egyik-másik ételének a receptjét végzi: jó annak, a ki szereti. Kielégíti az ima a lélek szükségzeit: jó; üresen hagyja a lelket: rossz.

Nem bonczolgom euchetikai szempontból Boros György imáit, csak arról a benyomásról akarok számot adni, a mit reám gyakoroltak.

Eloolvastam elejétől végig. És azután újra olvastam belőlük. Sok helyen megcsendül bennök az igaz érzés hangja, hangulatot is keltenek, felemelik a lelket — azután, mintha az író belefáradt volna, jönnek a hideg okoskodások.

Szólok most valamit a mű stylusáról. Látszik, hogy a szerző gyakorlott író; de az is látszik, hogy sokszor felettébb törekszik választékos stylusra, a mi nem egyszer a jó ízlés rovására történik. Csak egy pár példát. Egyik ima így kezdődik: »Oh ég mi bántja lelkemet? Szívem szól ellenem, idegeim, egész testem, minden üldözőbe veti.«

Egy másik (Kedves halott emléke) pedig így: Szomorú füz lombja, lengedez a hanton, ő a drága halott ott pihen alatta.

Vagy ismét: »Oh mennyi vért és életet nyelt el e hazának minden göröngye.« Ujra: »Én is mindig várom és sovárgom azokat (t. i. az ünnep napokat), mert oly jól esik lelkemnek, ha fölvehetem ünneplő ruhámat (!), ha megtisztíthatom testemet és úgy állok elődbe.«

Hanem ez még hagyján! De az már igazán bántó, a mikor szerző beleunva a prózába, átesap a prózában való verselésre. Minden esetre fontos kelléke a szép prózának a beszéd-arány s nem utolsó dolog a nyilvános istentiszteletre szánt imáknál, a hol a föltre is hatni kell, a rithmus; de a prózai verselés imában, az — bocsánat — valóságos merénylet.

Ime egy pár példa belőlük: 133 l. „Nem, az nem lehet, hogy az ártatlan mindig csak szenvedjen. Az nem lehet, hogy szívem búban megrepedjen és több jót ne lásson. Jönni kell, jönni fog, egy jobb kor, mely után buzgó sohaj száll fel a bús nő ajakán. Ime látok, látok, megnyílt a jövendő. Életem, míg élek, még nem elveszendő. Napsugár a csirát végül fakasztja égi fény, szent ihlet sebem meggyógyítja“. 153 l. »Lám szavára, sohajára megindul a szívem árja, ébredés az érzetem, újra éled s újra éltet az anyai szeretet. Szeretem őt, a kis angyalt, ő most is a gyermekem. Nem is halt meg, csak hozzád ment, imádkozni szüntelen. Oh hallgasd meg esdő szavát s áld meg a bánkodó anyát« és így tovább. 119 l. Ime már is érzem, hogy könnyebbül szívem, ime már is látom csillagom az égen, tündökölni szépen. Ébredsz reményem, erősbül a hitem.

De elég ebből ennyi. Általában véve az egész mű rám azt a benyomást tette, hogy a szerző elsiette a dolgot, a kinyomatással.

Nem vonom kétségbe, hogy ez imakönyv így is számot tesz és vallásos irodalmunknak értékes terméke, de szerző ismeretes tehetsége, mely az elsietett munkában is több helyütt megcsillan, gondosabb munka mellett csaknem mintaszerűleg érvényesülhetett volna.

(Folytatása következik)

Tárkányi György,
vallásnár.

Különfélék rovata.

Főtiszt. és mélt. Szász Domokos, ev. ref. egyházkerületi püspöknek hirtelen történt elhalálása fájdalmasan és megdöbbentőleg érintette a vizaknai ev. ref. egyházat is.

A szíveknek mély fájdalma kiült az emberi arcokra, onnan volt leolvasható a bánatnak igaz érzete, mely zokogva hirdette: »Elesett a mi fejünknek koronája.«

A kit életében oly igazán szerettünk és tiszteltünk, ennek elvesztésén méltán kesergünk.

A vizaknai ev. ref. egyház a nemes kegyeletnek adta kifejezését akkor, a mikor a végtiszteleten magát papja által képviseltette, a ki is az özvegy püspökne ő méltóságának és a szomorodott családnak az egyház fájdalmas részvétét kifejezte.

A nagy püspöknek elhunytát jelezték a toronyból a fekete zászlóknak lengésök és a harangoknak bús szólásuk.

Az egyháztanács a felejthetetlen és szeretett nagy Püspöknek áldásos munkálkodásait, alkotásait és érdemeit jegyzőkönyvileg megörökítette, fájdalmas részvétét az özvegy püspökne ő méltóságával írásban közölte s maga a vizaknai ev. ref. egyház egy akarattal, szívvel és lélekkel, — nem hivatalos rendeleteire — de szíve nemesebb sugallatára, a templomban 1899. január 15-én gyásztiszteletet ünnepelt.

A nagy Püspök felett a beszédet tiszt. Borbáti Pál, vizaknai ev. ref. pap tartotta, alapigének választotta Pál apostolnak Timotheushoz írott II. levele 2-ik részének 3-ik versét, mely így szólt: »Te azért a munkának terhét hordozzad, mint a Jézus Krisztus jó vitéze.«

Szónokló lelkész szívet-lelket elragadó s valóban megható szavakban sorolta fel az áldott emlékü nagy Püspöknek áldásos alkotásait, nemes harcait, s oly szépen tüntette ki hazájához és egyházához való törhetlen szeretetét, hogy azokból megértettük azt, hogy a nagy halott életében mily híven, igazán és szeretettel munkálta hazájának, egyházának és a legnagyobb családnak, az emberiségnek javát. Ezekután rámutatott életének ama főbb mozzanataira, melyekben a küzdelmek között, mint a nádszál a viharban, ha meg is repedezett — de soha el nem törött, a harcból mindig diadallal kikerült. A szép szavak, az igazságok a szív tisztaságából eredtek, a szívekbe hatottak s a hallgatók figyelmét mind végig lekötötték. Innen magyarázható meg az a meghatottság, hogy a szemek a részvétnek drága könnyeit hullatták. Nem is csodálkoztunk mi ezen, mert tudtuk, hogy a szónokló lelkészből az elhunytak igaz barátja is nyilatkozik s megható kifejezései nem csak az érző, hanem még a közönyös és hideg szívekét is meghatották.

Legmeghatóbb volt a beszédnek azon kiemelkedett része, melyben az elhunyt munkásságainak koronáira: a kolozsvári theologiai akadémia és a Szeretetház alkotásaira rámutatott, a ki életében akkor gyakorolta a legszebb istentiszteletet, a mikor az elhagyott ügyét s az özvegyek és árvák ügyét szívére fel ölelte. Demosthenesnél szebben beszélnek nemes tettei, mert ezek vonzanak, amazok elhangzanak. Az égnek magasló tornyok, a templomok, iskolák és paplakok hirdetik a nagy püspöknek áldásos alkotásait, melyekben a hálás kezek összekulcsolódnak s a szívek Istenhez emelkednek s áldják a munkás kezeket, a jót tevő nemes szolgáját Istennek.

Nagy volt a nagy Püspök életében, nagy volt alkotásaiban, nagy marad munkálkodásaiban és emlékünkből, kiról a vesztésében is örömmel vallhatjuk:

Munkás, áldásos volt élete,
Áldott legyen azért emléke.
Am minden erénynek jó barátja,
Könyét ejti, mert elhunytát látja,
Oh! nevé a jök emlegetik,
S nyomdokit azok követék,
Kiknek szépen fénylett példája —
S előbb mint sem éjszaka lett
Ő magára, örökös fényt vett.

A hálás kegyeletnek, tiszteletnek ilyen szép nyilvánulása után az Istennek házából szétoszlottunk. Megnyugodtunk a közös sorsban, Istenben megvigasztalódtunk szíveinknek azon kívánságaival, hogy a kinek közöttünk áldott volt élete, maradjon meg áldott emléke is.

A vizaknai ref. egyház nevében: **Ó. I.**

Nt. Tókos Sándor, a gyulafehérvári egyházmegye nyugalmazott esperese egy értékes könyvet küldött kezeinkhez. A könyv címe: »Temető kert«. Írta: Sélyei Balogh István. A 17. század közepéről való könyvet a nt. úrnak igen köszönjük, s a theol. fakultásnak fogjuk átadni.

Neokatholizmus czim alatt »A hét« kronikása legújabbán azt írja: Az új karácsony, új evangéliumát a József-városban írják, a jezsuita templomon túl, a külvárosi kávéházakban, korcsmákban. Írják pedig az elemek, kiknél a krisztusi megváltásból

csak az istálóság maradt meg. A három királyok, az Asbóth Jánosok és Eszterházy Mórícok befogják orrukot s ijedten menekülnek az új bethlehemi csillag elől. *A klerikális arisztokráciának vigyorogva kerekedik fölébe az ultramontán demagogia.* A klerikálisok beszéde a szocializmusnak a tekintélyek tisztelete által való orvoslásáról: — nevetséges mesebeszéd. Az igazság az, hogy a most kiforró, »neokatholicizmus« ez a szenteltvízes anarchia ép' úgy felrobantja a régi rendet, mint a petroleumos. Bátran kiáltja már oda a főpapoknak, főnemeseknek, az aranygyapjunak: veletek ha lehet, ellenetek ha kell! Hjah, a szellemeket könnyebb felidézni, mint szolgálatban tartani! Az Eszterháziak és Hornigok nem hiába tanították embervadászatra a hecczkáplánokat. A harapó eb-fogakat már érzik saját selyemharisnyás bokáik is. A mig uszították őket: »magyar leventék« voltak; most, mikor leakarnák fujni a hecczet: »udvari kegyekben sütkérezőknek« nevezgetik. Esztergom már le is nyelte a néppártot admoneáló Eszterházi Mórícot. A néppártot ne tanitgassák! Az ultramontán demagogia tudja mit csinál. Tudja, hogy a katholicizmus, melyért ő harczol, alapjában *a világhuralom*, mely mint hajdan kibékült a királlyal, nemrég a köztársasággal, megbékül a socializmussal is. A mai forradalmak közt a legmesszebb néző, mely a többi eszközül használja a parlamentben is és azon kívül: — a neokatholicizmus. A pápaság újjászületéséhez vetik már az ágyat: az ultramontán jezsuitizmus, a hecczkáplánok és a klerikális arisztokrácia. És a papság megifjodva fog ujrászületni, mert hatalma a »kősziklára« építettett: — *az emberek gyengeségére.* —

A Debreczenben felállítandó tanítóképző ügye a megvalósulás stádiumához jutott. Közélebről ugyanis a vegyes bizottság, mely az egyházkerület, az egyházközség és a város képviselőiből alakult, Kiss Áron püspök és Dégenfeld József gróf főgondnok elnöklété alatt értekezletet tartott, melyen az egyházkerület egy tanszék ellátására évenként 1500, az építési költségekhez pedig több évre felosztva 19,000 frtot ajánlott meg. Az egyházközség a tanári fizetések fedezéséhez évenként 1000 és az építési költségekhez 20,000 frttal járul, míg a város 15,000 frt értékű építési anyaggal és 5000 frtnyi összeggel segíti az egyházkerületet és az egyházközséget. Hisszük, hogy az értekezlet eredményét az illető fenntartó testületek is magukéva teszik. Kívánatos volna, hogy az összes kerületek anyagi erejüktől telhetőleg támogassák tisztántuli hitfeleinket.

Bécsben — mint olvassuk — nagyban hódít az a lélek, mely a protestantizmus lelke. Ujabban 300-nál többen lettek pápistákból protestánsokká.

Az újszövetség átdolgozása. A Brit és külföldi Biblia Társaság mint az ószövetséget, úgy az újszövetséget is hajlandó átdolgoztatni, miről Szász Károly püspököt már értesítette is.

Hivatalos rész.

16—1899. KÖRLEVÉL

az egyházmegyék nt. Espereseihez és a püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek lelkészeihez.

Egyházkerületünk mlgs. Állandó Igazgató-tanácsának folyó évi január 10-én tartott üléséből, az »Utasi-tás« 138. §-a értelmében, mint helyettes püspök, egyházkerületünk szellemi ügyeinek intézésével bizatván meg: a nt. Esperes urakat és a püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek t. Lelkészeit fölkérem, hogy a püspöki hivatalnak szóló fölterjesztéseiket jövőre is

Kolozsvárra, az egyházkerület igazgató-tanácsi irodába, sziveskedjenek küldeni!

Kolozsvár, 1899. jan. 17

Dr. Bartók György,
egyházker. közjegyző,
mint helyettes püspök.

993—1893. KÖRLEVÉL

az erdélyi ev. ref. egyházkerület valamennyi lelkészehez

A m. kir. központi statisztikai hivatal az 1893. évre vonatkozó s a hitéletre világosságot vető adatokat beleegyezésemmel közvetlenül az egyes lelkési hivataloktól gyűjti össze.

Felhivom ennél fogva valamennyi Tiszteletes lelkész afiát, hogy a nevezett hivatal által megküldendő kérdőíveket pontosan kitöltve, a szintén kézhez veendő boríték felhasználásával a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz a kellő határidőre visszajuttatni sziveskedjenek

Kolozsvártt, 1899. január hó 14-én.

Dr. Bartók György
erdélyi ev. ref. egyházkerületi főjegyző,
h. püspök.

27—1899. PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben a kolozs-kalotai egyházmegyébe kebeleztet *györgyfalvi* III-ad osztályu egyházközség *papi* állomására pályázat nyittatik.

Javadalom: Lakás gazdasági épületekkel; 630 frt készpénz fizetés és 9 hold 959 négyszög öl can. portio haszonélvezete. A készpénz fizetés fele részben május, fele részben október havában történik a hivek által.

Pályázati kérvények minősítvénnyel és szolgálati bizonyítvánnyal felszerelten f. é. Február hó 18-áig n. t. Deési Gyula esperes afiához Gyaluba küldendők. Kolozsvártt, 1899. Január hó 25 én.

Dr. Bartók György,
egyházkerületi főjegyző,
h. püspök.

70—1899. KÖRRENDELET.

az erd. ev. ref. egyházkerület összes egyházközségeihez.

Felmerült eset folytán figyelmeztetjük az érdekelt egyházközségeket, hogy a kiszabott illetékegyenérték ellen, azon alapon, hogy az egyházközség össz-jövedelme 400 frtot meg nem halad, csak azon esetben éljenek felebbezéssel, ha az illeték-egyenérték tárgyát képező javaknak nemcsak tulajdonosai, hanem egyttal azok jövedelmének tényleges élvezői, tehát birlalói is

Ezen körülmény azonban minden esetben hitelesen igazolandó.

Ellenesetben, ha az egyházközség csak mint tulajdonosa, de egyttal nem haszonélvezője is a szóban forgó javaknak, felebbezéssel élni fölösleges.

Kolozsvártt, 1899. január hó 13 án.

Dr. Vályi Gábor,
elnök-helyettes.

Dr. Kádár János,
számvevő h.